

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

AYHAN ÖZGÜL

İLYAS B. İSÂ-YI SARUHÂNÎ'NİN "RUMÛZÜ'L - KÜNÛZ"

ADLI ESERİN TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRİLMESİ

147126

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. KAYHAN ATIK
147126

ÖZET

Bu çalışmada, İlyas b. İsâ-yı Saruhânî'nin *Rumûzü'l- Künûz* adlı eserinin, transkripsiyonu ve değerlendirilmesi yapılarak, XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda kaleme alınan eserler içinde bu eserin önemi açıklanmaya çalışılmıştır. Eser muhtevası gereği cifir, siyaset-nâme ve tasavvufî açıdan değerlendirilmiştir. *Rumûzü'l- Künûz*'da gelecekte olacak öngörülere ağırlıklı olarak yer verilmiştir. Bununla birlikte, geniş yer tutmasa da, bazı aksaklıklar karşısında devlet adamlarına verilen tavsiyeler, eserin siyaset-nâme özelliğine de sahip olduğunu gösterir.

ABSTRACT

In this thesis, by transcribing and evaluating, İlyas b. İsa-yı Saruhânî's work *Rumûzü'l- Künûz*'s importance and place among the XVI th centuries works in the Ottoman Empire were scrutinized. The work due to its content, was also handled in the cases of cipher, *Siyaset-nâme* (Political administrate/Art of Government/Mirrors for Princes) and sufism. It was seen than in *Rumûzü'l- Künûz* predicts were mainly given. Besides, although not widely mentioned, the advises for certain troubles for the statesmen, indicates that this work has also a function same as *Siyaset-nâme* (Political administrate/Art of Government/Mirrors for Princes).

AÇIKLAMA

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım “İlyas b. İsâ-yı Saruhânî'nin ‘Rumûzü’l-Künûz’ Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi” adlı çalışmamı, ilmî ve ahlâkî geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserleri bibliyografyada gösterdiklerinden ibâret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

...../...../2004

Ayhan ÖZGÜL

ÖNSÖZ

Ülkemizde tarihçiler, imparatorluk tarihinin muhteşem dönemi olarak nitelendirdiğimiz XV. yüzyıl ortaları ile XVII. yüzyılın sonlarına kadar ki devreyle daha yakından ilgilenmişler ve bunun üzerinde yoğun çalışmalar yapmışlardır.

XVI. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin hemen her alanda (siyasî, iktisadî, askerî, ilmî vs.) zirvede olduğu bir dönemdir. Ancak; XVI. yüzyıl ortalarından itibaren devlet ve toplum hayatındaki aksaklıklar dikkati çekmektedir. Bu dönemde bu aksaklıklara çözüm yolları arayan, ahlakî ve idarî tavsiyeleri ihtiva eden Siyaset-nâme türünde eserler yazılmıştır. Yine bu dönemde cifir, yani gelecekte haber veren, tahminlere dayanan eserlerde kaleme alınmıştır. Bu çalışmada bu türden bir eser olan, XVI. yüzyıl ilim adamı ve yazarlarından biri olan İlyas b. İsâ-yı Saruhânî'nin 965/(1557) yılında Akhisar (Manisa)'da yazdığı *Rumûzü'l-Künûz* adlı kitabının transkribi ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu eserde bir taraftan devlet ricâline öğütler verilmekte diğer taraftan da 965 hicri yılından 3000 hicri yılına kadar kehanetlerde bulunmaktadır.

Rumûzü'l-Künûz adlı eser, aslında bir siyaset-nâme olduğu fikrinden hareket ederek seçilmiş bir tez konusudur. Ancak yapılan değerlendirme sonucunda, bir siyaset-nâmeden ziyade gelecekte olacak hadiseleri haber veren, cifir niteliği taşıyan bir eser olduğu ortaya çıkmıştır. *Rumûzü'l-Künûz*'da dikkatimizi çeken diğer önemli bir nokta ise müellifin bazı öngörülerinin tarihî gelişmelere baktığımızda benzerlik taşımasıdır. Bu da müellifin dönemindeki gelişmelerle (özellikle siyasî ve sosyal) çok yakından ilgilendiğini ve etkili bir bakış açısıyla dönemindeki olayları değerlendirdiğini bize göstermektedir. Yani; cifir literatüründe bulunan yazarların bir kısmının –biz buna kehanet de desek- pozitif temelleri olan tahminlerde buldukları görülmektedir. Bu eserde, müellifin pozitif temelli temenni ve öngörülerinin yanı sıra, gerçekten kehanet özelliği taşıyan bir çok örneği de görmek mümkündür. Aynı zamanda eser, tasavvufî bir mahiyete de sahiptir.

Rumûzü'l-Künûz'un muhtevası genel anlamda, bizzat yaşanmış olayların tespitinden çok, cifir şeklinde yoğunluk kazandığı için eserin değerlendirilmesi esnasında zaman zaman gelecekte haber veren bir ifade tarzı ortaya koymaya zorlamıştır.

Öncelikle tezimin danışmanlığını yapan ve çalışmalarım sırasında benden hiçbir yardımını esirgemeyen Hocam Yrd. Doç. Dr. Kayhan ATİK'e teşekkür ederim. Ayrıca; çalışmamla sürekli ilgilenen ve tamamlanmasında değerli görüşleriyle katkıda bulunan Hocam Doç. Dr. Ahmet Nezih TURAN'a ve metodolojik açıdan bana yardımcı olan Hocam ve Tarih Bölüm Başkanı Prof. Dr. İsmail ÖZÇELİK'e ve eserin değerlendirilmesi esnasında yardımlarını esirgemeyen hocam Yrd. Doç. Dr. Esat SARICAOĞLU'na teşekkür ederim.

Ayhan ÖZGÜL

KIRIKKALE – 2004

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
AÇIKLAMA.....	III
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

YAZARIN HAYATI, ESERLERİ VE NÜSHALARI

A- HAYATI	19
B- ESERLERİ	22
C- NÜSHALARI	25

II. BÖLÜM

ESERİN MUHTEVASI VE ÖZELLİKLERİ

A- MUHTEVASI	27
B- ÖZELLİKLERİ	41
a) Cifir Özelliği	41
b) Siyaset-name Özelliği	45
c) Tasavvufi Özelliği	47

III. BÖLÜM

ESERİN TRANSKRİPSİYONU VE METİN

A- ESERİN TRANSKRİPSİYONU	49
B- METİN	90
SONUÇ	91
BİBLİYOGRAFYA	160
ÖZGEÇMİŞ	164

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AÜİF.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bs.	: Basım
Bkz.	: Bakınız
evr.	: Çeviren
CÜ	: Cumhuriyet Üniversitesi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Aksiklopedisi
haz.	: Hazırlayan
İA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Aksiklopedisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nr.	: Numara
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Sad.	: Sadeleştiren
TALİD	: Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDEA	: Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vr.	: Varak
YTY	: Yeni Türkiye Yayını
y.y.	: Basım yeri yok
t.y.	: Basım tarihi yok

GİRİŞ

İbn İsâ-yı Saruhânî'nin 1557 yılında kaleme aldığı *Rumûzü'l-Kümûz* adlı eser, kapsamı itibariyle gelecekte olacak öngörülere dayanmaktadır. Bu yönüyle cifir özelliği taşımaktadır. Ayrıca eserde yer yer devlet adamlarına öğütler verildiği görülmekte ve tımar sisteminde görülen bozulmaya yönelik tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu bağlamda eser siyaset-nâmelerin özelliklerini ihtiva eder. Bununla birlikte eserde, şeyhlere ve tarikatlara değinilerek, XVI. yüzyıldaki tasavvufî atmosferi, yazar kendi yaklaşımıyla ortaya koymuştur. Dolayısıyla; *Rumûzü'l-Kümûz*'un bu özelliklerini dikkate aldığımızda, burada ilk olarak, Osmanlı döneminde cifir ve siyaset-nâme geleneği ile XVI. yüzyıl Osmanlı tasavvuf hayatı üzerinde durmayı gerekli kılmaktadır.

Cifir Geleneği : Cifir, aslı Arapça cefr'dir. Cifir, sözlük anlamı, sütten kesilmiş kuzu, oğlak; içi taşla örülmemiş geniş kuyudur. Terim olarak ise; değişik metotlarla gelecekte haber verdiği iddia edilen ilmi veya bu eserleri kapsayan eserleri ifade etmektedir. Bununla uğraşanlara cefrî veya ceffâr denilir¹.

Cifir tekniğinin ilk olarak sûfî düşüncesinin başlangıç döneminde rol oynayan Şîî İmam Cafer es- Sâdık² tarafından kullanıldığı sanılmaktadır³. Gaybi bilgilere dair bir çok rivâyetler vardır. Bir rivâyete göre, cifir, Cafer es- Sâdık tarafından peygamber ailesinden olan kimselerin talimi maksadı ile, bir cifir, yani sütten kesilmiş bir oğlak veya kuzu derisi üzerine yazılmış bir kitap olduğu söylenir. Bu kitap, kıyâmete kadar ortaya çıkacak bütün durumlar hakkında peygamber yakınlarınca bilinmesi gereken bilgileri içermektedir⁴. Bazı Şîî kaynaklarında ise; Hz. Ali Kur'ân'ın bâtinî manalarını Hz. Peygamber'den öğrenmiş ve bunun üzerine

¹ Metin Yurdagür, "Cefr", *DİA*, VII, İstanbul 1993, s. 215; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü*, I, İstanbul 1993, s. 287.

² Ca'fer es-Sâdık, H.80/(699) veya H.83/(702) yılında Medine'de doğmuştur. Babası İsnâ aşeriyye'nin beşinci İmamı Muhammed el-Bâkır, annesi Hz. Ebû Bekir'in torunu olan Kasım b. Muhammed'in kızı Ümmü Ferve'dir. Dolayısıyla Ca'fer es-Sâdık'ın soyu baba tarafından Hz. Ali'ye, anne tarafından da Hz. Ebû Bekir'e dayanmaktadır. Ca'fer es-Sâdık, H. 148/(765) yılında Medine'de vefat etmiştir. Kendisi, bütün gizli, felsefî, tasavvufî, fikhî, kimyevî ve tabii ilimlere, ayrıca Zebur, Tevrat, İncil'e, her türlü helâl ve harama, geçmiş ve gelecekteki bilgi ve haberleri ihtiva eden cifir ilmine vâkıftır. Ca'fer es-Sâdık, ilahî ilimlerin taşıyıcısı ve Şiîlerin altıncı imamı olarak bilinmektedir. Bkz. Mustafa Öz, "Ca'fer es-Sâdık", *DİA*, II, Eskişehir 1997, s. 1-3.

³ Annemarie Schimmel, *Tasavvufun Boyutları*, [y.y], 1982, s. 348.

⁴ D.B. Macdonald, "Cefr", *İA*, I, İstanbul 1997, s. 44; Yurdagür, a.g.m., s. 215.

insanların muhtaç oldukları bilgileri cifir denilen kuzu veya oğlak derisi üzerine yazarak *el-Cefr ve el-Câmia* adlı iki eser yazmıştır⁵. Bazı çevreler, cifrin hiçbir bilimsel yönünün olmadığını ve bunların yanlış anlaşılıp, toplumları menfî yönde etkilediğini düşünmektedirler. Hatta, bu iki kitabın nasıl ortaya çıktığı konusunda ciddi şüpheler ve itirazlar vardır. Şîî-Bâtînî çevrelerin, *Cefr* ve *Câmia* adlı eserlerin ortaya çıkışını şunlara isnat ettikleri görülmektedir. İlki; Hz. Ali Küfe’de minber üzerinde hutbe okurken bunları söylemiştir. İkinci olarak ise; Hz. Muhammed (s.a.v) bildiklerini Hz. Ali’ye gizlice söyleyip bunları kitap haline getirmesini istemiştir⁶. Fakat bunların doğruluğuna dair ciddi deliller bulunamamıştır. Zamanla, Şîîler tarafından geleceğe ilişkin haberleri içerdiği öne sürülen ve Hz. Ali ile Cafer es-Sâdık’a nisbet edilen *Kitâbü’l-Cefr*⁷ adlı bir eserin olduğu ve bu kitabın nücûm ilmi (Yıldızlar bilgisi) dikkate alınarak yazıldığı, Abbasi devletinin geleceğine ilişkin bilgiler verildiği belirtilir⁸. Fakat; zamanla bu kitapta ayrı ayrı harflerin remiz gibi kullanılarak bunlardan ahkâm çıkarma itikadı doğmuş, bu sûretle ilm-i cifir tabiri ilm-i hurûf (harfler bilgisi) manasında kullanılmaya başlamıştır. Bu da harflere, adedî kıymetleri (ebced hesabı) atfetmek sûretiyle gelecekte haber vermek yöntemi olarak bilinir⁹.

Harflerle rakamların olmuş ve olacak hadiseleri sembolik biçimde anlattığı inancı İslâmî literatürde Şîî-Bâtînî kökenli cifir geleneğinin doğmasında etkili olmuştur. Ayrıca bu gelenek önceleri sembolleri yorumlama Hz. Ali soyuna mensup kişilerce sınırlı iken, sonraları Şîî olsun veya olmasın herhangi bir bilge kişinin, bilhassa mutasavvıfların gaybdan haber verme tekniğine dönüşmüştür¹⁰. İbn Haldun, cifri, yani gaybdan haber vermeyi, ferdi bir kabiliyet olarak değerlendirir. Bu tekniği doğru bulmaz. O, gayb bilgisinin yalnız, Tanrı’nın rüyada bildirmesiyle (vahiy) veya velilerine ilham etmesiyle mümkün olacağını belirterek, aksi durumda akıl veya hesapla yapılan öngörülerin tılsımcılıktan öteye geçmeyeceğini ifade eder¹¹.

⁵ Yurdağür, a.g.m., s. 216.

⁶ M. Reşid Rızâ el-Hüseyînî, *İslâm’da Birlik ve Fıkıh Mezhepleri Mezahibin Telfiki ve İslâmın Bir Noktaya Cem’i*, çevr. Ahmet Hamdi Aksekî, Ankara 1974, s. 74.

⁷ Öz, a.g.m., s. 3.

⁸ İbn Haldun, *Mukaddime*, II, İstanbul 1996, s. 209.

⁹ Macdonald, a.g.m., s. 44.

¹⁰ Mehmet Emin Bozhüyük, “Hurûf”, *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, s. 399.

¹¹ İbn Haldun, *Mukaddime*, II, s. 185-186; III, s. 25; İbn Haldun, *Tasavvufun Mahiyeti [Şifâu’s-Sâil]*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul 1984, s. 162, 165.

İbn Haldun'un da ifade ettiği gibi, insanlar gelecekte nelerin olup biteceğini bilme arzusu, tabiatı gereği sürekli olarak varolmuştur. Örneğin; insanlar hayat, ölüm, hayır ve kötülükleri, özellikle kıyâmet, devlet ve hükümdarların hal ve âkıbetlerini bilmeye çalışmışlardır. Geleceği öğrenme merakı, İslâm öncesinde yaşayan milletlere kadar uzanmaktadır. Örneğin; Süryanî'ler, Keldanî'ler ve Kiptî'ler (Mısır'lular) sihir ve nücûm ilmine ve buna bağlı olan tılsımlara çok önem vermişlerdir¹². Hatta Hıristiyanlık ve Yahudi geleneğinde de hurûf ilmi görülmesine rağmen hurûf metodunun nesnesi olan kutsal kitap kavramının yok olduğu Doğu dinlerinde bu düşüncenin gelişmesine engel olduğu görülmüştür. Bunlardan Hindistan'da Jainizm, Çin'de Taoculuk ve Konfüçyanizm çevrelerinde sayılar ve harfler arasında belli bir ilişki sistematiği kurulmasına rağmen bunlar klasik hurûfiliğin içinde yer almaz¹³.

Cifir ilmi zamanla ilim-i hurûf (harflerin bilgisi), ilm-i ledünnî (ilahi bilgi), ilm-i esrâr (sırların bilgisi), ilm-i mûkaşefe (gayb bilgi) ve ilm-i adedî (ebced hesabı) gibi alanları da içine alarak geniş bir muhteva kazanmıştır¹⁴. Ayrıca geleceği keşfetme vasıtası olarak nücûm ilmi (Yıldızlar bilgisi) de bu ilmin kapsamına girmiştir¹⁵. İbn Haldun, nücûm ilmiyle uğraşmanın bâtil olduğunu belirterek, ortaya konan bilgilerin bilimsellikten uzak olduğuna değinmiştir. Ona göre bununla uğraşanlar, Tanrı kendilerine bildirmediği hiçbir zaman gelecekte haber vermeye kalkamazlar¹⁶. Fransız asıllı Abdülvâhid Yahya (Rene Guenon) ise; Simya, Astroloji ve hurûf ilmi, hakikatin değişik düzeylerine özgü dillerde aynı gerçekleri dile getirdiği ve gelecekteki olayları keşfetme iddiasında bulunan cifirin bu ilimlerin dışında olmadığını ifade eder¹⁷. İbn Haldun, Simya ilmi (harflerin sırlarını öğrenme bilgisi)¹⁸, bir maddenin sûret ve şeklini değiştirerek diğer bir şekle sokmaktan ibaret olduğunu ifade ederek, bu ilmin sihir bilgisi olduğunu belirtir¹⁹. Ancak tasavvuf ehlinde kerâmet sahibi olanlar arasında âlemin hal ve durumlarına tesir eden

¹² İbn Haldun, *Mukaddime*, II, s. 568.

¹³ Bozhüyük, a.g.m., s. 398.

¹⁴ Ebu'l-Alâ el-Affî, *Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi*, çevr. Mehmet Dağ, Ankara 1975, s. 99.

¹⁵ Yurdagür, a.g.m., s. 216.

¹⁶ İbn Haldun, *Mukaddime*, III, s. 17, 114.

¹⁷ Rene Guenon, *İslâm Maneviyatı ve Taoculuğa Toplu Bakış*, çevr. Mahmut Kanık, İstanbul 1989, s. 36.

¹⁸ İbn Haldun, *Mukaddime*, III, s. 20.

¹⁹ İbn Haldun, *Mukaddime*, III, s. 2.

kimseler bulunur. Bu kerâmetler Tanrı'nın yardımıyla olduğu için bunların bu tesirleri sihir niteliğinde değildir. Çünkü; bu dereceye yükselen sûflerin mezhep ve tarikatları peygamberliğin bir eseri ve peygamberliğe bağlıdır²⁰.

Kur'ân'ı ve Sünnet'i temel kaynak olarak gören İslâmî anlayışta bilginin kaynağı, akıl, duyular ve vahiyden ibarettir. Dolayısıyla; bu anlayıştan yola çıkanlar, yalnızca, bazı peygamberlerin âhiret, meleklerle dâir verdikleri haberlerin vahye dayandığını belirtmiş ve bunların doğru olduklarını kabul ederler²¹. Guenan'a göre; gaybdan haber vermek çok zor bir iştir, bunları bilmek için ancak Tasavvufî aşamanın çok yüksek bir seviyesine ulaşmış olmak gerekir ki bu seviyeye ulaşanlar gerçek sûflerdir²². Muhyiddin İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) ise; harfler ile varlıklar arasında sıkı bir münasebetin bulunduğuna dikkati çekerek, harflerin sırlarına vâkıf olan birinin gelecekte meydana gelecek bütün olayları keşfedebileceğini savunmuştur²³. Ayrıca, İslâm kültüründe hurûf ilminin şekillenip yaygınlık kazanmasında önemli bir yeri vardır. Onun meşhur eseri el-Fütûhatü'l-Mekkiyye'si, varlık mertebeleriyle harflerin sembolik ve sayısal düzeni arasındaki tekabül esasına dayanır²⁴.

Hurûf ilmiyle uğraşanların, Arap harflerinin gizli manâlarının olduğuna inandıkları ve bunları şu unsurlara bağladıkları görülmüştür. Bunlar; hava, ateş, toprak ve su'dur. Bu harflerden (elif) ateş, (b) hava, (c) su, (d) toprak unsuruna ayrılmıştır. Her bir unsura ise 7'şer harf tayin edilerek, bunlardan değişik anlamlar çıkarılmıştır²⁵.

Sünnî-İslâm'da ise; başlangıçta hurûfî bir anlayış mevcut değilken daha çok bâtinî yorumlara görmekten hoşlanan mutasavvıfların geniş halk kesimleri tarafından itibar görmeleriyle birlikte hurûfî eğilimlerin de giderek artmaya başladığı görülmüştür. Fakat; gerçekte mutasavvıfların bu konudaki kaynağını Şia oluşturmaktaydı²⁶. Ayrıca hurûf ilminin İslâm dünyasında ilgi görüp yaygınlaşmasında Ma'ruf Kerhî, Zünnûn el-Mısırî, Sehl et-Tüsterî, Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Bekir eş-Şiblî, Abdülkâdir-i Geylânî, Şehâbeddin es-Suhrevendî el-

²⁰ İbn Haldun, *Mukaddime*, III, s. 15.

²¹ Yurdagür, a.g.m., s. 217; Bozhüyük, a.g.m., s. 400.

²² Guenan, a.g.e., s. 36.

²³ Yurdagür, a.g.m., s. 216.

²⁴ Bozhüyük, a.g.m., s. 399.

²⁵ İbn Haldun, *Mukaddime*, III, s. 23; Yurdagür, a.g.m., s. 216.

²⁶ Bozhüyük, a.g.m., s. 400.

Maktûl, Ahmed b. Ali el-Bûnî ve Muhyiddin İbnü'l- Arabî gibi mutasavvıfların büyük tesiri olmuştur. Bu anlayış, Fazlullah Hurûfî'nin öncülüğünü yaptığı Hurûfîlik akımının da temelini oluşturmuştur²⁷.

Sufilikteki ve Şiîliğin ilk dönemindeki bu eğilimler, (harfçi manasına gelen) hurûfî diye bilinen bir Şiî topluluk tarafından geliştirildiğine inanılmıştır²⁸. Fazlullah Esterabadî (ö. 796/1394), Batınîlerin tevil metodlarının, özellikle harflere verilen önemini ve gerekli gördükçe de harflerin sayılarla münasebetini ele almıştır. Bütün dinî emirleri, hükümleri Arapça'daki 28 ve Farsça'daki 4 harf olmak üzere toplam 32 harfi yorumlamış, gayesi belli bir metod halinde olmayan ve daha çok gelecekteki olayları bildirmek için kullanılan hurûf bilgisini, dönemine göre yeni bir şekle sokmuş ve böylece Hurûfliği kurmuştur²⁹. Hurûfî anlayış ve yorumlar, başta bazı mutasavvıflar olmak üzere çeşitli İslâmî gruplar arasında da ilgi görmüştür. Bilhassa İbnü'l- Arabî'nin katkılarıyla bu ilgi daha da artmış, İbn Haldun ve Kâtip Çelebi gibi âlimler de bu anlayışın etkisine girmişlerdir³⁰. Fuad Köprülü, hemen hemen çoğu mutasavvıfların harflerin esrârına inandıklarını ancak bunun XV. ve XVI. asırda Anadolu'yu kaplayan hurûfîlik anlayışıyla hiçbir ilgisinin olmadığını belirterek, Hurûfliğin İslâm tasavvufî anlayışına uymadığını ifade etmiştir³¹.

XIV. ve XV. Yüzyıllarda Hurûfîlik, Horasan, İsfahan, Tebrîz, Anadolu, Irak ve Suriye'ye yayılmıştır. Anadolu ve Bağdat Hurûfîleri'nin önemli bir bölümü ölümden sonra hayat olmadığına, birleşik varlıkların tekrar basit hale dönüşeceğine, insanın Hurûfliğin esasını oluşturan 32 kelimenin bilincine varınca kendisinden yükümlülüklerin kalkacağına inanmaktaydılar³².

Anadolu'da Hurûfîlik, Fazlullah'ın damadı Ali el-A'lâ tarafından, yayılmıştır. Ali el-A'lâ, Fazlullah'ın telif ettiği ve Hurûfliğin kaynağını oluşturan *Cavîdannâmesin*'i esas alarak, *Kıyâmetnâme*, *Tevhîdnâme* gibi çeşitli eserler yazmıştır. Hurûfîler, XV. Yüzyılda Anadolu'da, özellikle halk ve yöneticileri etkilemeyi başarmışlardır. Çelebi Mehmed, II.Murâd zamanında başlayan hurûfliğin etkisi Fatih Sultan Mehmed devrinde saraya kadar ulaşmıştır. Hurûfîler yeniçerileri ve padişahı etkileyerek, hurûfliği devletin resmi mezhebi haline getirmeye ve

²⁷ Bozhüyük, a.g.m., s. 399.

²⁸ Schimmel, a.g.e., s. 348.

²⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, Ankara 1989, s. 17-18.

³⁰ Hüsâmettin Aksu, "Hurûfîlik", *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, s. 409.

³¹ Mehmed Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1966, s. 283.

³² Aksu, a.g.m., s. 409.

iktidarı da ele geçirmeye çalışmışlardır. Bu tehlike üzerine Hurûfler Kanunî Sultan Süleyman devrinde Osmanlı topraklarından sürülmüşlerdir. Buna rağmen XVI. ve XVII. yüzyılda Osmanlı toplumunu etkilemeye devam etmişlerdir. Özellikle Bektaşiler aracılığıyla yeniçeri ve halk arasında nüfuz edinmeye çalıştıkları görülmüştür. Ayrıca, Osmanlı kültürü ve sanatı, içtimaî ve siyasî hayatı üzerinde önemli tesirleri olmuştur³³.

Hurûfliğin ana kaynağı kabul edilen *Cavidannâme*'den başka eserlerde vardır. Bunlar şöyledir: Seyyid İshâk-ı Esterebâlî'nin *Tahkiknâme* ve *Habnâme*'si, Nesîmi'nin *Divan*'ı ve *Mukaddimetü'l-hakaik*'i, Nesîmi'nin halifesi Refî'nin *Beşaretnâme* ve *Gençnâme*'si, Gülbaba'nın *Mif'tahü'l-Gayb* adlı eserleri Hurûfliğin başlıca kaynaklarıdır³⁴.

Osmanlı Devleti'nde felsefî, tasavvufî, tarihî, riyazî ilimlerde Türkçe, Arapça ve Farsça eserler yazıldığı gibi, astroloji, fal kitapları olarak bilinen geleceğe ilişkin haberleri ihtiva eden eserlerde kaleme alınmıştır. “Yıldızların hareket ve durumlarından sonuç çıkarma bilimi” diye tanımlanan astroloji, Osmanlıca’da “ilm-i tencim” yada “ilm-i ahkâm-ı nücûm” diye adlandırılır. Bu bilimin uygulayıcılarına da “müneccim” denilir³⁵. Osmanlı’da ise “müneccimbaşılık” diye bir kurum kurulmuştur. Devletin resmî müesseseleri içinde bulunan daha çok padişahın, hanedan mensuplarının ve saray görevlilerinin işleriyle ilgili olan bir kurumdur. Bu kurum XV. asrın sonlarına ve XVI. asrın başlarına doğru kurulmuştur. İlmiye sınıfından seçilen müneccimbaşılar, sarayda görevli olup, astronomi ilmiyle, takvim, hanedan mensupları ve yüksek rütbeli devlet adamları için zayıç çıkarma (kişilere özel yıldız cedvel ve haritalarının adı) gibi işlerle meşgul olmuşlardır. Müneccimbaşılar, sultanların tahta çıkışı, saraydaki düğün ve doğum günleri, kızakta gemi indirilmesi gibi önemli hadiseler için uğurlu gün ve saatlerin tespitini yapardı. Ayrıca, astronomi ile ilgili hadiseleri güneş ve ay tutulmalarını deprem ve yangın felaketlerini takip edip, elde edilen bilgileri kendi yorumları ile saraya bildirirdi³⁶. Osmanlılarda bir işe başlamak, hatta muharebede hücumu geçmek için “eşref saat” (iyi zaman)’lerin seçilmesini müneccimlere sordukları görülmüştür. Mesela; Fatih

³³ Aksu, a.g.m., s. 410.

³⁴ Aksu, a.g.m., s. 411.

³⁵ Sennur Sezer, *Osmanlı'da Fal ve Falnameler*, İstanbul 1998, s. 73.

³⁶ Ekmeleddin İhsanoğlu – Mustafa Kaçar, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Klasik Bilim Geleneğinin Tarihiçesi”, *Genel Türk Tarihi*, VI, Ankara 2002, s. 510.

Sultan Mehmed İstanbul'un Fethi'ne hareket edeceği zaman müneccimler padişahın hareketi için uygun zamanı belirtmişler ve padişahda o saatte sefere çıkmıştır³⁷. Müneccimbaşılar da kendi sahalarında eserler yazmışlardır. XVI. yüzyılda astronomide ihtisası olan Sultan Selim muvakkiti Mustafa b. Ali ile Seydi Ali Reis gibi birkaç şahsiyet yetiştirmiştir. Bunlardan muvakkit Mustafa Çelebi, 931/(1534) yılında telif ettiği *Âlamü'l-ibâd fî Ahbari'l-bilâd* isimli eserini Sultan Süleyman'a takdim etmiştir. Seydi Ali Reis'in *Mir'ât-ı kâinat*'ı bu alanda yazılan mühim eserlerdendir³⁸.

Takiyyüddin el-Râsîd (ö. 993/1585) İstanbul'da kurduğu rasathane ile Müneccimbaşı Derviş Ahmed Dede (ö. 1113/1702) Arapça olarak kaleme aldığı tarih kitabı *Câmî'üd-Düvel* ile tanınmıştır³⁹.

Fatih Sultan Mehmed gibi bilime önem veren bir hükümdar, kendisine özel bir fal kitabı yazdırmıştır. Evliya Çelebi, imparatorlukta esnaf kimliği taşıyan falcıları; müneccimler, remilciler ve resimli falcılar olarak üç grupta belirtir⁴⁰. Fatih'in hocası ve asrının en büyük şairi olan Molla Hüsrev'in Kur'ân'a bakarak, Fatih'in geleceğine ilişkin sözleri Ku'rân falına örnektir. Ona göre; Fatih Varna Muharebesi'nden sonra tahtı tekrar Sultan Murâd'a bırakıp Manisa'ya giderken çok üzülmüştür. Bunun üzerine Fatih'i teselli etmek için Molla Hüsrev, Ku'rân'da fal açar ve ona pek yakında yeniden padişah olacağını müjdeler. Şu kıt'a fala işaretle söylenmiştir:

*Cihân bağında şâdân ol hemişe
Melûl olma bu birkaç günlük işe
Ki azdır müddeti bu infisâlin
Eyü geldi senin mushafda falın*

(Dünyada her zaman keyifli ol / Birkaç günlük soruna üzülme / Bu tahttan ayrılmanın süresi azdır / Kurân'da senin falın iyi çıktı)⁴¹.

³⁷ Pakalın, a.g.e., s. 618-619.

³⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1983, s. 606.

³⁹ Ekmeleddin İhsanoğlu, "Osmanlı Eğitim ve Bilim Kurumları", *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, I, İstanbul 1999, s. 267. (Osmanlı Devleti'nde 37 kişi müneccimbaşılık yapmıştır. En son Müneccimbaşı Hüseyin Hilmi Efendi'ye (ö. 1924) kadar bu müesseseye devam etmiştir. Daha sonra lağvedilen bu kurumun yerine 1927 senesinde baş muvakkitlik makamı tesis edilmiştir).

⁴⁰ Sezer, a.g.e., s. 9.

⁴¹ Sezer, a.g.e., s. 10-11.

Hafız-ı Şirazi'nin *Divan*'ı, Mevlana Celaleddin Rumî'nin *Mesnevî*'si, Sadi'nin *Gülistan*'ı bu türden eserler arasındadır. Bir öğüt kitabı sayılabilecek *Ahmediye*; Peygamberler ve din ulularının yaşamlarını anlatan *Muhammediye*; din, ahlâk ve tasavvuftan bahseden *Envarü'l-Aşıkîn*'de fal için kullanılan kitaplardandır⁴².

Cifir literatürüne dahil olan eserler de şöyledir: Cafer es-Sâdık'a ait olduğu iddia edilen *Kitâbü'l-Cefr*, Ahmed b. Ali el-Bûnî'nin (ö. 622/1255) *Şemsü'l-ma'arifi'l-kübrâ*'sı, Mühyiddin İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240)'ye izafe edilen, *Cefrû'l-İmâm Ali b. Ebu Talib, ed-Dürrü'l-munazzam, Miftahu'l-Cefri'l-Câmi', Cefirü'n-nihâye* adlı eserler yanında, Osmanlı hanedan ve sultanlarının hükümdarlık süreleri hakkında bazı tahminlerde bulunan *eş-Şeceretü'n-Nu'mâniyye fi'd-Devleti'l-Osmaniyye* adlı eserinin olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Şeyh Kemaleddin Muhammed Talha'nın (ö. 562/1167) *Miftahu'l-Cefr*'i Şemseddin Muhammed b. Sâlim el-Hallac'ın *Kitâbü'l-Cefri'l-kebir*'i, Muhammed Nâzi Ebü'l-Azâim el-Hariri'nin *Tenezzü latü'l-emr fi cefri'l-asr*'i, Serbestzâde Ahmed Hamdi'nin *el-Kevâkibü'd-düriyye fi usûli'l-cifriyye* adlı eserler cifir konusunda son dönemlerde kaleme alınmış kitaplardır⁴³.

Siyaset-nâme Geleneği : Siyaset-nâme, siyasetle, devlet yönetimi ile ilgili eser demektir. Siyaset-nâmeler esas konu olarak devlet yönetimini ele aldığına, bütün erk ve yetki de hükümdar da olduğuna göre bunlar daha çok hükümdarlar için kaleme alınmış eserlerdir⁴⁴.

Siyaset-nâmeler;

- 1- Hükümdar ve devlet adamlarında bulunması gereken özellikler hakkındaki tespitler
- 2- Devlet yönetiminin şartlarını ve esaslarını irdelemeleri
- 3- Çağların toplumsal hayatını ve kurumlarını, sosyal değerlerini ortaya koymaları
- 4- Buldukları sosyal yapı ve problemlere eleştirel bir yaklaşımla eğilip çözüm önerileri getirmeleri
- 5- Hükümdarların ve devlet adamlarının sahip olmaları gereken özellikleri belirlerken ve sosyal yapıdaki problemlere çözüm önerileri getirirken, ortaya

⁴² Sezer, a.g.e., s. 36.

⁴³ Yurdagür, a.g.m., s. 218.

⁴⁴ Agah Sırrı Levend, "Siyaset-nâmeler", *TDAY-Belleten*, Ankara, 1962-1963, s. 167.

koydukları sosyal değerler ve ilkelerle bu güne de ışık tutmaları açılarından sosyolojik alanda da önemli eserlerdir⁴⁵.

Siyaset-nâmeler yalnızca hükümdarlar için değil, aynı zamanda vezirler ve emirler için de kaleme alınmıştır. Bu tür siyaset-nâmelerde, vezirliğin şartları ve yetkileri gösterilir. Vezirlerin görevleri, hükümdarlara karşı tutumları, halkla olan temasları, anlatılarak öğütler verilir. Devlet yönetiminin şerefli; ancak zor bir iş olduğu anlatılır. Bu konuda yazılmış eserlerden de çağının sosyal hayatını, askerî ve malî örgütlerini, yasa ve tüzüklerini toplumun dayanağı olan gelenek ve göreneklerini öğrenmek mümkündür⁴⁶.

Siyaset-nâmelerin bir kısmı, gerek İran ve gerekse Araplardan alınmış âdet üzere, idarecileri klâsik şark tarzında bazı teorik teklif ve önerilerde bulunurlar. Konularında ise dini yön ağır basmaktadır. Örnekler, eski İran kralları, Batıdan İskender ve İslâm tarihinde geçmiş meşhurlardır. Siyaset-nâmelerin bir kısmı da, Osmanlı'nın içinde yaşayıp bizzat problemlerini bilen ve ona göre yapılabilecek öneriler de bulunanlardır. Bunların pek çoğu devletin çeşitli kademelerinde çalışan kişilerdir. Bunlara göre çare, bozuklukları bertaraf edip, kanun-ı kadime dönmeyi öngörmektedir⁴⁷.

Osmanlı siyasî düşünce geleneğinin, ilk önce klasik Müslüman doğu siyasî düşünce eserlerinden yapılan tercümelerle başladığı bilinmektedir. Ünlü Hind filozofu Beydeba'nın *Pançatantra*'sının Sasanî devrinde Pehlevice'ye yapılmış tercümesinden, IX. yüzyılda İbn Mukaffa'nın *Kelile* ve *Dimne* adı altında yaptığı Arapça tercüme, XIV. yüzyılda Aydınoglu Umur Bey'in emriyle ilk defa Türkçeye kazandırılmıştır. Bu mensur Türkçe tercüme, manzum hale getirilerek Osmanlı Sultanı I. Murâd'a sunulmuştur. XVI. yüzyıl Kanunî Sultan Süleyman zamanında da, *Kelile* ve *Dimne*'nin Ali Çelebi adlı biri tarafından *Hümayun-nâme* ismiyle Farsça'dan tekrar Osmanlı Türkçesine çevrildiği bilinmektedir. Yine, İranlı Yazar Keykavus b. Kabus (ö. IX. yüzyılın sonları)'un kaleme aldığı, ünlü *Kabus-name* XV. yüzyılda Mercüme Ahmed tarafından Türkçe'ye çevrilerek Sultan II. Murâd'a sunulmuştur⁴⁸.

⁴⁵N. Güngör Ergen, "Siyaset-nâmelerimizde Çizilen 'Devlet Adamı' Portresinin Temel Özellikleri", *Bilig*, S. 81, [Kış-1999], s. 28

⁴⁶Levend, a.g.m., s. 168.

⁴⁷Ahmet Uğur, *Osmanlı Siyaset-nâmeleri*, İstanbul 2001, s. 5.

⁴⁸Ahmet Yaşar Ocak, "Düşünce Hayatı (XIV-XVII. Yüzyıllar)" *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, II, İstanbul 1998, s. 166.

Siyaset-nâmelerin yazımı, Müslüman Türk devletlerinde daha da geliştirilmiştir. Bunun ilk mühim örneği, 1070 yılında Yusuf Has Hacib tarafından kaleme alınan ve bir Karahanlı hükümdarına sunulan *Kutadgu Bilig* adlı eserdir⁴⁹. Türklerin Müslüman olmalarından sonra yazdıkları ilk siyaset-nâme örneği olmakla birlikte, Hint ve İran siyaset felsefesinden kısmen etkilenen Türk siyaset düşüncesinin somutlaştığı bir eserdir⁵⁰. Bunun yanısıra Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun Alparslan ve Melikşah devirlerinde vezirliğini yapmış olan Nizamülmülk'ün Melikşah için yazdığı *Siyaset-nâme* (Siyerül-mülük)⁵¹ adlı eseri de burada dikkati çeken önemli bir eserdir. Bu eser, yalnızca devrin sultanına nasihat vermekle yetinmeyen, aynı zamanda daha önceki devlet adamlarının başından geçenlere de yer veren ve Selçuklu devletinin işleyişi, aksayan tarafları, alınması gereken tedbirler, müesseselere işlerlik kazandırmak için yapılması gereken düzenlemelere de değinen siyaset-nâmelere iyi bir örnektir⁵². Anadolu Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde de bu geleneğin devam ettiği görülmektedir⁵³.

Osmanlı devrinde, özellikle XVI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren siyaset-nâmelerin yanı sıra birtakım ıslahat layihâ/risâlelerinin de yaygınlaştığı görülmektedir. Bunlarla siyaset-nâmeleri arasındaki temel fark ise şöyledir: Siyaset-nâmelerin daha çok nazarî meselelerle uğraşmalarına karşılık, ıslahat risâleleri devlet ve toplumun içine düştüğü kötü durumdan nasıl kurtarılabilceğine ağırlık vermektedir. Örnek olarak gösterilen olaylar ise uzak geçmişe değil, yaşanan döneme ve yakın geçmişe aittir⁵⁴.

Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerek yönetim gerekse sosyo-ekonomik durum bakımından karşılaştığı yeni şartlar, devletin bazı sorunları çözmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu bunalımlı dönem için de buhran, değişim ve çözüme gibi tabirler kullanılmıştır⁵⁵.

⁴⁹ Reşit Rahmeti Arat, *Kutadgu Bilig*, Ankara 1991; İbrahim Kafesoğlu, *Kutadgu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri*, İstanbul 1980, s. 4.

⁵⁰ Çoşkun Yılmaz, "Osmanlılarda Siyaset Düşüncesi (XVI-XVIII. Asır)", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2000, s. 4-5, s. 45.

⁵¹ Nizamülmülk; *Siyaset-nâme*, İstanbul 1995.

⁵² Uğur, a.g.e., s. 2-3.

⁵³ Mehmet Öz, *Osmanlı'da 'Çözülme' ve Gelenekçi Yorumcular*, İstanbul 1997, s. 15.

⁵⁴ Öz, a.g.e., s. 15.

⁵⁵ Kayhan Atik, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Aydınlarına Göre İlmiye Teşkilatındaki Çözümeye İlişkin Tespit ve Teklifler", *Bilig*, S. 14, Yaz-2000, s. 32.

Genellikle amelî ve pratik gayeyi kapsayan türdeki bu eserler “Kanunî devri şartlarına” dönülmesini öngörmektedir. XVIII. yüzyıl ortalarına kadar olan dönemde yazılmış bulunan bu eserlerde hakim düşünce de budur⁵⁶. Araştırmacıların geneli de Osmanlı Devleti’nde bu bunalımlı evrenin başlangıcını Kanunî’ye kadar indirerek III. Murâd’ın saltanatı ile kesin şekilde belirlendiği hususunda hemfikirdirler. Siyaset-nâmelerde Osmanlı’larda meydana gelen gelişmeler, idarî, siyasî, sosyal ve ahlâkî açıdan ele alınmış, çözümler de bu çerçevede üretilmiştir. Özellikle kanûn-ı kadim, nizam-ı alem, erkan-ı erbaâ, din ü devlet ve daire-i adliye gibi temel kavramlar siyaset-nâmelerin hareket noktası olmuştur⁵⁷.

Osmanlı siyasî düşüncesi yöneten ve yönetilen ilişkisi çerçevesinde hükümdar, idareciler (bürokrasi), ordu, hazine, reaya ve bunların statüleri ile karşılıklı görev ve sorumlulukları üzerinde yoğunlaşmaktadır⁵⁸. Osmanlı Devleti’nde düzenin bozulmasının temel sebebi Osmanlı Devlet anlayışının ana ilkesi olan daire-i adliye çerçevesinde anlaşılır. Buna göre, adalette ihmal, halka adil davranılmaz ise üretim azalacak, hazine gelirleri düşecek ordu zayıflayacak ve devlet zaâfa düşecekti. Adalet kavramıyla birlikte ele alınan Osmanlı siyasî düşüncesinde merkezi bir mahiyet kazanan diğer bir kavram ise kanun-ı kadim’dir. Kanun-ı kadim, eski sultanlar döneminde uygulanmış ve faydaları sınanmış kanun ve kâideler bütünlüğünü ifade eder⁵⁹. XVI. – XVIII. yüzyıllar boyunca bu deyim aynı formülde olmak üzere “kadimden olagelene aykırı iş yapılmaması” şeklindedir. Dolayısıyla; Osmanlı siyasi düşünürlerince de çöküşün sebepleri incelenirken bu kavram merkez kabul edilerek, kanunların uygulanmaması ve ihlal edilmesi sürekli olarak tenkid edilmiştir⁶⁰. Özellikle kanun-ı kadim’in ihlal edilmesinin ve idarede gereken hassasiyetin gösterilmemesinin temelinde, rüşvetin yaygınlaşması ve mansıbların iltimasla ehil olmayan kişilere verilmesi yatmaktaydı. Yine tımarların hak edene değil de beylerin adamlarına verilmesi, arazi tahririnin yapılmaması da tımar sisteminin ihlaline örnektir⁶¹.

⁵⁶ Yaşar Yücel, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar-Kitâb-ı Müstetâb- Kitâbu Mesâlihi'l-Müslimîn ve Menâfi'i'l-Mü'minîn-Hırzû'l-mülûk-*, Ankara 1998, s. 51.

⁵⁷ Çoşkun Yılmaz, “Osmanlı Siyaset Düşüncesi Kaynakları ile İlgili Yeni Bir Kavramsallaştırma: İslahatnâmeler”, *TALİD*, I, S. 2, İstanbul 2003, s. 324.

⁵⁸ Ocak, a.g.m., s. 169.

⁵⁹ Öz, a.g.e., s. 105.

⁶⁰ Yılmaz, a.g.e., s. 47-49.

⁶¹ Öz, a.g.e., s. 105; Ocak, a.g.m., s. 172.

Osmanlı siyasi düşüncesinde ki erkân-ı erbaâ denilen başlıca dört sınıftaki bozulma da önemlidir. Bunlar; 1- ulema (ehl-i ilim), 2- Asker (ehl-i seyf), 3- Tüccar ve esnaf (ehl-i ticaret ve ehl-i hiref), 4- Çiftçi (ehl-i ziraat). Bu dörtlü tasnif Osmanlı Devleti'nde sosyal tabakalaşmanın temel felsefesini oluşturur ve Osmanlı nizamı, insanların kabiliyetlerine göre bu dört unsurdan birine ait olması ve herbirinin kendi yerinde kalması esası üzerine oturtulmuştur⁶². Fakat; sonradan bu düzen bozulmuş, eskiden herkes kendi kabiliyet ve liyâkatine göre hakettiği tabakada kalırken, sonradan erkân-ı erbaâyı oluşturan tabakalar alt üst olmuştur. Örneğin; kul taifesi arasına ecnebiler karışmış, yani diğer kesimlerden kimseler girmiştir. Ulemaya eskisi kadar itibar gösterilmemiş, terfi ve tayinde liyâkat ve kabiliyet, istihkâk bir tarafa itilmiş, rüşvet ve iltimas geçerli olmuştur. Bunlara paralel olarak, devletin işbilir ve güvenilir insanlara danışılarak sağlam bir şekilde yönetilmesinde büyük bir payı olan meşveret de ihmal edilmiştir. Bütün bunların biraraya gelmesiyle eski düzen kalmamıştır. İşte bu kötü gidişata çare olarak, kanun-ı kadim'i yani XV. ve XVI. yüzyıllardaki nizamı sağlayan örfî kanunları yeniden ihya etmek düşüncesi ön plana çıkmıştır⁶³. Şayet bu yapılırsa ise düzen yeniden sağlanacaktır.

Osmanlı siyasi düşüncesinin ürünü olan eserler ise şöyledir: Lütfî Paşa'nın *Asaf-nâme*'si (XVI. yüzyıl)⁶⁴, Yazarı bilinmeyen *Hirzû'l-Mülûk* (XVI. yüzyıl)⁶⁵, Gelibolulu Mustafa Ali'nin *Nüshatü's-Selâtin*'i (XVI. yüzyıl)⁶⁶, Hasan Kâfi el-Akhisarî'nin *Usulü'l-Hikem fi Nizami'l-Âlem* (XVII. yüzyıl)⁶⁷, Yazarı bilinmeyen *Kitâbu Mesâlihi'l-Müslimîn ve Menafi'i'l-Mü'minîn* (XVII. yüzyıl)⁶⁸, yine Yazarın kimliği belli olmayan *Kitâb-ı Müstetâb*'ı (XVII. yüzyıl)⁶⁹, Koçi Bey'in *Risale*'si (XVII. yüzyıl)⁷⁰, Kâtip Çelebi'nin *Düstûrû'l-Amel li-Islahi'l-Halel* (XVII. yüzyıl)⁷¹, Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın *Nesayihü'l-Vüzerâ ve'l-Ümerâ* (XVIII.

⁶² Ocak, a.g.m., s. 171

⁶³ Ocak, a.g.m., s. 172.

⁶⁴ Lütfî Paşa, *Asaf-nâme*, Sad. Ahmet Uğur, Ankara 1982.

⁶⁵ Yücel, s. a.g.e., 171-201.

⁶⁶ Orhan Şaik Gökyay, "Nasihâtü's-Selâtin" *Tarih ve Toplum Dergisi*, İstanbul 1985 s. 20.

⁶⁷ Hasan Kâfi el-Akhisarî, *Usulü'l-Hikem fi Nizami'l-Âlem*, Esad Efendi Ktp, Nr. 1823

⁶⁸ Yücel, a.g.e., s. 49-144.

⁶⁹ Yaşar Yücel, *Kitâb-ı Müstetâb*, Ankara 1974.

⁷⁰ Koçibey, *Risalesi*, Sad. Zuhuri Danışman, İstanbul 1972.

⁷¹ Kâtip Çelebi, *Düstûrû'l-Amel li-Islahi'l-Halel*, Tasvir-i Efkâr Gazetesi bs., İstanbul 1280/1863.

yüzyıl)⁷², Süleyman Nahifi'nin *Nasihatu'l- Vüzerâ* (XVIII. yüzyıl)⁷³, İbrahim Müteferrika'nın *Usûlü'l-Hikem fi Nizâmi'l-Ümem* (XVIII. yüzyıl)⁷⁴ dir.

Tasavvufî Hayat : Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren padişah ve devlet adamlarının tasavvuf ve tarikatlarla yakın alakası olduğu görülmüştür. XVI. yüzyılda, yani Osmanlı'nın ihtişam döneminde bu alaka en üst seviyeye çıkmıştır. Osmanlılarda büyük destek gören tarikat şeyhleri de bu desteğe karşılık, devleti her fırsatta destekleyip, ellerinden gelen maddî ve manevî hiçbir yardımı esirgememişler ve devletin korunması ve devamından yana bir anlayışa sahip olmuşlardır.

Bu devirde, devlet büyükleri ile yakın münasebet kuran meşâyihin, idarecileri uyararak adil olmalarını sağlama ve dünya malına meyletmelerini önleme gibi önemli görevler üstlendikleri görülmüştür. Mesela; Şeyh İbrahîm Gülşenî'nin (ö. 1533) Kanunî ile görüşmesi sırasında, "*Sultanım, her hal ve durumda Allah Teâlâ'ya hazır gör. Hükmünü onun huzurunda ver. Evliya ile pençeleşme ki onların kuvveti Hak'tandır. Meşâyihden Allah Teâlâ'ya gidecek yolu sual edin. Dergâh-ı Hakk'a hangi yolda ulaşılır onu sorun*"⁷⁵ şeklinde nasihatlarında bunu göstermektedir. Ayrıca padişahlar savaşa giderken, onların bazıları gaza kılıcı kuşanmışlar ve bazıları da müridleri ile birlikte seferlere katılmışlardır. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethi esnasında yanında Hacı Bayram Velî halifelerinden Akşemseddin ile Akbıyık bulunmuştur⁷⁶. Kanunî Sultan Süleyman'ın son seferi olan Zigetvar'da ise İstanbul Şeyhlerinden Nureddinzâde Şeyh Muslihüddin Efendi, bu sefere katılmıştır⁷⁷.

Meşâyihin sefere katılması, ordunun maneviyatını yüksek tutmak, askerin moralini düzeltmek açısından önemli görülmüştür. Ayrıca, seferin zaferle sonuçlanması için mühim vakitlerde dua ettikleri de gözlenmiştir. Kanunî ise meşâyihin bu özelliğinden en çok faydalanan padişah olarak bilinmektedir⁷⁸.

⁷² Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler (Nesayihü'l-Vüzerâ ve'l- Ümerâ)*, R. Uğurlu bs., Ankara 1969.

⁷³ Nahifi Süleyman Efendi, *Nasihatu'l-Vüzerâ*, haz. Mehmed İpşirli, TED, İstanbul 1997, S. 15, s. 15-28.

⁷⁴ Adil Şen, *İbrahim Müteferrika ve Usûlü'l-Hikem fi Nizamü'l-Ümem*, Ankara 1995.

⁷⁵ Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf*, İstanbul 2000, s. 240.

⁷⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III., Ankara 1983, s. 348; Fuat Bayramoğlu-Nihat Azamat, "Bayrâmiyye", *DİA*, I, İstanbul 1999, s. 271; Ethem Cebecioğlu, "Osmanlı Kuruluş Dönemi Doğu Ucunda Sosyo-Kültürel Hareketi Başlatan Sufi Bir Önder: Hacı Bayram-ı Velî", *Osmanlı [Toplum]*, V, Ankara 1999, s. 414.

⁷⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 348.

⁷⁸ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 348; Öngören, a.g.e., s. 269-270.

Osmanlılar, tarikatlara ve şeyhlere o kadar ilgi göstermişler ki tâ kuruluştan itibaren şeyhleri kendi namlarına tekkeler açtırıp, vakıflar tesis etmelerine imkân sağlamışlardır. Ayrıca bir takım muafiyetler, haklar ve topraklar verilmiş ve tarımla uğraşmaları desteklenmiştir⁷⁹. Özellikle Sünnî-İslâm çerçevesinde bulunan tasavvufî kurumlar devletin desteğini her zaman yanlarında bulmuşlardır.

XV. yüzyıl başından itibaren siyasî iktidar ile halk kesimi arasındaki münasebeti sağlayacak ve böylece toplumun tasavvufî hayatını inşâ edecek olan kurumlar olarak tarikatları görmekteyiz. XV. yüzyılda bir toplumsal hayat şekillendiricisi olup, XVI. yüzyılda ise daha etkin bir faaliyet gösterecek olan tarikatların başında Bayrâmiyye, Halvetiyye, Zeyniyye ve Nakşibendiyye gelmektedir. Bütün bu kurumların temelinde ise Osmanlı'nın tasavvufî hayatını XVII. yüzyıla kadar besleyecek olan Horasan kültür sahasının derin izleri görülmektedir⁸⁰. XVI. yüzyıldaki padişahların, bazı tarikatlara intisap ettikleri görülmüş ve buna paralel olarak da tasavvufî eğitimleri de giderek artmıştır. Kendisine velî, sofî gibi vasıflara layık görülen II. Bâyezid'in (Saltanatı: 1481-1512), Amasya'da vali iken Halvetiyye'nin büyüklerinden Çelebî Halife (ö. 1494) ve Bayrâmiyye meşâyihinden Şeyh Muhyiddin Yavsî (ö. 1514) ile çok samimi münasebetler kurduğu ve bu şeyhlerden el aldığı biliniir⁸¹. Kanunî Sultan Süleyman'da (Saltanatı: 1520-1566), tasavvufa meyilli bir padişah idi. Kanunî'nin yüzden fazla şeyhle görüştüğü, fakat bunlardan yalnızca, Mevleviyye, Bayrâmiyye, Halvetiyye ve Nakşibendiyye şeyhleri ile daha yakın olduğu görülmüştür⁸².

Devlet – tarikat ilişkisi açısından, Fatih Sultan Mehmed'in (Saltanatı: 1444-1481), İstanbul'u fethiyle, daha sonraki devirlere göre biraz farklı olduğu görülür. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u fethettikten sonra, bütün yetkileri kendi üzerinde toplamış ve idarî mekânizmayı merkezileştirmiştir. Dolayısıyla; yürüttüğü bu merkeziyetçi politika neticesinde, her biri taşradaki nüfuzlu ailelerin tekelinde bulunan tarikatlar sistem dışında tutularak, bunlara İstanbul'da faaliyet imkânı verilmemiştir. Kamu çıkarı açısından bürokrasiye en iyi hizmeti verebilecek insan tipinin medresede yetişmiş olması anlayışının kabul edilmesi, bu kurumları

⁷⁹ Ünver Günay – A. Vehbi Ecer, *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*, Kayseri 1999, s. 186.

⁸⁰ Ekrem Işın, "Osmanlı Döneminde Tasavvufî Hayat", *Osmanlı* [Toplum], V, Ankara 1999, s. 453.

⁸¹ Öngören, a.g.e., s. 246.

⁸² Öngören, a.g.e., s. 251.

tarikatların önüne geçirmiştir. II. Bâyezid döneminde ise yürütülen bu politikaya son verilerek, bu kurumlara İstanbul'un günlük hayatına girerek rahatça faaliyetlerini sürdürme imkânı tanınmıştır⁸³. Kanunî döneminde ise şeyhlere faaliyetleri için beratlar verilmiş, adlarına tekkeler kurulup vakıflar tahsis edilmiştir. Bazı şeyhlere ve ailelerine önceki dönemlerde tanınmış olan bir kısım vergi muafiyetleri ve bazı şeyhlere de maaş bağlandığı görülmüştür. Ayrıca, bazı şeyhlerde ilim ve mahâretlerine göre bir kısım vazifelere tayin edilmiştir. Mesela; müneccimbaşılık, müftülük, hekimbaşılık gibi eskiden beri ulema zümresi tarafından yerine getirilen vazifelerden olması, o dönem meşâyihinin ilmî seviyesini göstermesi bakımından oldukça önemlidir⁸⁴.

XV. yüzyılın ikinci yarısından XVI. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı ülkesinde hakim olan geniş hoşgörü ortamından yararlanan Kübrevîyye, Semerkandiyye, Şazeliyye, Kadiriyye, Mevleviyye, Bayrâmiyye, Halvetiyye, Nakşibendîyye gibi bir çok tarikat başta İstanbul merkez olmak üzere Anadolu'da çeşitli şehir ve kasabalarda teşkilatlanmışlar ve bu arada bir çok kollara ayrılıp çoğalmışlardır. Mesela; Halvetilik, Ruşeniyye, Cemaliyye, Şabaniyye, Ramazaniyye, Uşakkiye gibi kollara ayrılırken⁸⁵. Bayramîlik, Şemsîyye, Melâmîyye gibi kollara ayrılmıştır⁸⁶. Bunlar arasında Halvetîyye tarikatı XVI. yüzyılda Anadolu'da en yaygın olan ve devlet ricâlinin en çok rağbet ettiği tarikattir⁸⁷. Medrese muhîtinin ise en çok ilgi gösterdiği tarikat Nakşibendîyyedir. Buharâlî Şeyh Muhammed Bahâeddin Nakşibend'in (ö. 1389) adına izafe edilen bu tarikat Maverâünnehir ve İran'ın bazı bölgelerine sünnîliğin yerleşmesinde ki büyük katkısı itibariyle tarihî bir önem taşımaktadır. Simavlı Molla İlâhî (ö. 1494) tarafından Anadolu'ya getirilen Nakşibendîlik Sünnî karakteri sayesinde çabukca yayılma alanı bulmuştur. XVI. yüzyılda Anadolu'da Safevî propagandası başladığı zaman bu propagandanın etkilerini kırmak için Nakşibendî şeyhleri büyük çabalar sarfetmişlerdir. Bu nedenle de Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman devirlerinde bu şeyhlerle olan münasebetler giderek artmıştır⁸⁸. Ayrıca, Nakşibendîyye'nin ileri gelen şeyhi Emir

⁸³ Işık, a.g.m., s. 454.

⁸⁴ Öngören, a.g.e., s. 251-268.

⁸⁵ Günay- Ecer, a.g.e., s. 193-194.

⁸⁶ Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, Ankara 1991, s. 128-133; Fuat Bayramoğlu, *Hacı Bayrâm-ı Veli-Yaşamı, Soyu, Vakfı, Belgeler-*, I, Ankara 1983, s. 73-76.

⁸⁷ Öngören, a.g.e., s. 398.

⁸⁸ Ocak, a.g.e., s. 134.

Buhârî'nin (ö. 1516) çoğu müridi müderris ve kadılardan oluşmaktaydı. Bu müderrislerin ve kadıların bir kısmı tekkelerinde mürid yetiştirirken, bir kısmı da telif ve tedris ile meşgul olmuştur⁸⁹.

Tipik bir kırsal kesim tarîkatı kimliğiyle ortaya çıkan Bayrâmîlik, bünyesinde barındırdığı farklı iki mistik düşünce tarzı vasıtasıyla Osmanlı tasavvuf hayatı üzerinde kapsayıcı bir etkide bulunmuştur. Tarîkatın bu kapsayıcı etkisinin kaynağında, siyasî iktidara meşruiyet kazandıran şer'î hükümlere dayalı Sünnî itikad yapısı ile bunun karşısında olan Melâmet odaklı bâtinî eğilim birlikte yer almıştır⁹⁰. Hacı Bayram Velî'nin 1429'da vefat etmesiyle birlikte tarîkatın bünyesindeki bu ikili yapı, ayrışma sürecine girmiştir. Akşemseddin'e nisbet edilen Şemsiyye kolu, Orta Anadolu'dan İstanbul'a uzanan coğrafya içinde faaliyetlerini yürütmüştür. Özellikle II. Bayezid döneminde Şeyhülislamlık makamıyla yakın münasebet kurulmuş, böylece, medrese-tarîkat diyalogunu canlı tutmak amaçlanmıştır. Bayrâmîyye'nin diğer kolu Melâmîyye hareketi, Bıçakçı Ömer Dede ile başlayıp, bilhassa -askerî kesim ile zenaatkâr - tüccar grupları arasında kurduğu toplumsal koalisyon temeline dayalı kültürel yapılanmasıyla dikkati çekmiştir⁹¹. Bayramîlik tarîkatının kurucusu olan Hacı Bayram Velî'nin (ö. 1429) ve ilk şeyhlerinin, devletin resmi Sünnîlik politikası doğrultusunda hareket ettikleri ve böylece Anadolu halkı arasında birlik ve beraberlik sağlanması ve manevî hayatın şekillenmesinde büyük katkılarının olduğu görülmüştür⁹². Kanunî Sultan Süleyman'ın ise Bayrâmîyye meşayihinden Şeyh Üftade'ye (ö. 1580) intisap ettiği bilinir⁹³.

XVI. yüzyılda padişahların ve devlet ricâlinin devlet-tarîkat ilişkisi bakımından bütün bu iyi münasebetleri yanında, bazı tarîkat şeyhleriyle yaşanan gerginlikler ve idamlarda olmuştur. Mesela; Halvetiyye Şeyhi Sarhoş Bâlî Efendi (ö. 1572) başta olmak üzere bir kısım şeyhle devlet adamlarından uzak durmaya çalışmışlardır. Yine, Bayrâmîyye Şeyhi Mecdüddin Îsâ-yı Saruhânî (ö. 1531), Kanunî'nin meşâyih gereği gibi değer vermediğini, onların görüşünü almadan âleme nizam vermeye kalktığını düşünerek, Sultana karşı mesafeli davranmıştır. Hatta Kanunî'nin ikinci seferi olan Rodos seferine (1522-23), şeyhin de katılması

⁸⁹ Öngören, a.g.e., s. 393.

⁹⁰ Işık, a.g.e., s. 453.

⁹¹ Işık, a.g.e., s. 453.

⁹² Bayramoğlu – Azamat, a.g.m., s. 271.

⁹³ Reşat Öngören, "Osmanlı Padişahları ve Tasavvuf", *Osmanlı* [Toplum], V, Ankara 1999, s. 488.

istendiği halde, o bunu reddetmiştir. Bu dönemde Sünnî tarîkatlara mensup olduğu bilinen bir kısım şeyhlerden idam edilenler olmuştur. İdam edilen bu şeyhlerden ikisi Melâmiyye-i Bayrâmiyye'den, biri Gülşeniyye-i Halvetiyye'den olmak üzere üç kişidir. Bunlar, Şeyh İsmail Maşûkî (ö. 1538), Hamza Bâlî (ö. 1561), ve Şeyh Muhyiddîn Karamânî (ö. 1550)'dir⁹⁴.

Bir başka konu ise XVI. yüzyılda Anadolu'da faaliyet gösteren çoğu tarîkat şeyhinin tasavvuf yoluna girmeden önce şerîat ilimleri de denilen zâhirî ilimleri tahsil ettikleri görülmüştür. Tasavvufa girdikten sonra ise bâtinî/manevî ilimleri şerîat ilimleri ile mezcederek müridlerini de bu tarzda yetiştirmeye çalışmışlardır. Ayrıca bu dönem sûfileri şerîatı, tasavvufî gelişmenin ilk şartı olarak müridlerine sunmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde temelleri atılmış olan bu zâhir – bâtin dengesinin, zâhirî ilimlerde vâkıf olan şeyhlerce de korunduğu görülmektedir⁹⁵. Bu dönemde bu anlayışı yansıtan eserler kaleme alınmıştır. Mesela; tasavvuf, kelâm ve fikhî bir arada ele alan eserler çerçevesinde tespit edilenler, Şehzade Korkud'un *Hâfizu'l-insân an lâfi zi'l-îmân*'ı, İbn Kemal'in *Risâletü'l-Münîre*'si, Kara Çelebi Mehmed Tirevî'nin de *Metâlitü'l-envâr* isimli eserlerdir⁹⁶.

Bu dönemde oluşan tasavvufî atmosfer, çoğu devlet ricâlini etkisi altına aldığı gibi şehzâdeleri de etkilemiştir. Sancakbeyi olarak tayin edilen şehzâdeler, valilikleri esnasında meşâyih ile samimi münasebetler kurmuş, onların manevî desteğini almaya çalışmışlardır.

Aynı zamanda, Anadolu'da dinî-tasavvufî kültürü yaymak için gayret gösteren mutasavvıfları, tekkelerinde dervişleri terbiye etmekle birlikte, özellikle sohbet ve vaaz yoluyla da halkı irşada çağırmışlardır. Çoğunlukla halkın meşâyihin yapmış olduğu manevî sohbetlerin etkisinde kalarak, ardından derviş hırkası giyip tasavvuf yoluna girdikleri görülmüştür. Ayrıca sûfilerin bir yandan yerleştikleri toprakları işleyip ziraât ederek elde ettikleri gelirleri gelene geçene ikram ettikleri, diğer yandan kendilerine getirilen bazı hastalara da dualar okuyarak yada otlardan ilaçlar hazırlayarak iyileşmelerine yardımcı olmaya çalıştıkları görülmüştür⁹⁷. Bütün bu yapılanlar, halkın gönlünü tasavvufa yöneltmek için yapılmıştır.

⁹⁴ Öngören, a.g.m., s. 491-492.

⁹⁵ Öngören, Osmanlılarda Tasavvuf, İstanbul 2000, s. 335-336.

⁹⁶ Öngören, a.g.e., s. 342.

⁹⁷ Öngören, a.g.e., s. 400.

Özetlemek gerekirse; XVI.yüzyıl Osmanlı tasavvufî hayatı, dönemin padişahlarını ve devlet rîcâlini etkisi altına aldığını, dolayısıyla medrese çevrelerinin, idarecilerin, bu dönemde görülen bazı tarîkatlara intisap ettiklerini görmekteyiz. Bilhassa, görülen devlet-tarîkat münasebeti bakımından Kanunî zamanında en üst düzeye çıkmış ve bu dönemde görülen tarîkatlar çok hızlı bir gelişme göstererek, İstanbul başta olmak üzere Anadolu'nun geneline yayılmıştır.

I. BÖLÜM

YAZARIN HAYATI, ESERLERİ VE NÜSHALARI

A. HAYATI

İbn İsâ'nın kendisinden bahseden kaynaklardaki bilgilere göre onun asıl adı İlyas'dır⁹⁸. Fakat "İbn İsâ" olarak, babası Mecdüddin İsâ-yı Saruhânî'ye izâfe edilen künyeye tanınmıştır. Bu nedenle kendisi hakkında bilgi veren kaynakların çoğu "İbn İsâ" ismini kullanmışlardır. Kendisine bazen "İlyas Çelebi" de denmiştir⁹⁹.

İbn İsâ, Mecdüddin İsâ'nın Abdi, Fethi ve İlyas isimli üç oğlundan üçüncüsüdür¹⁰⁰. İbn İsâ, 902/(1496)'da¹⁰¹, Akhisar'da¹⁰² doğmuştur. Bursalı Mehmed Tahir'in verdiği bilgilere göre İbn İsâ, medrese eğitimi almıştır. Aynı kaynak onun, "ulûm-ı garîbe" diye adlandırılan "cifir, havass, vefk ve nücûm"¹⁰³ hususlarında bir ihtisasa sahip olduğunu belirtir¹⁰⁴. Kâtip Çelebi ise Keşfü'z-zünûn adlı eserinde, ondan "et- Tabib İlyas" olarak bahseder¹⁰⁵. İsmail Hakkı Uzunçarşılı da tıpla ilgili eser yazan Osmanlı ilim adamları arasında İbn İsâ'yı saymaktadır¹⁰⁶.

İbn İsâ'nın babası Mecdüddin İsâ-yı Akhisarî'nin asıl adı ise İsâ'dır. Ancak ona Mecdüddin denmekte ve bütün kaynaklarda da bu lakabıyla anılmaktadır.

⁹⁸ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, İstanbul 1972, I, 913; II, 1253, 1270; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-Vusûl ila Tabakatü'l-Fuhûl*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa nr. 1877, vr. 174b, 194b; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Arifîn, Esmâ'ü'l-Müellifîn ve Âsarü'l-Musannifîn*, İstanbul 1955, I, 226; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, İstanbul 1333, s. 18.

⁹⁹ Ali Yılmaz, *İbn-i İsâ-yı Saruhânî ve Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı*, A.Ü. İlahiyat Fakültesi, (Yayınlanmamış Profesörlük Tezi-Ankara 2001), s. 8.

¹⁰⁰ Yılmaz, a.g.e., s. 8

¹⁰¹ Yılmaz, a.g.e., s. 18.

¹⁰² Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, I, 913; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-Vusûl*, vr.194b; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 18.

¹⁰³ ilm-i nücûm : Astroloji; Ferid Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1999, s. 429.

cifir : Gelecekte olacak işlerden haber verdiği söylenen ilim; Pakalın, a.g.e., I, s. 287.

vefk : Bir kimsenin ümit ve emeline uygun dualar, harfler yazılı çeşitli şekilde muska, hamail yerlerinde kullanılan bir tabirdir; Pakalın, a.g.e., III, s. 586.

havâss : Bazı hastalıklara tesir etmek üzere okunan dualar; Pakalın, a.g.e., I, s. 770.

¹⁰⁴ Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e., s. 18.

¹⁰⁵ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, II, 1253

¹⁰⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1983, s. 600; Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, XI, İstanbul 1983, s. 139. (İsa oğlu İlyas'ı XVI. yüzyılda büyük hekimleri arasında saymaktadır).

Mecdüddin İsâ, “Şeyh İsâ” olarak şöhret bulmuştur. Şeyh İsâ, 851/(1447)’de doğmuştur. Küçük yaşta tahsile başlamıştır. Dört yaşında ihlas okumuş, yedi yaşında hatim indirmiş ve yirmi dört yaşında ise zâhirî ilmi (şeriat ilimleri) tamamlamıştır¹⁰⁷. Yirmi beş yaşında iken Bayrâmiyye şeyhlerinden Carullah Efendi’nin oğlu Muhammed Çelebi’ye intisap etmek sûretiyle tarikat yoluna girmiştir¹⁰⁸. Bayrâmiyye tarikatına 882/(1477)’de katılmıştır¹⁰⁹. Daha sonra Kayseri’de Kasım Tennurî’den hilâfet almıştır¹¹⁰. 883/(1478)’den itibaren Akhisar’da Bayrâmiyye şeyhi olarak irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. Şeyh İsâ, şeyhliği sırasında Hacca gitmiş, gidişi sırasında Halep, Şam, Kudüs ve Mısır’a uğramıştır. Mekke’de Hac farızasını tamamladıktan sonra Medine’ye geçmiştir. Buradan Mısır’a yeniden dönerek, oradan gemiyle Antalya’ya geçmiştir. Şeyh İsâ, bir kere Gelibolu üzerinden Malkara’ya bir kere Rumeli’ye bir defasında da Hemedan’a kadar uzanan Acem vilayeti seyahatine çıkmıştır¹¹¹. Cifir ilmiylede uğraşan Şeyh İsâ’nın bu ilmi, üç ay kadar hizmetinde bulunduğu Baba Hamdi diye bir zattan öğrendiği bilinmektedir¹¹². Çoğu meşâyih Kanunî Sultan Süleyman ile iyi münasebetler kurarken, Şeyh İsâ, Kanunî’ye karşı mesafeli olmaya çalışmıştır. Bunun sebebi ise Şeyh İsâ’nın Kanunî’nin özel imamı Bektaş Efendi ile yaptığı bir sohbette, sultanın meşâyih gereği gibi değer vermediğini, onlarla istişare etmeden aleme nizam vermeye kalktığını ifade etmekte ve sakalına da kazıyarak sünneti terkettiği için Kanunî’yi tenkit ettiği belirtilir¹¹³.

Şeyh İsâ, daha hayatta iken oğlu İlyas Çelebi’den başka kimselere de hilâfet vererek irşad için görevlendirmiştir. Bunlardan ilki Endülüs’ten Akhisar’a gelerek iki yıl şeyhin hizmetinde bulunan Baba Ahmed Mağribî’dir. 910/(1504) senesinde icazetle Anadolu dışında Mağrib taraflarına gönderilmiştir. Şeyhin Anadolu dışında faaliyet gösteren bir başka halifesi ise Gürdüslü Muhammed Efendi’dir. Bu kişide Mısır’da irşad ile meşgul olmuştur. Bunlardan başka, Kestel kazasında Hacı Bâlî, Muslihüddin Efendi ve Abdi Halife, Urla’da Hüsam ve Süleyman Efendiler, Tire’de

¹⁰⁷ Yılmaz, a.g.e., s. 11.

¹⁰⁸ Öngören, a.g.e., s. 164.

¹⁰⁹ Yılmaz, a.g.e., s. 11; Öngören, a.g.e., s. 164, Bursalı Mehmet Tahir; a.g.e., s. 18.

¹¹⁰ Ethem Cebecioğlu, a.g.e., s. 129; Abdülbaki Gökpınarlı, “Bayramiyye”, *İA*, İstanbul 1923, s. 425; Cemal Kurnaz – Mustafa Tatcı, “İbn İsâ”, *DİA*, XX, İstanbul 1999, s. 91; Öngören, a.g.e., s. 164.

¹¹¹ Yılmaz, a.g.e., s. 9-10.

¹¹² Öngören, a.g.e., s. 165.

¹¹³ Öngören, a.g.e., s. 284.

oturan Menteşeli Alâeddin Efendi'dir¹¹⁴. Şeyh Mecdüddin Âsâ, 11 Zilkade 937 (26 Haziran 1531) Pazartesi günü Akhisar'da vefat etmiştir. Türbesi Manisa-Akhisar'da kendi adını taşıyan Şeyh Âsâ mahallesi, Şeyh Âsâ Camii avlusunda bulunmaktadır¹¹⁵.

İbn Âsâ'nın annesinin adı Meryem'dir. İbn Âsâ'nın annesi o daha bir yaşında iken vefat etmiştir. İbn Âsâ, iki hatun ve iki cariyesinden toplam yirmi iki çocuğa sahiptir¹¹⁶.

XVI. yüzyıl Osmanlı ilim adamı, mutasavvıf ve yazarlarından biri olan İbn Âsâ, şiirle de meşgul olmuştur. Kendisinin on bin gazeli, üç bin beyit Kıyâmetnâmesi ve sekiz yüz beyit Şerh-i Esmâ'sı vardır. İbn Âsâ, şiirlerinde şöhret bulduğu bu lakabını mahlas olarak da kullanmıştır. Bu şiirlerinden bir örnek şöyledir:

Bu telvinât-ı eşyânın habâba benzer ahvâli

Binâsı kubbesi zîrâ kamusunda 'ale'l- mâdur

Ne bellü kesretin bildi ne bellü vahdetin eşyâ

Sanur gayrı bu kesret ekser-i emvâc-ı deryâdur

Dilindi İbn Âsâ'nın bu sözler gerçi söylendi

Su'âl itsen birin bilmez serâb-ı semt-i şeydâdur¹¹⁷.

İbn Âsâ, babası Mecdüddin Âsâ'dan 928/(1521)'de hilâfet almıştır¹¹⁸. Babasının vefatından sonra ise 939/(1532) senesinden itibaren Bayrâmiyye tarîkatının şeyhi olarak nasbettiği halifeleri ile hizmet halkasını daha da genişletmeye çalışmıştır. Bunlardan Malatyalı Kasım Efendi Amasya'ya gönderilmiş, Muhammed Rûmî ise tekkesini başkent İstanbul yakınlarında bir yere kurmuştur. İbn Âsâ'nın babası başta Kanunî Sultan Süleyman olmak üzere devlet ricâline mesafeli dururken, İbn Âsâ; babasından farklı olarak devrin diğer pek çok meşâyihî gibi, devlet ricâliyle iyi ilişkiler kurmaya çalıştığı görülmüştür. Onun bu durumunu "Nuriyye" adlı eserini, Saruhân valisi Şehzade Selim (II.Selim) adına telif etmiş olması bunu göstermektedir¹¹⁹.

Hacı Bayram Velî ve Bayrâmilikle ilgili yapılan çalışmalarda, Bayrâmiyye tarîkatı, Hacı Bayram Velî'nin vefatından (ö. 1429) sonra Akşemseddin'e nisbet edilen Şemsiyye ve Ömer Sikkini'ye nisbet edilen Melâmiyye adlı iki büyük asli

¹¹⁴ Öngören, a.g.e., s. 165.

¹¹⁵ Yılmaz, a.g.e., s. 10.

¹¹⁶ Yılmaz, a.g.e., s. 10.

¹¹⁷ Yılmaz, a.g.e., s. 11-12.

¹¹⁸ Öngören, a.g.e., s. 165; Yılmaz, a.g.e., s. 12.

¹¹⁹ Öngören, a.g.e., s. 166.

kola ayrıldığı belirtilir¹²⁰. Akşemseddin vasıtasıyla devam eden Şemsiyye kolunun ilerde Tennurîyye, Karahisariyye ve Şamiyye olarak üç şubeye ayrıldığı, ayrılan bu kollardan Tennurîyye şubesinin daha sonra “İseviyye” adını aldığı ve kurucusunun ise İbn İsâ’yı Saruhânî olduğu kaydedilir¹²¹. Ancak İbn İsâ’nın kurmuş olduğu bu şube uzun süre etkili olamamıştır¹²².

Bayrâmiyye tarikatının silsilesi, tarikatın piri Hacı Bayram Velî’ye şöyle dayanmaktadır.

Şeyh İlyâs İbn İsâ-yı Saruhânî

Şeyh Mecdüddin İsâ-yı Saruhânî

Şeyh Tennurizâde Seyyid Kasım Kayserî

Şeyh Tennuri İbrahim Sivasî sümme’l- Kayserî

Şeyh Akşemseddin Muhammed b. Hamza

Şeyh Hacı Bayram Velî-i Ankaravî¹²³.

İbn İsâ-yı Saruhânî, elli beş yaşında iken şiddetli bir sıtmaya yakalanmış ve hastalığın etkisiyle diline tutukluk gelmiştir. 961/(1554) senesinde, altmış yaşına geldiğinde bu hastalık yeniden ortaya çıkmıştır¹²⁴. 967/(1559)¹²⁵ senesinde memleketi Akhisar’da vefat ederek babasının yanına defnedilmiştir¹²⁶.

B- ESERLERİ

İbn İsâ-yı Saruhânî’nin eserleri Osmanlı Müellifleri’nde “Kısm-ı a’zamı ulûm-ı garîbeye mütealliktir” şeklinde ifade edilmiştir. Bu “ulûm-ı garîbe”nin, “cifr, havâs, vefk ve ilm-i nücûm” şubelerine ait oldukları özellikle belirtilmiştir¹²⁷.

Hakkında bilgi verilen kaynaklarca, İbn İsâ-yı Saruhânî’ye ait olduğu belirtilen eserler şunlardır:

1- Rumûzü’l- Künûz, eser 965/(1557) senesinde Akhisar’da yazılmıştır.

Eserde bir taraftan eserin yazıldığı tarihteki olaylara yer verilirken, diğer

¹²⁰ Bayramoğlu, a.g.e., s. 73; Bayramoğlu – Azamat, a.g.m., s. 269-270; Nihat Azamat, “Hacı Bayrâm-ı Velî”, *DİA*, XIV, 442-447; Cebecioğlu, a.g.e., s. 129-130; Gölpinarlı, a.g.m., s. 425; Öngören, a.g.e., s. 155.

¹²¹ Cebecioğlu, a.g.e., s. 128-133; Öngören, a.g.e., s. 166; Yılmaz, a.g.e., s. 13.

¹²² Öngören, a.g.e., s. 166, ; Bayramoğlu – Azamat, a.g.m., s. 270.

¹²³ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 18.

¹²⁴ Yılmaz, a.g.e., s. 12.

¹²⁵ Kâtip Çelebi, *Keşfü’z-zünûn*, I, 913; II, 1253, 1270; Kâtip Çelebi, *Süllemü’l-Vusûl*, vr. 294b;

Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., s. 226; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 19.

¹²⁶ Yılmaz, a.g.e., s. 12.

¹²⁷ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 18.

tarafından da 965 senesinden 2035 hicri yılına kadar meydana gelecek olaylardan bahsedilmiştir. Keşfü'z-zünûn ve Hediyetü'l-Arifin'de bu eser için "fi'l-cifr" denilerek, eserin cifer hakkında yazılmış olduğu belirtilmiştir¹²⁸.

- 2- Ebvâb-ı Sitte¹²⁹.
- 3- Tabî'atnâme¹³⁰.
- 4- Fusûl-ı Seb'a¹³¹.
- 5- Kenzü'l-Esrâr¹³².
- 6- Kavâidü't-Teshir¹³³.
- 7- Ta'likâtu alâ Şerhî Âdabi'l-bahs li-Mes'ud eş-Şirvânî¹³⁴.
- 8- Tercüme-i Müfredât-ı İbn İsa¹³⁵.
- 9- Kıyâfetnâme : İnsanların vücud yapılarıyla karakterleri arasında ilgi kuran bir eser olduğu sanılmaktadır¹³⁶. Osmanlı Müellifleri'nde ve Hediyetü'l-Arifin'de adı geçmektedir¹³⁷.
- 10- Kıyametnâme : Üç bin beyitten meydana geldiği belirtilmekle birlikte bu eser günümüze ulaşmamıştır¹³⁸.
- 11- Fusûl-ı 'Aşere : Eserde tarikat silsilesi, Şeyh-mürîd ilişkisi, makamlar, vefk ve ilm-i havâss'a dair bilgiler verilmektedir¹³⁹. Keşfü'z-zünûn, Hediyetü'l-Arifin ve Osmanlı Müellifleri'nde adı geçmektedir¹⁴⁰.
- 12- Rumûz-ı Dilgüşâ : Manzum ve Türkçe bir eserdir. Keşfü'z-zünûn, Hediyetü'l-Arifin ve Osmanlı Müellifleri'nde adı geçmektedir¹⁴¹.

¹²⁸ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, I, 913, Bağdatlı İsmail, a.g.e., s. 226.

¹²⁹ Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., s. 226; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 18.

¹³⁰ Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., s. 226; Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e., s. 18; C. Kurnaz – M. Tatçı, a.g.m., s. 92.

¹³¹ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, I, 1253; Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., s. 226; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 18.

¹³² Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., s. 226; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 18; C. Kurnaz – M. Tatçı, a.g.e., s. 92; Yılmaz, a.g.e., s. 22

¹³³ Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., s. 226; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 18.

¹³⁴ Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., s. 226.

¹³⁵ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 600; C. Kurnaz – M. Tatçı, a.g.m., s. 92.

¹³⁶ "İlyas, İbn İsa", *TDEA*, IV, İstanbul 1981, s. 375; Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., s. 226; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 18.

¹³⁷ Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., s. 226; Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e., s. 18.

¹³⁸ C. Kurnaz – M. Tatçı, a.g.m., s. 92; Yılmaz, a.g.e., s. 24.

¹³⁹ C. Kurnaz – M. Tatçı, a.g.m., s. 92; Yılmaz, a.g.e., s. 23.

¹⁴⁰ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, I, 1253; Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., s. 226; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 18.

¹⁴¹ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, I, 913; Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., s. 226;

- 13- Ferahnâme : Keşfü'z-zünûn ve Hediyyetü'l-Arifin'de "Teshirü'l-Ekber fi ilmi'l-hurûf" diye de isimlendirildiği belirtilir¹⁴².
- 14- Nutk-ı İbn İsâ : Bu eserde İbn İsâ'nın şiirleri toplanmıştır¹⁴³.
- 15- Miftahü'l- Hisab : Eserde ayların hesaplanması, başlangıçlarının ve bitişlerinin nasıl hesap edileceği gibi hususlar yer almaktadır¹⁴⁴.
- 16- Risâle-i Mukantârât : Takvime dair bir eserdir. Bir mukaddime ve 15 bab üzere terki edilmektedir¹⁴⁵.
- 17- Nuriye : Manisa'da ki şehzadeliği sırasında (1558), II. Selim (Saltanatı : 1566 – 1574) adına yazılmış ve kendisine takdim edilmiş olduğu belirtilir¹⁴⁶. Ayrıca eserin garîb ilimlerle ilgili olduğu ifade edilir¹⁴⁷. Hediyyetü'l- Arifin ve Osmanlı Müellifleri'nde adı geçmektedir¹⁴⁸.
- 18- Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ : Eser, 848/(1514) senesinde yazılmıştır. Eser, Allah'ın 99 isminin manzum olarak şerhidir. 860 kadar beyit ihtiva eder. Bu manzum eser, Türk edebiyatı içinde en çok tanınan ve en çok yayılan Esmâ-i Hüsnâ-ı Şerhi olmuştur¹⁴⁹. Osmanlı Müellifleri'nde adı geçmektedir¹⁵⁰.
- 19- Menâkıb-ı Şeyh Mecdüddin : Eserin en belirgin özelliği, İbn İsâ'nın şeyhi ve babası olan Mecdüddin İsâ'nın menkabelerini bir araya toplamış olmasıdır¹⁵¹. Osmanlı Müellifleri'nde menkabelerin 153 adet olduğu belirtilir¹⁵². Ayrıca Hediyyetü'l- Arifin'de adı geçmektedir¹⁵³.

Bunlardan başka eserler şunlardır: Risâle-i Etvâr-ı Seb'a, Risâle-i Gülşenî, Risâle-i İnsân, Usûlü'l- Hikem fi Nizâmi'l- Âlem ve Envârü't- Tenzîl ve Esrârü't- Te'vîl'dir¹⁵⁴.

¹⁴² Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, I, 1253; Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., s. 226;

¹⁴³ Yılmaz, a.g.e., s. 25; C. Kurnaz – M. Tatçı, a.g.m., s. 91.

¹⁴⁴ Yılmaz, a.g.e., s. 25; C. Kurnaz – M. Tatçı, a.g.m., s. 92.

¹⁴⁵ *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*, haz. Ekmeleddin İhsanoğlu ve diğerleri, I, İstanbul 1997, s. 137; C. Kurnaz – M. Tatçı, a.g.m., s. 92.

¹⁴⁶ Yılmaz, a.g.e., s. 21; C. Kurnaz – M. Tatçı, a.g.m., s. 92.

¹⁴⁷ Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., s. 226; *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*, s. 137.

¹⁴⁸ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 18.

¹⁴⁹ Yılmaz, a.g.e., s. 35, Ali Yılmaz "Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i İsâ-yı Saruhânî'nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, Sivas 1998, s. 1-34; C. Kurnaz – M. Tatçı, a.g.m., s. 92.

¹⁵⁰ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 18.

¹⁵¹ Yılmaz, a.g.e., s. 24.

¹⁵² Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 18.

¹⁵³ Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., s. 226.

¹⁵⁴ Ali Yılmaz, *İbn-i İsâ-yı Saruhânî Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı*, s. 26.

C- NÜSHALARI

Rumûzü'l- Künûz ve Mevcud Nüshaları

Esas aldığımız nüsha, Milli Kütüphanede, Yazmalar Bölümü, A.8612 numarada bulunmaktadır. Bu nüshanın müstensihisi Müslihuddin b. Sa'di'dir. İstinsâh tarihi belli değildir. 68 varak olup, ilk sayfa 16 satır, diğer sayfalar 17'şer satırdır. Nesih yazıyla, (200x120) mm ölçüsünde zenci renkli, köşe bendli, şemseli meşin ciltlidir. Eserde başlık yoktur. Özellikle, fasıllar, âyetler, dört halife isimleri, padişah isimleri, tarihler kırmızı ile yazılmıştır. Eser tamamen harekeli olarak kaleme alınmıştır.

Esere besmele ile başlanmıştır. Giriş bölümünde eserin adı, ne zaman ve kimin döneminde kaleme alındığı belirtilmiştir. Ayrıca eserin on iki fasıl üzere düzenlendiği belirtilerek, bu fasıllar ardarda konuları ile birlikte sıralanmıştır. Yazar daha sonra her bir faslı ayrı ayrı anlatma yolunu seçmiştir.

İbn Âsâ-yı Saruhanî'nin 965/(1557) senesinde kaleme aldığı *Rumûzü'l-Künûz* adlı eserin Süleymaniye Kütüphanesinde 8 nüsha, Milli Kütüphane'de çalıştığımız nüsha hariç 1 nüsha bulunmaktadır.

Bu nüshalar şöyledir:

- 1- Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, 3432 numaralı istinsah tarihi ve müstensihisi yok, 62 varak, Nesih yazıyla, (200x140), (125Xb.b) mm. ölçülerinde, koyu kahverengi meşin ciltli. Satır sayısı ise ilk yaprak 15, diğerleri 17 satırdır. Başlık yok. Aynı zamanda her fasıldan sonra hemen konuya girilmiştir.
- 2- Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Bölümü, 4981 numaralı, istinsah ve müstensihisi yok, 50 varak, Ta'lik yazıyla, (190x131), (b.b) mm. ölçülerine, meşin ciltli. 19 satır, başlık var (*Kitâb-ı Rumûzü'l- Künûz*), fasıllar önce girişte sıralanmış, daha sonra her fasıl anlatılmıştır.
- 3- Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Reşit Efendi Bölümü, 62 numaralı istinsah tarihi 1077/(1660), müstensihisi Mehmet b. Mustafa, Nesih yazıyla, (210x150), (150x65) mm. ölçülerinde, Mukavva ciltli 59 varak 27 satırlık sayfaları eksik (Kütüphane fişindeki varak sayısı (30) yanlış).
- 4- Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Bölümü, 282 numaralı, istinsah tarihi 1066/(1655), müstensihisi yok, 69 varak, 17 satır, Rik'a yazıyla, (185x110), (135x60) mm. ölçülerinde, meşin ciltli. Başlık yok.

- 5- Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir Bölümü, 455 numaralı, istinsah tarihi 1201 (1786) müstensihisi yok, 108 varak (ilk varaklar eksik), 11 satır, Nesih yazıyla, (150x105), (115x70) mm. ölçülerinde başlık yok, kütüphane fişinde mukavva ciltli olduğu belirtiliyor; ama kitabın cilti yok.
- 6- Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Bölümü, 915 numaralı, istinsah tarihi ve müstensihisi yok, 40 varak, Ta'lik yazıyla, (210x130), (160x60) mm. ölçülerinde, mukavva ciltli. Başlık var (*Rumûzü'l- Künûz-ı İbn İsâ*), 20 satır.
- 7- Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşaki Bölümü, 29 numaralı, istinsah tarihi ve müstensihisi yok, 64 varak, Ta'lik yazıyla, (170x110), (135x80) mm. ölçülerinde, kahverengi meşin ciltli. Başlık var (*Rumûzü'l- Künûz*), 16 satır.
- 8- Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, 1986 numaralı, istinsah tarihi yok, müstensihisi Abbas-zade Mustafa b. Muhammed, Ta'lik yazıyla (217x132), (157x75) mm. ölçülerinde, mukavva ciltli. 2 satır, başlık yok.
- 9- Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümünde 1986 numarada kayıtlı olan *Rumûzü'l- Künûz* nüshası, aynı zamanda Milli Kütüphanede Mf 1994 A. 2079 numaralı bir mikrofilmde bulunmaktadır.

II. BÖLÜM

ESERİN MUHTEVASI VE ÖZELLİKLERİ

A. MUHTEVASI

Yazar, eserin yazılış sebebini şu cümlelerle ortaya koymaktadır: “Târîh-i Hicret-i Nebevî dokuz yüz otuz yedi senesine irdükde bunlardan Şeyh Mecdüddîn-i Akhisarî “aleyh-i rahmet-ül bari” fenâdan bekâya rihlet alâmetleri zâhir oldukta vasiyetlerinde bu İbn İsâ bendelerine buyurdular ki; ‘Ey benim oğlum evvel şehâdetden geç bi-keder ol benden sonra yerine geç er ol bir kitâb te’lif eyleyüb keşf-i Rumûz-ı Künûz eyle ve her fasılda sözün uzatma bundan murâd izhar-ı kemâl değildir. Belki hemen duayı hayırdır var imdi ayrılma ilm-i ledünden çok haber verme ve ma’rifetden çok söyleme ve ilm-i eşyayı Türkî lisân üzre şerh eyleme bildiğim bildim dime ve bulduğun dahi buldum dime el üstüne el olur ve Hakk Te’âlâ’nın kemâlâtına mazhar olanlar nihayet yoktur her kişi hâli değildir âlemde senden daha edna kimse görme yerde ki yün basılmaz hâk ol ve rif’at özürler bast eyle makbul-i hak ol’ deyüb dâr-ı bekâya rihlet itdiler” (67a). Buradan anlaşıldığı üzere, İbn İsâ, bu eseri, babası Mecdüddîn İsâ’nın (ö. 937/1531) vasiyeti üzerine yazmıştır.

Eserin telif tarihini ise eserin başındaki, “... 12 fasıl üzere işbu kitâbı te’lif idüb namını Rumûzü’l-Künûz verub âleme yâdigar kodı bir karndır ki padişâh-ı İslâm ol devirde Âl-i Osmân’dan âdil ve âkil ve kâmil ehl-i sehâ ve sâhib-i vefâ Sultan Süleymân Hân idi ve târîh-i hicret-i nebevî dokuz yüz altmış beşine irüb mübârek Receb ayı görünmüş idi” (1b), ifadelerinde görmek mümkündür. Eserin, 965/(1557) tarihinde, 12 bölüm halinde, kaleme alındığı açıkça belirtilmiştir.

Rumûzü’l-Künûz’da : 12 bölüm şöyledir : **I. Fasıl** : Padişahların durumu hakkında, **II. Fasıl** : Vüzerâ hakkında, **III. Fasıl**: Osmanlı Devleti ve Osmanlı Devleti’nden başka padişâhların isimlerini ve sancağı çıkmış ve çıkacak şehzâdeler hakkında **IV. Fasıl** : Şehzade hocaları olan lalalar hakkında, **V. Fasıl** : Müftüler hakkında **VI. Fasıl** : Kadıaskerler hakkında, **VII. Fasıl** : Kadılar hakkında **VIII. Fasıl** : Beylerbeyleri ve Sancakbeyleri hakkında, **IX. Fasıl** : Padişâh bendeleri

hakkında, **X. Fası** : Hicri 3000/ (3532) yıla kadar alemde meydana gelecek hadiseler hakkında, **XI. Fası** : Şeyhlerin durumu hakkında, **XII. Fası** : İslâm topluluğu içinde görülen tarikatların inançları hakkındadır.

Birinci Bölüm : Bu bölümde Kanunî ve ondan sonra zuhur edecek padişahlardan bahsedilmektedir. Yazara göre, Kanunî Sultan Süleyman neslinden on bir padişah gelecektir. Bunlardan ikisi adil ve cömert olacak, ikisi zalim, üçü faziletli, dördü ise gazi olacaktır. Bu padişahlar şer'i kanuna göre hareket edip düzeni sağlayacaklardır. Ayrıca bunlardan biri 43 sene, biri 19 sene, biri 53 sene, biri 28 sene tahtta kalacağı ifade ediliyor.

Yazarın Sultan Murâd olarak bahsettiği kişi, muhtemelen, eserin yazıldığı tarihte Aydın sancakbeyi (1556-1558), olan II. Selim'in oğludur. Yazara göre Murâd (II. Murâd) ilerde Osmanlı padişahı olacaktır. Daha sonra Haleb'i ele geçirip, atası Kanunî gibi burada büyük bir İmaret inşâ edecektir. Aynı zamanda Sultan Murâd'ın zuhuru ile birlikte yüz on bir şehzadenin ortaya çıkacağı belirtilip bu şehzadelerden yalnızca otuz yedisinin Osmanlı tahtına çıkacağı belirtilmiştir.

Burada gelecekte İran beyleri ile olan mücadelelere de değinilmiştir. Yazara göre İran beylerine asla güvenmemek gerekir. Çünkü; onlar Osmanlı padişahlarının güçlü oldukları dönemlerde Osmanlı'ya itaât ettikleri, aksi halde Osmanlı'ya karşı saldırgan bir tutum sergiledikleri üzerinde durmuştur. Ayrıca İran beylerinin ele geçirdikleri yerleri tarumar ettikleri, Osmanlı padişahlarının ise ilhak ettikleri yerleri bayındır hale getirdikleri anlatılmıştır.

Yazara göre yine bir zaman sonra Osmanlı Devletine bir padişah gelecek ve şunları yapacaktır: Vezirleri senede bir kez ve kadiaskerleri de üç yılda bir denetleyecektir. Ulemaya mansıbı olgunluğuna ve liyakatine göre verecektir. Ayrıca sefer zamanlarında sipahilere sekizde bir öşür yanında salariyye vergisi emr edecek, sefer olmadığı zamanlar da ise sipahilere onda bir öşür emr edecektir. Eğer padişah bunları dikkatli bir şekilde uygularsa düzen sağlanacak ve halk da refâh içinde olacaktır.

Burada üzerinde durulan bir başka konu ise, Kanunî döneminde yeterince meşâyihe değer verilmemesidir.

İkinci Bölüm : Bu bölümde vezirlere değinilmiştir. Yazar, Kanunî Sultan Süleyman devrinde, bu eserin yazıldığı tarihe kadar dört veziriazamın görev yaptığını belirtir. Bunlar Rüstem Paşa, Ali Paşa, Mehmed Paşa, Pertev Paşa'dır. Bunların özelliklerini ise şu şekilde ifade eder. Bu veziriazamlardan biri cömert ve herkes tarafından sevilen biri dürüst ve temiz kalpli biri metanetli diğeri ise yumuşak huyludur. Bundan dolayı halk da bunlardan duacıdır. Fakat diğeri ikisinin bunlara karşı sözlü ihtilafları vardır.

Yazar yine gelecektek haber vermeye burada devam eder. Ona göre, bir zaman sonra bir vezir gelecek, bu vezir daha sonra veziriazam olacak ve diğeri vezirlerde bunun yanında daha fazla itibar görecektir. Yine bu veziriazam döneminde şeyhler layık oldukları değeri bulacaklardır. Bu devirdeki şeyhler, Kanunî dönemindeki şeyhler gibi bilgi ve fazilet bakımından olgunluklarını gizlemeyeceklerdir. Bundan sonra bilgili, açık sözlü ve sözünü dinleten bir vezir gelecektir. Bunun devrinde meşâyih hem padişah hem de ulema tarafından itibar bulacaktır. Ancak bu vezir kendisini çekemeyenlerce bir şekilde üzerine suç atılıp görevinden uzaklaştırılacaktır. Bundan sonra gelecek veziriazam ise padişah sevmediği halde halkın sevgisini kazandığı için azil ve nasb birlikte olacaktır. Yazara göre daha sonra gelecek veziriazam kimsenin şefaatiyle gelmeyecek, padişah tarafından bu makama layık görüldüğü için gelecektir. Bir zaman sonra ise padişahın damadı olacak ve itibarı daha da artacaktır. Halk da kendisini çok sevecek, öldüğünde ise İslâm alemlerini onu uzun yıllar yad edecektir.

Yazara göre bu eserin yazılış tarihinden (1557) sonra Osmanlı devletine 29 sadrazam gelecektir. Yine bir zaman sonra bir padişah vezirinin sözünü dikkate alarak, bir savaş emri verecektir. Bunun neticesinde ise, Anadolu halkının fakirleşip, kıtlık yaşayacağı belirtilmiştir. Aslında burada bir vezirin sözünü yerine getirmeden önce sonuçlarının ne olacağı konusunda dikkatli düşünmek gerektiğini ortaya koymaktadır.

Üçüncü Bölüm : Burada Osmanlı Devleti'nde sancağa çıkmış ve çıkacak şehzadelere değinilmiştir. Yazar hurûf ilmini kullanarak, "sahib-i mim ve sahib-i dal" şeklinde ifade ettiği bir şehzadenin zamanında sıkıntılı bir dönem yaşanacağından ve bu dönemde onun kullarının yanlış hareket ederek halkı

kışkırtmasından bahseder. Bunun için onun kullarından sakınmak gerektiği ifade edilmiştir. Sözkonusu harfler ise muhtemelen Murâd'a (III. Murâd) işaret etmektedir.

Yazar, yine gelecekte zuhur edecek bir başka şehzadeden bahsederken de onun şairlere değer veren, alimlerin dostu, ihsan sahibi, fakirlere yardım eden ve velilerin beğendiği biri olacağını haber verir. Bu niteliklere sahip olduğu içindir ki bu şehzade uzun yıllar hüküm sürecektir. Daha sonra üç kardeş ortaya çıkacak, bunlardan biri kadına, biri şaraba biri ise mahbuba meyledip devlet işlerinden uzaklaşacaklardır. Bunlar sahip oldukları makamı kötüye kullandıkları için halkın itibarını da kazanamayacaklardır. Yine bir başka şehzade ise babasının yerinde gözü olduğu için, babasını bir kaleye hapsedecektir. Böylece babasının vasiyetinde belirttiği diğer oğlunun tahta geçmesini önlediği haber verilmiştir. Bir başka şehzade ise veli nitelikli olup, şeyhlere yakın olacak ve onlar için tekkeler inşa ettirecektir. Kendisini tahta davet etmelerine rağmen tahta çıkmayacağı belirtilmiştir. Yine bir başka şehzade gelecek, içkiye düşkün olanları en ağır şekilde cezalandıracak, ibadetlerini yapmayanları hapsedecek, zekat vermeyen müslümanları teftiş edecek ve Hacca gönderecektir.

Yazara göre, doğru yolda olmayanın imanı gerçek değildir. Gerçek iman insanın kalbinde doğar. Dolayısıyla; şehzadeler, Hak yolunda olmaları gerektiği gibi müslüman halkında bu yolda olmasını sağlayandır. Ayrıca, şehzadeler, zâhirî ilimler yanısıra batınî ilimleri de bilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Dördüncü Bölüm : Bu bölümde yazar, şehzâde hocaları olan lalaların konumu ve şehzadelere hangi durumlarda nasıl davranmaları gerektiği üzerinde durmuştur.

Yazara göre lalalar, vezirler gibi adalet hükümlerine bağlı olmalıdırlar. Bu yolda olanlar, şehzadeyi halkın bedduasından korudukları gibi onları iyi ahlâka, dürüst ve cömert olmaya yönlendirirler. Adaletle uygun davranış sergilemeyenler ise doğru yolda değildirler. Çünkü; onların asıl görevi, şehzadelerin halka iyi muamele etmesi yönünde nasihatlar vermek ve onların doğru yolda ilerlemesini amaçlayan yolları göstermektedir. Yani; onlar halka faydalı olan şeyleri dileyendir. Din ü devlete zarar verecek şeyleri şehzadeye telkin etmezler. Ayrıca, lalalar geçmişte adaletli idaresiyle şöhret bulan padişahlar ile evliya ve enbiya menakıplarını hikâye ederek şehzadeleri adaletle yönlendirmelidirler. Bunun yanında şehzade lalaları,

şehzadenin mizacına göre konuşmamalıdır. Gerçekleri olduğu gibi şehzadenin yüzüne söyleyebilmelidir. Çünkü; şehzadeler, lalalarına ciddi anlamda güvendikleri için gizli sırlarını lalalarıyla paylaşırlar. Yine devlet işlerinde lalalarına danıştıkları görülür.

Şehzadeler lalalarına küstahça davranmamalıdır. Lalalar da özür dilemesini bilmeli ve şehzadelerin eksik yanlarını ortaya çıkarmamaya dikkat etmelidirler. Yine lalalar, şehzadeleri kin ve kıskançlıktan uzak tutmalı, onlara mal ve paranın çok önemli olmadığını telkin etmelidirler. Aynı zamanda lalalar, şehzadeleri sürekli olarak İslâmî kaideleri yerine getirmeye sevk etmelidir. Şehzadeler yaptıkları her işi bu dünya için değil, ahiret için önemli olduğunu düşünerek yapmalıdırlar. Dolayısıyla; Kur'ân'ın güzel okunuşunu kendilerine alıştırmalı ve yapacağı her işte Allah'tan yardım dilemesini de bilmeleri gerekmektedir. Çünkü; yazara göre, dünyevî ve ahiret ile ilgili konularda nasihat etmek lalalara vacibdir. Ayrıca, musahiplere lalalar kadar güvenilmeyeceği, dolayısıyla şehzadelerin sırlarını gizleyen kişilerin lalalar olduğuna değinilmiştir.

Beşinci Bölüm : Bu bölümde Müftüler anlatılmıştır. Yazar eserin yazıldığı tarihte (1557) müftü olan Şeyhzade'nin zâhirî ve bâtinî ilimlere vâkıf ve kıvrak zekalı birisi olduğunu belirtir. Yazara, bundan sonra bu makama gelecek kişilerin bu özelliklere vâkıf olamayacağını düşünmektedir.

Yazar bu bölümde gelecektekilerden haber vermeye devam etmektedir. Ona göre bir zaman sonra bir müftü gelecek, bu kişi alim birisi olacak; fakat nefesine düşkün olacaktır. Bir başka müftü ise mescitlerde namaz sünnet olmasına rağmen herkes namazı evinde kılsın diye fetva verecektir. Yine bir başka müftü, İslâm dünyasına karşı savaşmaya dair fetvalar verecek ve o dönemin padişahı da onu iki veziriyle katlettirecektir. Başka bir müftü, ne kadar şeyh varsa bunlardan gerçekten Hak yolunda olanları tesbit edip bunları padişaha bildirecektir. Daha sonra bunlara devlet nezdinde bazı görevler verileceği haber verilir. Yine bir zaman sonra bir müftünün geleceği ve padişahla dost olup, bunun zamanında içki içen sipahinin ulufesini, içkiye tövbe edene kadar keseceği belirtilir. Bir başka müftü ise batıya sürülecek ve orada bir şehzadeye hocalık edecektir. Daha sonra Anadolu'ya gelip yine müftülük yapacak, sonra bu müftü vezir veya kadiasker olacağı ifade edilmiştir. Bir başka

müftü ise İranlı olacak ve bunun zamanında medreselerde Farsça ağırlık kazanacaktır.

Yazar burada bazı kehanetlerde bulunmuştur. Ona göre bir zaman sonra kanun bilen bir kişi bu makamı hak edecektir. Bu kişi, müftü gibi fetva verecektir. Kâtiplere yazdırıp, çözüm bulacak ve onunla hüküm sürecektir. Bunun ise yakın zamanda ortaya çıkacağını ümit etmektedir.

Altıncı Bölüm : Bu bölümde, faziletli, ilim sahibi, güçlü bir kadiaskerin gelmesi bekleniyor. Yazar bu bölümde gelecekte haber vermektedir. Ona göre bir zaman sonra bir kadiasker zuhur edecek, açgözlü ve riyakâr olup, sekiz sene bu makamda kalacaktır. Fakat; bu süre zarfında sahip olduğu makama hiç de uygun davranışlar sergilemeyecektir. Mesela; pek çok cariyeye sahip olup, kendisine cariye getirenlere dahi mansıb verecektir.

Yazar, yine başka bir kadiasker için şu kehanetlerde bulunur. Sözkonusu kadiasker erdemli olup, olgunluğa ve bilgesine dayanarak hak eden kişilere mansıb verecektir. Bu mansıbı vezir gibilerin şefaâtıyla vermeyecektir. Çünkü; o sahip olduğu makamı liyakati ve bilgisiyle kazanmıştır. Dolayısıyla; buna uygun davranışlar sergileyecektir. Başka bir kehanet ise, bir padişah kadiaskersiz tahta çıkacaktır. Çünkü; bunun döneminde bu makama layık biri yoktur. Bu makama gelen kişiler ya rüşvetle ya iltimasla ya da mülazemeti beklemeden gelmektedir. Bundan dolayı bu padişah, kadiasker olacak kişiyi kendisi önünde yapılacak olan bir imtihanla, bu makama layık olana bu mansıbı verecektir. Böylece ona göre gerçek adalet yerini bulacaktır. Yazara göre, ilerde ortaya çıkacak bazı kadiaskerler ise bu makama geldikleri zaman nezaketsiz, kendini beğenmiş bir tutum sergileyeceklerdir. Bunlar içki sofrası düzenleyecekler, rüşvet alacaklar, mala itibar edeceklerdir. Dolayısıyla; bunlar bu makamı kötüye kullanacaklardır. Görüldüğü üzere bu bölümde gelecekte kadiaskerlik makamını dolduracak olanların nasıl olacakları hakkında genel kehanetler ortaya konulmuştur.

Yedinci Bölüm : Bu bölümde, kadılara vekâlet eden naiblerin adaleti yerine getirmeleri gerekirken buna aykırı hareket edip rüşvete alışmalarından yakınılmaktadır. Yazar ise bir zaman sonra adil bir padişahın ortaya çıkıp, bu kötü durumu ortadan kaldıracağına inanmaktadır. Bu bölümde de yazar, bu makamı

dolduracak kişilerle ilgili kehanetlerini sunmaktadır. Aynı zamanda kendi dönemine de yer yer atıfta bulunmaktadır.

Yazara göre, adil bir padişah zuhur edecektir. Sözkonusu padişah, bütün kadıların üçer sene sicillerini tutup, bu sicillerini müftüye gönderip, onun onayını aldıktan sonra o kişi kadı olacaktı. Eğer yaptıkları yanlış olursa bunlar liyakatlerine göre medreseye gönderilecekti. Bunlar bir nevi kendilerinin yeterli olduklarını orada kanıtlayacaklardı. Yazar bu kanunun çok yakın bir zamanda uygulanacağını beklemektedir.

Bir diğer mevzûda, kadıların görev karşılığı ücret almasıydı. Mahkemede kadının alacağı ücretin dışındaki gelirin kaydedilmesi için kadının yanında bu işi yapacak bir *emin* tayin edilirdi. İşte bu *emin*, mahkemede günlük 150 akçe ise 150 akçesini günlük 500 ise 500 akçesini kadılara tahsis edip, bunun fazlasını beytülmale (Hazine) gelir olarak kaydedecekti. Yazara göre bir zaman sonra fazlası mülazemeye (stajyer) verilecekti. Mülazım olanlar makamına gelince, üçer sene beratıyla kadı vekilliği olarak görev başı edecekler idi. Yine bir zaman sonra kadılar şu anda bulamadıkları itibarı bulacaklar ve her köye bir naib tayin edecekler. Bunlar kadı vekilliğini iltizam ile vereceklerdir. Yazar, bu iltizam usûlünün kendi döneminde de uygulandığı; ancak uzak yerlerde uygulandığı için bu durumdan kolay kolay kimsenin haberinin olmadığını belirterek, bu duruma dikkati çekmiştir.

Yazarın bir başka kehaneti ise şöyledir: Gelecekte bir padişah, ortaya çıkıp, bir şikayet üzerine kadıları görevden alacaktır. Bu dönemde Molla Büyük Ahmed isimli bir kişi ortaya çıkacak ve muhtasar bir risâle yazıp, bunu padişaha sunacaktır. Artık kadılar bu kitabda ki kanuna göre hareket edeceklerdir. Her kadı mahkemesinde hazır olup başka işlerle meşgul olmayacaklardır. Bu dönemde şer'î hukuka aykırı kararlar alınmayacaktır. Yazara göre durum böyle olunca yedi yüz sene boyunca devlet ve toplum düzeni bozulmayacaktır. Yine Nurullah Efendi adında biri ortaya çıkıp, on bir muazzam şehre kadılık yapacağı belirtilmiştir. Bu kişi daha sonra şeyhülislâm olacak ve “Bahr-i Mühît” namına bir kitap yazacak ve bununla namı uzun yıllar sürecektir. Bunun döneminde ulema itibar bulacak ve Müslümanlar namaza hiç boşluk vermeyeceklerdir. Yazar, Selim'in (II. Selim) 51 sene padişahlık yapacağını haber vermektedir. Bunun zamanında dört kişi bir kadıdan şikayetçi olduğu takdirde o kadı teftiş edilecektir. Eğer kadının şer'î hukuka aykırı bir kararı sözkonusu ise bu kadının azl olunub Cezayir'e sürüleceği belirtilir.

Daha sonra bu kadıya yine mansıb verileceği, eğer yine şikayet olursa bu taktirde görevine son verileceği ifade edilir. Yazarın bir başka kehaneti ise, bir zaman gelecek ki hiç kadı olmayacaktır. Çünkü; her padişah kadı bilgisine sahip olacak, kendisi davaları dinleyecek ve adaletli kararlar alacaktır.

Yazarın, Yahudilere asla güvenilmeyeceğini, bir kehanetiyle vurguladığını görmekteyiz. Ona göre, yakın bir zamanda Yahudi bir kadı ortaya çıkacak ve zamanla padişahın musahibi olacak, ancak şer'î hukuka aykırı kararlar alacak, müftünün fetvalarını ise hiç dikkate almayacaktır. Bunun üzerine ulema toplanıp bu durumu padişaha bildirecek. Padişah ise bu Yahudi kadının evine hakikatı öğrenmek için bir kulunu gönderecektir. Bu kul Yahudi kadının kapısını açık görüp içeri girdiği sırada kadının Yahudilerle içki sofrası oluşturduğunu görecektir ve burada kadının, Türklere, padişaha ve ulemaya nasıl ihanet ettiğini anlatırken duyacaktır. Bu durumu öğrenen padişah bu kadıyı ihanetinden dolayı öldürecektir. Hatta yazar, yaşadığı dönemde de bir Yahudinin Müslüman olup hemen akabinde yeniden Yahudi olduğuna tanık olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla; adaleti ifâ eden kadılık gibi önemli bir makamı işgal eden kişilerin seçilmesinde son derece dikkat edilmesi gerektiği yönünde yazarın aslında bir uyarısı söz konusudur.

Yazara göre, gelecekte Uzun Ahmed isimli bir padişah ortaya çıkacak, bunun zamanında kadılar teftiş edilecek, doğu kadıları batıya, batı kadıları ise doğuya gönderilecektir. Ulemaya hakaret edenler ise hemen cezalandırılacaktır.

Sekizinci Bölüm : Bu bölümde Beylerbeylerinden ve Sancakbeylerinden bahsedilmiştir. Yazar, bir gazi padişahın geleceğini belirterek, bunun Macaristan sancağına tayin olacağı ve iki padişahı bertaraf edip memleketini zaptedeceğini belirtmiştir.

Yazara göre bir zaman sonra İspanya'ya kadar bütün Avrupa ve Tunus, Anadolu padişahına tâbi olacak ve 21 hükümdar ise haraca bağlanacaktır. Bir zaman gelecek ki Anadolu padişahı Horasan'da kalacaktır. Bu sırada kafirler şehri yakıp yıkacaktır. Bir zaman sonra Behram adlı biri Macaristan'a beylerbeyi tayin olunacak, fakat burada ki Yahudiler buna karşı mukavemet edeceklerdir. Padişahın icâzeti ile Behram kalacaktır. Daha sonra ise; Yahudiler veba salgınından kırılacaktır. Bu sırada İslâm dininden dönüp; toplumda asayiş bozanların ise cezalandırılacağı belirtiliyor. Yine Mısır'da bir beylerbeyinin asi olmasından dolayı iyi bir yönetim

sağlayamayacağı, sonra bu beylerbeyinin Nil'de boğularak öldürüleceği ifade edilmiştir. Bir zaman sonra ise Ebu'l-Kasım adında biri Mısır'a beylerbeyi olacağı ve bunun döneminde adaletli bir yönetim sergileneceği belirtilmiştir. Yazara göre daha sonra Belgrad beylerbeyinin birisi kısa bir zaman sonra Tatar diyarını haraca bağlayacaktır. Gürcistan beylerbeyinin ise İran'a tabi olacağı belirtiliyor.

Yazar bu bölümde diğer bölümlerde olduğu gibi gelecekte haber vermeye devam ettiğini görüyoruz. Ayrıca beylerbeylerin zaman zaman şehzadelerle işbirliği yoluna giderek vezirlik makamına kadar çıktıkları anlatılmıştır.

Dokuzuncu Bölüm : Yazar bu bölümde, Tımar sisteminin bozulmaya başlaması ve buna muvazi olarak da köylünün, toprağı işleten sipahinin elinde ağır vergiler altında ezilmesi üzerinde durmuştur.

Osmanlı Devleti'nin askeri ve ekonomik temelini oluşturan Miri arazi rejimine dayalı Tımar sistemi, iyi işlediği yıllarda devlet para harcamadan disiplinli ve düzenli bir orduya ve güçlü bir mali yapıya sahip olmuştur. Fakat; bu sistemin bozulmaya başladığı XVI. yüzyıl ortalarından itibaren hem devlet güvenliğini sağlayacak askerini toplamakta zorlanmış hem de sipahilerin elinde ezilmeye mahkum olan köylü toprağını terk etmek zorunda kaldığı için topraktan elde edilen gelir azalmış bu da devlete malî bir yük getirmiştir.

Yazar burada vezirlerin, kendi hasları ile meşgul olmayıp, haslarını bir kethüda veya bir başkasına her sene belli bir bedel ile kiraya vermesi neticesinde burayı tasarruf eden kişinin reayayı ağır vergiler altında sömürmesinden doğan toplumdaki rahatsızlığı dile getirmiştir.

Yazar, yaşadığı dönemdeki sipahi ve reayanın durumunu şöyle ifade eder:

“ ..... ol târihin sipâhileri için buyurur. Sekizde bir alurlar. Ba'dehû yemlik ba'dehû hidmetkâr yemekliğı ba'dehû kile için ba'dehû kira için deyüp alurlar bilmezem ol fâkir çizmen sahibine ne kalur tobrak sipâhilerinin itdükleri zulmü adâlet sahibinin sem'ine irmedi. Bunlar hakkından gelünürdi ve kadılar arz iderdi pâdişâh vail olsa re'aya yine şikayet itmeğe havf iderler bu kadar cevri çekerler bunlardan zâlim taife yokdur....” (35a-35b).

Yazarın ifadesiyle, toprağı işleten sipahi köylüyü koruyacağı yerde yanına yetmiş seksen atlı alıp, sıkıntı çeken köylüden hem kendi masraflarını çıkarmak hem de has sahibine ve diğer kapı masraflarına vereceği sermayeyi çıkarmak için her

defasında Şu kadar kile için Şu kadar kira için vs. diyerek köylüden zorla vergi almaya çalıŐmaktadır. Durum böyle olunca sömürülen köylü ister istemez toprağı terketmek zorunda kalmıŐtır. Biliyoruz ki bu taife sonraları levend ve sekban olmaya veya eŐkiyalık yapmaya başlamıştır. Bunlar ilerde Anadolu'da çıkan isyanların da kaynağını oluŐturmuŐlardır. Bir diğer husus da padişahın bu olup bitenlerden haberdar olmamasıdır. Yazar, reayanın çektiği sıkıntılara rağmen bu durumlarını padişaha bildirmekten çekinmeleri ve reaya ile padişah arasında aracı durumunda bulunan idarecilerin de bu durumu padişaha bildirmediikleri için reayanın ilesinin halâ devam etmesinden yakınmaktadır. Bu durumdan idareciler de istifade ederek kendilerine sorunlarını anlatmaya gelen köylüden sürekli hediye adı altında rüşvet almıŐlardır. Bu durum devlet ve toplum düzeninde ki bozukluğu ortaya koyması açısından önemli bir sorundur. Aslında Yazar burada padişahı uyarmaktadır.

Yazar bu bölümde, hasların gerçek sahipleri tarafından adaletli bir Şekilde idare edilmesi halinde toplumda huzurun sağlanabileceğini vurgulamıŐtır. Bir başka deyiŐle, dirlik sahipleri dirliklerini bizzat kendileri idare etmelidir. Diğer bir nokta da sömürülen reayanın durumudur. Yazar, bu bölümde aynı zamanda tahrir sistemini yeniden canlandırmaya yönelik bir öneri de bulunmaktadır. Yazara göre, padişah her köye bir görevli gönderip, bir defter tutturup, hangi bölgeden ne kadar vergi alınacağının, reayanın ne kadar vergi vereceğinin önceden tespit edilmesi halinde o bölgede sıkıntı çeken reayanın yaŐamıŐ olduğu sıkıntılardan kurtulmuŐ olacaktır.

Onuncu Bölüm : Bu bölümde, H. 3000/(3532) senesine kadar alemde meydana gelecek olaylardan bahsedilmiştir. Yazarın buna dair kehanetleri Şöyledir:

Yakın zamanda Avrupa'da yağmur yağmayıp, kıtlık yaşanacaktır. Anadolu'da bu kıtlıktan etkilenecektir. Adalarda yedi sene kıtlık olacak ve çok kafir ölecektir. Yine İran'da ucuzluk olacak, Kızıldeniz ve Tatar'da kıtlık yaşanacaktır. Anadolu tarafından iki sene altı ay kadar deprem olacaktır. Fakat Karaman'da olmayacaktır. Bunun üzerinden otuz beş sene geçtikten sonra İstanbul'da bir deprem olacaktır. Ayasofya  yerden çatlayıp batıya kayacaktır. Bundan sonra Karadeniz kenarında bir deprem olacak ve akabinde kıtlık yaşanacaktır. Geylan'da bir buğday dahi bitmeyecek ve Tatar'da salgın hastalık baŐlayacaktır.

Yazar, 940/(1533) senesinde, yani Kanunî devrinde kahvenin ortaya çıktığını ifade eder. Daha sonra yeniden gelecekte haber vermeye devam eder. Kahve ve tütün (duhan) kullanımına dair kehanetleri ise şöyledir: Osmanlı'da kahve kullanımına ilk zamanlar karşı gelinmesine rağmen 980/(1572) senesinde helal diye fetva verilecektir. 1000/(1592) senesinde yazara göre tütün ortaya çıkacaktır. Kahve gibi bunun kullanımına da karşı gelinmesine rağmen 1060/(1652) senesinden sonra tütün kullanımının helal olduğu yönünde fetva verileceği belirtilmiştir. Ayrıca bu zamanenin geçleri sivri örfiye denilen bir takye giyecekleri ve daha sonra bunun adını finhan takye koyacakları ifade edilmiştir. Aynı zamanda ihtiyar kadınların "yassı takye" kullanacakları belirtilir. (3532) Kelüd İbn Kenan İbn Şetat İbn Ad, bunların devrinden 3000/(3532) seneye kadar, iki kere Arap, Anadolu ve İran üzerine galip gelineceği belirtilir. Yine bir zaman sonra Kabe-i mükerremeye üç senede bir varılacağı ve örtüsünün örtüleceği haber verilir. Yazara göre, bir zaman sonra Yemen salgın hastalıktan dağılacak ve Yemen'de volkanik bir dağ patlayacak, bunun dumanından ise yerli halk harap olacaktır. Ayrıca bir zaman sonra İstanbul'un yedi kez kuşatılacağı belirtilmiştir. Aynı zamanda Haleb'in dört sene kadar padişah tahtı olacağı ve bir zaman Mısır ve Şam'ında başka başka padişahlık olacağı ifade edilmiştir.

Yazarın nücum ilmi (Astroloji) ile ilgilendiğini de bu bölümde ki şu ifadelerinde görmek mümkündür: "*Devr-i zühâl** tamam olunca hüsiündar kimesne doğmaya ekser doğan barr tab' ola ve gendüm-gün ve lağar ola izzet ve hürmet az ola. Padişah kulları halkı rencide ide. Padişahlar bilmeye ve ulema dahi bildürmeyeler, rüşvet hatır için azim seferler ola ve avarız ve nüzül virmekden Rum halkı fakre düşe" şeklindeki ifadelerden anlaşıldığı üzere, zühal döneminde doğanların güzel ve iyi kimseler olmadığı, bunların buğday renkli, zayıf ve kötü huylu kimseler olacağı belirtilmiştir. Ayrıca, bu dönemde padişah kullarının halka kötü davranacakları, rüşvetin yaygın olacağı, ağır vergiler altında Anadolu halkının ezileceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla; bu dönemde ortaya çıkacak gelişmelerin hayra alamet olmadığı söz konusudur.

---

* Zühâl : Satürn gezegeni, en büyük uğursuzluk sayılır. Bu yıldızın tesiri altındaki burçlarda doğanlar cahil, pinti ve kötü huylu olurlar. İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, I-II, Ankara 1989, s. 538.

On birinci Bölüm : Bu bölümde ise; Şeyhlerin durumları açıklanır. Yazara göre her tarîkin kendine göre telkinleri, inançları, gizli sırları, kerametleri ve ahlâkî vasıfları vardır. Ama herşeyden önemlisi, Hak yolunda olmalarıdır. Yani belli bir manevî olgunluk düzeyine ulaşmaları gerekir. Dolayısıyla; şeyhler kesinlikle gurur, kin ve kendini beğenmişlik gibi ahlâkî zaâfları taşımamalıdır. Yazara göre, şeyhlerin kaderleri tarîkat ilminin “ışık”ı (Allah’a gönülden bağlanma) doğrultusunda netice bulur. Çok önceleri ortaya çıkanlar Peygamberlerdir. Daha sonra zuhur edenler şeyhlerdir. Bunların ilmi gizlidir. Bazı şeyhler çeşitli görüntülerde insanlara görünürler. Onlar bu keramet ilimleriyle Allah’ın katında evliyalık derecesine ulaşmış kimselerdir. Dolayısıyla; bunlar ruhanîdirler.

Yazar, şeyhlerin muhtelif vasıflarda ve derecelerde olduğunu ifade eder. Bunlardan kimi Allah’ın isimlerini zikrederek ibadetlerini gerçekleştirmiş; kimi faniyatdan elini çekip, kötü işlerden uzaklaşıp kendini tamamen ibadete vermiş, kimi güzel şiir söyleyerek bunu bir sanat haline getirmiş ve tarîkatının düşüncelerini topluma bu yolla yaymış; kimi de risâle yazarak, iyiliği, doğru yolu topluma telkîn etmeye çalışmıştır. Aynı zamanda bu tertîb ve anlayışın geçmişte ve kendi döneminde böyle olduğunu gelecekte de aynı böyle olacağı belirtilmiştir. İbn İsâ’nın bağlı olduğu Bayrâmiyye tarîkatının silsilesi de şöyle verilmiştir: Hasan Basrî, Davud Taî, Maruf Kerhî, Seriü’s-Sakatî, Şeyh Cüneyd Bağdadî, Ebu’l-Kasım Gürmanî, Ebu Bekir, Ebu’n-Necübü’l- Suhreverdî, Şahabeddin Tebrizî, Şeyh İbrahim Zahid Geylanî, Şeyh Safî, Şeyh Hamidüddin, Hacı Bayram, Seyyid İbrahim Kayserî, Seyyid Kasım, Şeyh Mecdüddin ve İbn İsâ’dır.

On ikinci Bölüm : Bu bölümde, İslam toplumunda görülen çeşitli tarîkatların inançları, kerametleri ve mertebeleri anlatılmıştır.

Yazara göre, tarîkat şeyhlerinin her biri inançları gereği kendilerine bir yol seçmişlerdir. Buna göre, bunların bazıları darlık ve sefalet içinde yaşamlarını sürdürürken bazıları da bolluk ve servet içinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Ayrıca her şeyhin belli bir döneminin olduğu ve kiminin devri gelmiş ve yücelmekte olduğu, kiminin ise devri geçmiş ve sönmekte olduğu ifade edilmiştir.

Yazar bu bölümde özellikle on sekiz tarikat üzerinde durmuş ve bu tarikatların hangilerinin doğru yolda olup olmadığına değinmiştir. Bu tarikatlar şöyledir:

Birinci sınıf, Şeyhler keramet sahibi olduklarını kendileri bilmez; ama halk bilir.

İkinci sınıf, Şeyhler keramet sahibi olduklarını kendisi bilir ama halk bilmez. Böyle kimseler ise evliyadır. Yani Allah'a yakın olanlardır. Bunlar kendilerini açıklamazlar.

Üçüncü sınıf, Şeyhler keramet sahibi olduklarını hem kendileri hem de halk bilir. Bunlar doğru yolu seçmişlerdir. Bu yolda istekli olanları da bu yola kazandırmışlardır.

Dördüncü sınıf, Şeyhlerin keramet sahibi olduğunu ne kendi ne de halk bilir.

Beşinci sınıf, Padişâh-ı İslâmdır. Bunlar dahi dört gruba ayrılır. Bunların kimi, kemalini kendi bilir halkı bilmez; kimi kendi bilmez halkı bilir; kimi kendi bilir halkı da bilir; kimi de ne halkı bilir ne de kendi bilir. Büyük kısmı da bu grupta bulunur. Halk bazı padişâhları zalim sanır; aslında sınıldığı gibi de değildir. Çünkü; onu Tanrı halka ceza vermek için göndermiştir. Yazar, bu durumu "*İşte biz kazandıkları suç yüzünden zâlimlerin bir kısmını diğer bir kısmına böylece musallat ederiz*" (KK: 6/129), âyeti kerimesiyle de ifade etmiştir.

Altıncı sınıf, ehl-i irfandır. Bunların bazıları kalem erbabıdır. Taklid etmenin ötesine gidememişlerdir. Dolayısıyla; zamanla bunlar doğru yoldan uzaklaşmışlardır.

Yedinci sınıf, Kalenderilerdir. Bunların Allah'a yakınlıkları yalnızca sözledir. Bir kimseye kırılırlarsa o kişinin işlerinin kötüye gitmesine neden olurlar. Bunlardan uzak olmak gerektiği ifade edilir.

Sekizinci sınıf, Abdallardır. Bunlar pirlarını taklit ederler. Bunlara bûdela da denir. İnançları gereği çıplak ayakla gezerler ve namaz kılmazlardı. Bunlar inanç anlayışları gereği doğru yolda olduklarını sanmışlardır.

Dokuzuncu sınıf, Semâvilerdir. Bunların pirları Şeyh Bedreddin-i Rumî'dir Kendisi Siroz'da gömülüdür. Semavilerin cömert oldukları bilinir. Ancak bunlar şeyhlerini dikkate almadıkları ve onun yolunda gitmedikleri için doğru yoldan uzaklaşmışlardır.

Onuncu sınıf, Rafizîlerdir. Bunlar hak yolunda olmamışlardır.

On birinci sınıf, İshakîlerdir. Bu tarikat mensupları önceleri Hak yolunda olmuşlar ve iyi olan şeylerle meşgul olmuşlardır. Lakin daha sonraları, yanlış yola sapmışlar ve doğru yolda olanlar fazla kalmamıştır.

On ikinci sınıf, Nakşibendîlerdir. Bunlar bekriler (sarhoşluk hali) dir. Bu sarhoşluk, tarikat mensubunun derin bir coşkuya kapılarak, gönlünde Tanrı ile karşı karşıya gelmesi halidir. Bu tarikat mensupları Hak yolunu seçmiş, takva sahibi ve dürüst kimselerdir.

On üçüncü sınıf, Zahidlerdir. Bunlar doğru yolda olmalarına rağmen mürâî (ikiyüzlü) oldukları için bunlardan çekinmek gerektiği belirtilir. Bu tarikat mensupları, işlerinde gurura düşerler. Fakat, İslâm'da Rafizîler ve Abdallardan güçlü oldukları ifade edilmiştir.

On dördüncü sınıf, Emirlerdir. Bunlar görünür ibadetlerde sağlam, İslâm şeriatına göre hareket eden kimselerdir. Emirlerin dini bilgilerinin çok geniş olmasının yanında dualarının da kabul olduğu belirtilmiştir.

On beşinci sınıf, Zeynîlerdir. Bunlar mükâşiflerdir. Yani tarikat mensupları Allah'ın sırlarını bilirler. Bunların kalpleri temiz, Hak yolunda olmuşlar ve ibadete önem vermiş kimselerdir.

On altıncı sınıf, Mevlevîlerdir. Bunlar keyiflerine düşkündür. Bu tarikat mensuplarının içleri temiz ve mezhepleri de doğrudur. Mevlevîler şeyhlerini dinler ve onun ne demek istediğini hemen anlarlar ve buna göre hareket ederler.

On yedinci sınıf, Halvetilerdir. Bunlar dinî konularda bilgili kişilerdir. Bunlar sonradan fakirliğe düşüp, geçim darlığından dilenmeye başlamışlardır. Bu tarikat mensupları kendilerini tamamen Allah'ın isimlerini zikretmeye adanmışlardır. Böylece ona gönül bağı ile teslim olmayı amaçlamışlardır. Halvetiler, "Allah herşeye gücü yetendir, sana ölüm gelinceye kadar kulluk et", inancı hareket noktası olmuştur. Dolayısıyla; sürekli olarak esma-i sıfat (Allah'ın isimleri) ile meşgul olmuşlardır.

On sekizinci sınıf, Bayrâmilerdir. Yazar bu bölümde şeyhi olduğu Bayrâmiyye tarikatı hakkında bilgi vermektedir. Bu tarikat mensuplarının Hak yolunda olup, temiz bir inanca sahip olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda bunlar muabbirdirler. Yani; rüyalara yorum getiren kimselerdir. Yazara göre, Bayrâmilerin inançları güçlüdür. Bu tarikat, bir kişi kahra düşüp ağlarken ona gülmek yerine yardım etmeyi esas alan bir anlayışa sahiptir.

B. ÖZELLİKLERİ

a) Cifir Özelliği

Rumûzü'l-Künûz; hazinelerin sırları, gizli remizleri manasına gelir. Eser adından da anlaşıldığı üzere gizli ilimlere dayalı öngörülerle yazılmıştır.

Keşfüz-zünûn ve Hediyyetü'l-Arifin'de "fi'l-cifir" denilerek, bu eserin cifir hakkında yazılmış olduğu ifade edilir¹⁵⁵. Osmanlı Müellifleri'nde bu eserin, "ahkâm-ı cefriyye ile târîh ve tasavvufdan bahis on iki fasıl üzere müretteb" olduğu belirtilmiştir¹⁵⁶. Gustav Flügel ve J.V. Hammer'de eserin, Kanunî Sultan Süleyman ve ondan sonraki zamanların olaylarını, isimlerin sayı değerinden (ebced hesabı) faydalanılarak Türk İmparatorluğunun geleceği hakkında genel kehanetleri ihtiva eden "kabalistik"¹⁵⁷ tarihi bir eser olduğunu belirtirler¹⁵⁸. Ayrıca Hammer, İbn İsâ'yı Türklerin Nostradamus'u olarak göstererek¹⁵⁹, meşhur Fransız astroloğuna benzettiği görülmektedir¹⁶⁰.

Eserin başında bulunan şu ifadeler, eserin cifir özelliği taşıdığını göstermektedir: "İbn İsâ ki diyar-ı Rûm'da vilâyet-i Anadolu'da liva-i Saruhân'da olan kasaba-i Akhisar'da yeri ve pederi Şeyh Mecdüddîn "kuddise sırriha" hazretlerinden gördü ki ilm-i Hazret-i İdris-i nebi "aleyhis-selâm" kavli üzere cedvel-i kebîrden ve sağırden istihrac idüp on iki fasıl üzere işbu kitâbı te'lif idüb nâmını Rumûzü'l-künûz verub âleme yâdigar kodu. Bir karndır ki padişah-ı İslâm ol devirde Âl-i Osmân'dan âdil ve âkil ve kâmil ehl-i sehâ ve sahib-i vefâ Sultân Süleymân Hân idi ve târîh-i hicret-i nebevî 965'e irüb mübârek Receb ayı görünmüş idi. İşbu seneden tâ 2035 yıla dek kimler gelür kimler gider bi-iznî'llâh tabayı-ı hurûf ve taksîmat-ı cetvel birle Türkî lisân üzere zuhûra getürdi" (1b).

¹⁵⁵ Kâtip Çelebi, *Keşfüz-zünûn*, I, 913; Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., s. 226.

¹⁵⁶ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 18.

¹⁵⁷ Kabalistik : Kabalaya ait; Kabala, Mistik işaretlerin yorumlaması yada sır bilimi. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, (y.y.), 1991, s. 574.

¹⁵⁸ Gustav Flügel, *Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich – Königlichen Hofbibliothek zu wien*, II, wien 1865, s. 581. (Ayrıca Rumûzü'l- Künûz'un fasılları verilmiştir); Joseph Von Hammer, *Geschichten des Osmanischen Resches*, IX, Pest 1833, s. 201-202. (Burada eserin oniki bölümden oluştuğu belirtilerek, bölümler belirtilmiştir. En ilginç kehanet olarak, 2500 yılında kafirlerin Belgrad önlerine geleceği, sultanların Halebe sürüleceği belirtilerek bunun daha önce de görülebileceği ifade edilmiştir); Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çevr. Coşkun Üçok, Ankara 2000, s. 19. n. 2.

¹⁵⁹ Hammer, a.g.e., s. 201'den naklen; Babinger, a.g.e., s. 19. n. 2.

¹⁶⁰ Babinger, a.g.e., s. 19. n.2.

Eserde, Yazar, kendi öngörülerine göre yer yer hurûf ilmi kullanarak 965/(1557)'ten 2035/(2595) yılına kadar meydana gelecek hadiselerden bahsetmektedir. Bizim kehanet olarak düşündüğümüz, ancak Yazarın yaşadığı dönemdeki gelişmeleri iyi değerlendirmesine istinaden, geleceğe yönelik bazı projeksiyonları görmek mümkündür. Buna örnek olarak, eserin yazıldığı tarihte Manisa'da sancak beyi (1544-1558) olan Şehzade Selim (II. Selim) aynı tarihte Aydın'da sancak beyi (1556-1558) olan Selim'in oğlu Murâd'ın (III. Murâd) Osmanlı tahtına çıkacağı belirtilmiştir. Bunların tarihî realiteyle de uyuştuğunu görmekteyiz. Yazarın bu yöndeki tahmini aslında Şehzade Selim ile olan yakın münasebeti dolayısıyla ona yönelik bir temennisi olarak değerlendirebiliriz. Onun Manisa'da ki şehzadeligi sırasında (1558), II. Selim adına yazdığı ve takdim ettiği "Nuriyye" adlı eser, Selim'le olan yakın münasebetine örnek gösterebiliriz.

Yazar, gelecekte Murâd'ın (III. Murâd) zuhuru ile birlikte yüz on bir şehzadenin ortaya çıkacağı ve bunlardan otuz yedisinin Osmanlı Devleti'nin Sultanı olacağını ifade etmiştir. Yine Kanunî Sultan Süleyman devrinde (1520-1566), şeyhlere gereken değerin verilmediği belirtilerek, bir zaman sonra şeyhlerin devlet katında itibar bulacağı ve şeyh risâlelerinin ise şöhrat bulacağına işaret edilmiştir. Bu eserler şöyledir: Hafız-ı Şirazî (ö. 1390)'nin *Divan*'ı, Molla Abdurrahman Cami (ö. 1492)'nin *Divan*'ı, Mevlana Celaleddin-i Rumî (ö. 1273)'nin *Mesnevi*'si, Mühyiddin İbnü'l-Arabî (ö. 1240)'nin *Fütûhât-ı Mekkiyye*'si ve *Fusûs*'u ve *Nusûs*'u, Şeyh Bedreddin (ö. 1420)'nin *Vâridât*'ı, Fahreddin Irakî (ö. 1289)'nin *Leme'a* ve *Leme'at* (?) ve İbn Âsâ (ö. 1559)'nin *Kitâb-ı Dilgüşa*'sıdır. Yazarın, geleceğe ilişkin başka bir kehaneti ise eserin yazılış tarihinden (1557) itibaren Osmanlı devletine 29 veziri azamın geleceğidir. Bunun yanısıra gelecekte bazı şehzadelerin kadına, şaraba vs. ibtilâ olup devlet işlerini aksatacakları belirtilirken, bazılarının ise şeyhlere değer verip, İslâmî kaidelere bağlı kalacakları için halkın gönlünü fethedeceklerine değinilmiştir. Yine "sahib-i mim ve sahib-i dal" şeklinde işaret ettiği bir şehzade ki, eserin yazıldığı tarihte (1557), Aydın sancakbeyi olan Murâd (III. Murâd)'ı kastedmektedir. Bunun zamanında sıkıntılar baş gösterecek, kullarının da zararlı olacağı belirtilmiştir.

Gelecekte kadıaskerlik ve kadılık makamına gelecek kişilerden bazılarının bu makamı suistimal edeceğinden bahsedilmiştir. Aynı zamanda yazar kanun bilen bir şeyhülislamın gelmesini beklediğini belirtmekte ve eserin yazılış tarihinden sonra

gelecek müftülerden, sancakbeyleri ve beylerbeylerinden bahsetmektedir. Yazara göre ilerde bir padişahın zuhur edip, bu padişah hiç kadı bulundurmuyacak, kendisi kadı bilgisine sahip olacak, davaları kendisi dinleyip adil kararlar verecektir. Yazara göre gelecekte şehzadelerin katında, lalalar ve şeyhler itibar bulacaktır. Çünkü; onların ilerde iyi bir idareci olmalarını sağlayan ve onların sırlarını saklayanlar bunlardır.

Eserde hicri 3000/(3532) yılına kadar dünyada vakî olacak hadiselerden de bahsedilmektedir. Yazarın bu konudaki kehanetlerine ise şu örnekler verebiliriz: Eserin yazılış tarihinden 965/(1557), 265 yıl geçinceye kadar 29 kere kıtlık yaşanacak, 30 kere ucuzluk görülecektir. Bir zaman sonra Yemen’de salgın hastalık baş gösterip, Yemen halkı bu hastalıktan kırılacaktır. İstanbul bir zaman gelip yedi kez kuşatılacaktır. Yine bir zaman sonra Avrupa’da yağmur yağmayıp kıtlık yaşanacak ve Anadolu’da bu kıtlıktan etkilenecektir. Kızıldeniz’de ve Tatar’da kıtlık yaşanacaktır. Anadolu’da iki sene altı ay kadar deprem olacak fakat Karaman’da olmayacaktır. Eserin onuncu bölümünde bu tür kehanetlere geniş yer verilmiştir.

Rumûzü'l-Künûz'da ki bazı ifadelerden, Yazarın astroloji ile de ilgilendiğini görmek mümkündür. Ona göre, zühal (satürün) dönemine gelindiğinde hiç de iyi şeyler olmayacaktır. Bu dönemde doğanların ilgi görmeyeceği, belirtilmiştir. Yine bu dönemde yaşayacak padişahların kullarının fena olacağı, rüşvet gibi ahlâkî zaafaların da yaygınlaşacağı ifade edilmiştir.

Ortaya atılan bir başka öngörü ise kahve ve tütünün kullanımına dair fetva verilip, serbest olarak kullanılmasıdır. Yazar yaşadığı dönemde (Kanunî dönemi), 940/(1533) yılında kahvenin kullanıldığına dikkati çekerek, kahvenin gelecekteki durumu hakkında öngöründe bulunduğunu görmekteyiz. Ona göre, eserin yazılış tarihinden sonra kahve kullanımına, karşı gelinmesine rağmen 980/(1572) yılında içilmesinde bir sakınca olmadığına dair fetva verilecektir. Aynı zamanda 1000/(1592) yılında tütünün zuhur edeceği, fakat o dönemin padişahının tütünü yasaklamasına rağmen bunun kullanımının önüne geçilemeyip, 1060/(1652) yılından sonra tütün kullanımının mubah olduğuna dair bir fetva verileceğinden bahsedilir.

Yazarın belirttiği dönemdeki kahve ve tütünün kullanımı ile ilgili tarihi gelişmeler ise şöyledir. Kaynaklara göre, kahve 1540-1550 yıllarında Osmanlı

şehirlerinde görülmektedir¹⁶¹. İbn İsâ ise kahvenin 1533 yılında zuhur ettiğini belirtmesi, bize kahvenin daha erken tarihlerde kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir. Kahvenin içilip içilmemesi ile ilgili olarak XVI. yüzyılda iki şeyhülislamın fetvaları önem taşımaktadır. Bunlardan ilki Ebusuud Efendi (1545-1574)'ye aittir. O, kahvenin “fasık içeceği” olduğu için kesinlikle içilmemesi yönünde fetvalar vermiştir. Bu konuda hiç taviz vermemiş bir kişidir. Bu durum, 1592 yılında Şeyhülislam Bostanzâde Mehmet Efendi'nin, kahvenin dince bir sakıncası olmadığı, ölçüyü kaçırmamak şartıyla içilmesi halinde sağlık açısından da faydalı olduğu yönünde fetva vermesine kadar sürmüştür¹⁶². 1590'lı yıllardan sonra kahve satışı serbest bırakılmıştır. 1633 yılında IV. Murâd tarafından yine yasaklanmış olmasına rağmen bunda başarılı olunamamıştır. IV. Mehmed'in saltanatının (1648-1687), ilk yıllarından itibaren ise kahve kullanımı yaygınlaşmıştır¹⁶³. Kaynaklar, tütün kullanımının 1600'lerde başladığını belirtmektedir¹⁶⁴. Özellikle IV. Murâd devrinde (1623-1640), tütün kullanımına karşı çok acımasız tedbirler alınmıştır. Fakat; yine de kahve gibi tütünün de kullanımının önüne geçilememiştir. Şeyhülislam Mehmet Bahaî Efendi (1652-1654) tütün kullanmanın bir sakıncası olmadığı yönünde fetva vermiştir¹⁶⁵. XVII. yüzyıldan itibaren tütün kullanımı da yaygınlaşmıştır. Dolayısıyla; yazarın bu maddelerin kullanımı ile ilgili öngörülerinin bu tarihi realite ile olan benzerliği, dikkati çekmektedir. Ancak, burada Yazarın yaşadığı dönemdeki gelişmeleri çok iyi takip etmesi, onun gelecekte olacağını düşündüğü şeyleri, edindiği bilgiler ve müşahedeler çerçevesinde yaptığı tahminler olarak değerlendirmek mümkündür.

Rumûzü'l-Künûz'da Selim'in elli bir sene padişahlık yapacağı belirtilmiştir. Birinci bölümde, Kanunî Sultan Süleyman soyundan on bir padişahın geleceği haber verilerek, bunların bazılarının kaçır sene Osmanlı saltanatında kalacaklarına dair öngörülerde bulunulmuştur. Onuncu bölümde Gürcistan'ın üçte biri İran'a, üçte biri ise Anadolu'ya bağlı kalacağı ifade edilmiştir. Dokuzuncu bölümde, kitabın yazıldığı tarihte Sultan Selim Han Gazi (Şehzade Selim)'nin üç-dört bin askere sahip olduğu

¹⁶¹ Vejdi Bilgin, *Fakih ve Toplum-Osmanlı'da Sosyal Yapı ve Fıkıh*, İstanbul 2003, s. 99; Kâtip Çelebi, *Mizanü'l-Hakk fi İhtiyari'l-Ahakk*, İstanbul 1972, s. 39; Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, I, Ankara 1999, s. 349.

¹⁶² İdris Bostan, “Kahve”, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 203; Bilgin a.g.e., s. 100; Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, V, İstanbul 1990, s. 162.

¹⁶³ Çelebi, a.g.e., s. 40; Bilgin, a.g.e., s. 101; Hammer, a.g.e., s. 162.

¹⁶⁴ Peçevî, a.g.e., s. 351; Çelebi, a.g.e., s. 31.

¹⁶⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV, Ankara, s. 468.

tarihte Sultan Selim Han Gazi (Şehzade Selim)'nin üç-dört bin askere sahip olduğu belirtilerek, 3000/(3532) yılına kadar üç padişahın ortaya çıkacağı bunların ikisi ya da üçü Osmanlı Devleti'nden zuhur edeceği, bunların üçer yüz bin askere sahip olacağı belirtilmiştir. Eserde, bunlar gibi geleceğe ilişkin daha birçok kehanet niteliğinde haberler bulmak mümkündür.

b) Siyaset-nâme Özelliği

Siyaset-nâmeler hakkında çalışma yapan araştırmacılardan Agah Sırrı Levend ve Ahmet Uğur, *Rumûzü'l-Künûz*'u siyaset-nâmeler arasında gösterirken¹⁶⁶, Bursalı Mehmed Tahir, "Siyaset'e Müteallik Âsâr-ı İslâmiyye" adlı çalışmasında bu eseri, siyaset-nâmeler arasında göstermemiştir¹⁶⁷.

Rumûzü'l-Künûz'un muhtevasına baktığımızda, lalalara, kadılara, kadıaskerlere, padişahlara bazı tavsiyelerde bulunulduğunu görmekteyiz. Ayrıca, yazarın, vezirlerin kendi hasları ile ilgilenmemeleri neticesinde köylünün sömürülmesi ve buna çözüm için önerilerde bulunması da siyaset-nâmelerin konuları arasında yer alır.

Yazar, şehzade hocaları olarak bilinen lalaların yapması gerekenler hakkında şu tavsiyelerde bulunmaktadır. Lalalar, halka karşı adil, dürüst ve iyi bir yönetici olmaları yönünde şehzadelere önemli düşünceler telkin ederler. Aynı zamanda şehzadeler de lalalarına o kadar çok güvenirler ki hemen her konuda onlara danışırlar. Dolayısıyla yazara göre, lalalar da şehzadelere karşı samimi olmalı ve onların mizacına göre konuşmamalı, gerçekler ne ise olduğu gibi şehzadelerin yüzüne söyleyebilmelidir. Yine lalalar, şehzadeleri kin, kıskançlık, mal ve para gibi ahlâkî zaafılardan uzak tutmayı bilmeli ve onları İslâmî kaidelere bağlı olmaları yönünde telkinde bulunmalıdır. Şehzadeler ise; lalalarına karşı daha iyi davranmalıdır. Yazar, padişahların şeyhlere yeterince itibar göstermedikleri için ulema ve halkında gereken saygıyı şeyhlere göstermediklerinden yakılarak, bu durumun düzelmesi için dönemin padişahına (Kanunî) ve ondan sonra gelecek kişilere, şeyhlerin devlet katında itibar görmesi gerektiği yönünde bir öğütü söz

¹⁶⁶ Levend, a.g.e., s. 172; Uğur, a.g.e., s. 55; Ayrıca, Orhan M. Çolak, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyaset-nâmeler Bibliyografyası", *TALİD*, C. 1, S. 2., İstanbul 2003, s. 369. (*Rumûzü'l-künûz*'u siyasetnameler arasında göstermiştir).

¹⁶⁷ Bursalı Mehmet Tahir, *Siyaset'e Müteallik Asâr-ı İslâmiyye*, Kader Matbaası, İstanbul 1332; Gürbüz Deniz, "Bir Osmanlı Aydını Bursalı Mehmet Tahir Bey ve Siyasete Müteallik Asâr-ı İslâmiyye Adlı Risalesi", *İslami Araştırmalar Dergisi*, XII., S. 1, Ankara 1999, s. 58-65.

konusudur. Ayrıca gelecekte adil bir padişahın geleceğine inanmaktadır. Ona göre bu padişah, ulemaya mansıbı, bilgisine ve olgunluğuna göre verecektir. Vezirlerini her yıl, kadıaskerlerini ise üç yılda bir denetleyecektir. Sefer zamanlarında sipahilere öşür yanında salariyye vergisi toplamasını isteyecek, sefer olmadığı zamanlarda ise yalnızca onda bir öşür emredecektir. Eğer padişah bu kanunu adaletiyle yerine getirirse halkın huzur içinde yaşayıp, padişahına bağlı kalacağı bağlamında tavsiyesi vardır.

Rumûzü'l-Künûz'da ki bir başka konu ise; has sahiplerinin kendi haslarıyla ilgilenmeyip, bunları belli bir bedel karşılığında bir şahsa kiraya vermesi sonucu burayı işleten kişinin, reayayı ağır vergiler altında sömürmesidir. Aynı zamanda bu durumun idarecilerce de bilinip padişaha bildirilmemesinden doğan olumsuz bir durum sözkonusudur. Yazarın bu durumun düzelmesi için bir tavsiyesi vardır. Ona göre, eğer padişah her köye bir kulunu gönderir, defter tutturup, hangi bölgeden ne kadar vergi alınacağı ve reayanın ne kadar vergi vereceğini önceden belirlerse, bu durumda reayanın çektiği sıkıntılardan kurtulup, refah içinde yaşayacağı belirtilmiştir.

Üzerinde durulan diğer bir konu ise; rüşvetin adalet çarkına girmiş olmasıdır. Yazara göre bunun önüne geçmek için öncelikle bu makama geleceklerin seçiminde padişahların daha dikkatli ve seçici olması gerektiğine işaret edilerek, kadı olacakların medrese eğitiminden geçerek liyakatlerine göre bu makama gelmelerinin daha yerinde olacağı tavsiye edilmiştir. Ayrıca kadılık gibi önemli bir makama iltizam usulüyle gelindiği ve bunun sonucunda bu makamın ehil kişilerce idare edilmemesinden yakınılmaktadır. Kadıaskerlik makamına rüşvetle, iltizamla veya mülazemet süresini beklemeden gelenlerin, bu makama uygun davranış, sergilemedikleri görülmektedir. Yazar kadıasker olacak kişilerin, padişahın huzurunda yapılacak bir imtihanla, bu makamı hak edenlere verilmesini tavsiye etmektedir. Yine şehzadelerin İslamî kaidelere uygun davranmalarının yanı sıra zâhirî ve bâtinî ilimlere vâkıf olmaları gerektiği belirtilmiştir. Aynı zamanda eserde şeyhlere layık oldukları değerlerin verilmesi yönünde tavsiyeler bulunmaktadır.

c) Tasavvufi Özelliği

Eserde, İstanbul'un Fethi'nden (1453) beri gerek ulemaya gerekse şeyhlere gereken değerin verilmediğinden yakınılmaktadır. Dolayısıyla; bunların devlet katında yeteri kadar itibar görmemeleri, onların halk arasında da saygı görmemelerine neden olduğu belirtilmiştir. Yazarın eserde, Kanunî Sultan Süleyman devrinde, şeyhlere layık oldukları değerin verilmediğini, birkaç defa vurguladığını görmekteyiz. Biz onu bu düşünceye sevkeden durumun, İbn İsâ'nın babası Mecdüddin İsâ'nın, Kanunî Sultan Süleyman'a karşı olan mesafeli tutumundan kaynaklanmış olabileceğini düşünmekteyiz. Çünkü; Şeyh Mecdüddin İsâ'nın, Kanunî'nin şeyhlere gereken itibarı göstermediği, özellikle memleketle ilgili alınan kararlarda şeyhlere danışılmadığı, hatta Kanunî'nin sünnet olduğu halde sakalını kesmesi yönünde eleştirileri olmuştur.

Yazar, padişahların ve şehzâdelerin, şeyhlerin sözünü dikkate almaları gerektiğini vurgulayarak aksi halde bunlara layık oldukları önemi göstermeyen padişahların memleketlerinin harap olacağı ve orada gerçek kemal sahibi insanların bulunmayacağını belirtmiştir. Ayrıca şehzâdelerin zâhirî ilimlerin yanısıra tasavvufa meylettikten sonra bâtinî ilimleri de bilmeleri halinde insan-ı kâmil (her yönüyle olgun insan) olacağı ifade edilmiştir.

Burada üzerinde durulan başka bir konu ise gerçekten güzel huy ve fazilet sahibi bir şeyh olmanın kolay olmadığıdır. Çünkü; yazara göre şeyh herşeyden önce halka inmelidir. Onunla ağlamalı, onunla gülmelidir. Yalnızca zikîr, tilâvet (Kur'ân'ın güzel okunması), uzlet (halktan uzaklaşarak kendini ibadete verme) bir kişinin iyi olması için yeterli değildir. İbn İsâ'nın bu düşüncelerini dikkate aldığımızda, onun bağlı olduğu Bayrâmiyye tarikatının müessisi olan Hacı Bayram Velî'ye dayandığını görmekteyiz. Hacı Bayram Velî hakkında bahseden çalışmalarda¹⁶⁸, onun bir halk şeyhi olduğu belirtilmiştir. Hacı Bayram Velî, diğer tarikatlarda varolan uzlet anlayışını benimsemeyerek, halk ile bütünleşmeyi kendisine amaç edinmiştir. Yani fayda sağlamak üzere halkın arasına girmiş; fakirlere, düşkünlere yardım etmeye kendisini adanmış bir sufi olarak bilinir. Eserde, insanların nefsi arzularına yenik düştükleri ifade edilmiştir. Yazara göre bu dünyadaki şeylere fazla önem vermemek gerekir. Ayrıca şeyhlerin müridlerinin çok

¹⁶⁸ Cebecioğlu, a.g.e., s. 150-164; Bayramoğlu-Azamat, a.g.m., s. 271.

olması ve onlara başkanlık etmesi bir şöhret alameti olarak değerlendirilmiştir. Burada şeyhliğin halk arasında şöhret olarak yapılmaması gerektiği ve önemli olan insanın gönlünün temiz olması ve Hak yolunda hareket etmesi gerektiği belirtilmiştir. Yazar gerçek bir şeyhin, cömert, kanaatkâr, sabırlı, alçakgönüllü, alim, rüya yorumlamasını bilen, bilgili ve dinin emrettiği şeyleri yerine getiren biri olması gerektiğini ifade etmiştir.

Rumûzü'l-Künûz'un on birinci bölümünde, Bayrâmiyye tarîkatının silsilesi verilmiştir. Eserin son bölümünde ise; İslâm âleminde görülen tarîkatlardan bahsedilmiştir. Burada on sekiz tarîkat hakkında bilgi verilmiştir.

III. BÖLÜM

ESERİN TRANSKRİPSİYONU VE METİN

A- ESERİN TRANSKRİPSİYONU

Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahim.

[1B] Hamd'i bî-hadd ve senâ-i bî'add ol vedûde ki Âdemi 'ademden vücûda getürdi. 'Ayeti "Ve le-kad kerremnâ benî âdeme" (K.K:17/70) buyurub mükerrrem kıldı ve dahi kemâlâtıyla mükemmel kılub âyeti "Ve 'allem-el esmâ-i kullehâ" (K.K:2/31) buyurub kalbini 'ilm ile memlû kıldı . Ba'dehû salâtü ve selâm ânın habibinin üzerine olsun ki fahr-i 'alem ve zübde-i beni 'ademdür Âl-i Ashâb'ın üzerine olsun ki her biri necm-i dindir. "Rıdvanullahi 'aleyhim ecma'in" ve dahi Hasan ve Hüseyin üzerine olsun ki "Radiyahallâhu 'anhuma" bu mezkûrâtdan sonra İbn İsâ ki diyâr-ı Rûm'da vilâyet-i Anadolu'da livâ-i Saruhan'da olan kasaba-i Akhisâr'da yeri ve pederi Şeyh Mecdüddîn "kuddise sirruha" hazretlerinden gördü ki 'ilm-i hazret-i İdrisî nebi "aleyhi-s selâm" kavli üzere ve dahi Esedullah-i elkâb Ali ibn Ebû Talib "Kerreme-llahu vecheh" kavli üzere cedvel-i [2A] kebîrden ve sağîrden istihrac idüb on iki fasl üzere işbu kitâbı te'lîf idüb nâmını Rumûzü'l- künûz verub 'âleme yâdiğâr kodı bir karndır ki padişâh-ı İslâm ol devirde Âl-i Osmân dan 'âdil ve 'âkil ve kâmil ehl-i sehâ ve sâhib-i vefâ Sultân Süleymân Hân idi ve târîh-i hicret-i nebevî dokuz yüz altmış beşine irüb mübârek Receb ayı görünmüş idi işbu seneden tâ iki bin otuz beş yıla dek kimler gelur kimler gider bi-izn-illâh tebâyı-i hurûf ve taksimât-ı cedvel birle Türkî lisân üzere zuhûra getürdi mercûdur ki hayr ile yâd oluna. Fasl-ı evvel padişâhların ahvâlin beyân ider. Fasl-ı sâni Vüzerâyı beyân ider. Fasl-ı sâlis Âl-i Osmân ve Âl-i Osmân'dan ğayri padişâhların isimlerini ve saltanata lâyık ve sancağa çıkmış ve çıkacak şehzâdeleri beyân ider. Fasl-ı râbi' kavâ'idi Rûm şehzâdelerinin Lalaların beyân ider. Fasl-ı [2B] hâmis Müftîleri beyân ider. Fasl-ı sâdis Kadı'askerleri beyân ider. Fasl-ı sâbi' Kadıları beyân ider. Fasl-ı sâmin Beğlerbeğleri ve Sancakbeğlerini beyân ider. Fasl-ı tâsi' padişâh bendelerîn beyân ider. Fasl-ı 'âşer târîh-i hicret-i nebevî üç bin yıla varınca 'âlemi şehâdetde

âfâki ‘alâmetleri beyân ider. Fasl-ı hâdi ‘âşer Meşâyih ahvâlin beyân ider. Yani iki bin otuz beş seneye varınca her tarîkin telkînin ve kerâmetin ve irfânın ve tahkîkin ve seyr-i sülûkin ve telvîn ve temkînin ve rûmûzun ve keşf u kerâmetin ve ahlâkî evsâfın beyân ider. Fasl-ı sâni ‘âşer ehl-i İslâm içinde gûna gûn tarîklerde olanların i’tikâdın beyân ider.

FASL-I EVVEL

Ahvâl-i padişâhânı beyân ider. İnşaaillâhu Te’âlâ ihdinâ hurûfindan nâ hâliyen padişâhımızın âhir harfile mâ-kablinde olan harflerdür ki maktûbdür eğer suâl olunursa maktûb [3A] neye işaretdür cevâb budur ki harf-i maktûb olmak bundan Ebû Bekr Sıddîk “Radiyallâhu ‘anh” harflerinde vâki’ olmuşdur ümmü’l- kitâb gelub el-hamdu harflerinden ehl-i İslâmda halîfe ola Ahmed olmağa işaret olundu zîrâ el-hamdün lâminî ref’ itseler Ahmed kalur evvelâ Hazret-i Ahmed “sallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem” ser çeşme-i hulefâ olub hilâfete culûs itdi on on çün saniyen Ebû Bekr “Radiyellâhu ‘anh” yazdı hükm-i ümmü’l- kitâbda işaret ider lillâhi harflerinden sonra rabbi harflerine ki bekr’in evvel harfile ahir harfidür kezâlik maktûbdur nâ harfleri gibi ki en gelmişdür bu dahi rabbi kelimesi ber geldi ümmü’l- kitâb tertîbi üzre geleydi bekr nebî olmak lâzım gelürdi dirler fahr-i ‘âlem “aleyh-is-selâm” “Lâ nebiyye ba’dî” buyurdu maktûb geldü ki nübüvvet vilâyete tebdîl olduğudur halâ padişâhımızın harfleri dahi maktûb geldi ve yine işaret var ibtidâ-i İslâmda ashâb arasında [3B] haber ki fahr-i ‘âlem “sallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem” geçdikden sonra Mu’âviye olur dirlerdi amma Ebû Bekr oldı halkı kıyas itdiği gibi olmadı dahi ümmü’l- kitâbda rabbi harflerinden sonra el-‘âlemin harfleri gelüb tarh ile ۛ ve ۛ harfleri tarh olundukda ‘ayn-i ‘Ömer mim-i Osmân ya-i ‘Ali hilâfetlerine işaretdür dirler “Rıdvân-ullâhu Te’âlâ ‘aleyhim ecma’în” Errahmân-ir rahîm harflerinde olan ح Hasan Hüseyin harflerinin evvelleridür “Rıdvân-ullâhu ‘aleyhim ecma’în işbu tertîb üzre ibtidâ-i târîh-i kitâba gelince iki kerre ümmü’l- kitâb harflerinden gelen padişâhların harfleridür hâlâ üçüncü devrin padişâhlarına işaretdür. İhdinâ dadır ba’dehû sirât harflerine varub hükm-i sirat sahibine işaret itmek idi lâkin ism-i evvelinden olan mîm bulunmadı pes sirât harfinin hükm-i ahar vilâyete düşdi hâlâ taht-ı Rûm’un sâhibine nâ ba’dehû el-müstakîm harflerine gelür ۛ harfinde işaret

gösterdi ammâ bu ع heva harfi dür [4A] harf-i 'illetdür doğru bir tarafa ismi tarafına işaret ider lâkin bir harf ile terkiib olmaz ki ismi tevellüd ide fe'fhem pes el-müstakîm harf-i ekâlîm-i seb'a içinde ehl-i İslâmdan yigirmiyedi 'azîm-üş-şân padişâh ve Âl-i Osmân'dan dokuz 'azim-üş-şân gelmeğe işaretdür harf-i sirat hurûfina mükârrin olub taht-ı Rûm'da bir Mustafa zuhûr ide bi-iznillâhi Te'âlâ ba'dehû ellezine hurûfında isminin harfleri olan padişâh-zâdelerden taht-ı Rûm'da üç padişâh gelüb bi-izni-llâhi Te'âlâ en'amte harflerine gele işbu hurûf-ı hamse işareti tamam oluncaya dek Sultân Süleymân Hân Gâzi neslinden onbir padişâh gelmek vardır ve bunlardan iki sahî ve 'adil ve iki zâlim ve hasis ve üç 'âlim ve fâzıl ve dört gâzi padişâh gelüb cümlesi şer'î kanûn nice ise öylece süreler ammâ işbu onbir pâdişâhın birisi ondokuz sene ve biri üç sene iki ay ve biri ya onbeş ya ondokuz sene ve biri yigirmisekiz sene ve biri kırkûç sene ve biri elli üç sene bu Ahmed olmak var yahud Ahmed'e karîb ola otuzüç sene dokuz [4B] ay ve biri iki sene beş ay padişâh ola Allâhu a'lem ve bunlardan üç padişâh kable cülûs-ı saltana hacca gideler biri padişâh olmadan diyarı Fas'da yedi sene mikdârı karar idüb Mağrib diyarın feth ide ve biri dahi padişâh iken beş nefer hurda evladı var iken hacc ide ve bu zikr olan padişâhın iki iki oğlu hacc ide ol hacc iden pederi yerine padişâh olub ol birine vazife ta'yin ide ba'de-ma Sultân Selîm neslinden bir padişâh fevt olub beş yaşında bir oğlu kalub saltanata kudreti olmamağın padişâhın kızı oğlunu emaneten tahta geçüreler iki sene saltanat süre ba'dehû şehzâdeyi katl idüb malikâne tasarruf itmek kasdı idecek atlu 'asker ana ve yaya 'asker şehzâdeye tâbi' olub yayak 'asker şehzâdeyi üç sene bir şeyhin zaviyesinde saklayub ba'dehû mezbûr sefere gitdikde şehzâdeyi tahta cülûs itdüreler ol dahi anın ardınca varub seferde ol padişâhın kızı oğlunu üç vezile katl ideler bi-emri'llâhi Te'âlâ ol zamanda yayak 'asker i'tibar bulub [5A] ednâsına onar akça vazife oluna ve ol zamanın şeyhleri ziyade hürmet ve 'izzet bula târîh-i kitâb devrinde vâki' olan ehl-i kemâller gibi hurd ve zelil olmayalar eğer ki şeyhin i'tibarı murâdları değildir lâkin padişâh i'tibar itmediki tâ'ifeyi 'ulemâ dahi i'tibar itmez ve 'ulemâ itmeyecek sâ'iri 'avâmü'n-nâs teb'iyet itmeyüb selâhiyyet ref'i olur ehl-i kemâller kendülerin setir edüb izhâr-ı kemâl itmezler eğer bu kitâba dahi padişâh mültefit olmayub akvâl-i müneccimine uyub 'avâm-ı ümmü'l- kitâbın işaretlerine şekk ideler **"Zalik-el kitâbü lâ raybe fih"** (K.K:2/12) zîrâ Kur'ân-ı Kerim câmiî'lerince ma'nâ gösterür ki rûmûz ki künûz ki mâ delle ki işareti hurûf-ı mükatti'ât gibi **"İnne li-l Kur'ân-ı zahren ve batnen ve batnühü batnen ilâ seb'âti**

abtunin” mefhumu ihvanı ‘ulemâya ma’lûmdur. İki bin sene yakın oldukda taht-ı Rûm Haleb olub Belgrad’a gelen nehrin kenarına gelince küffârı hakisâr olub nice zaman bu halle kalub gâhî kâfirler nehri geçüb ehl-i İslâm üzerine [5B] ğalebe iderler ol hareket iden kâfir beğinin isminde men’ûl biya harfleri ola ve ehl-i İslâm padişâhının isme ol hemedan harfleri ola deyü cedvelde işaret var işbu padişâhın oğlu tahtını Haleb’den kaldurub Konstantiniyye getüre Sultân Süleymân Hân Gâzî’nin oğlu feth etdiği sınura gelince cümlesini küffârın elinden alub bu dinde Beğlerbeği otuz yedi nefer kimesne saltanat süre inşaallâh ve dahi ol vakit bir anadan bir babadan yedi nefer şehzâdeler sancağa çıkalar ahir pederleri fevtinde her biri asker çeküb ‘azîm cenk ideler. Ba’dehû deryadan Fireng gemileri gelüb askeri çıkub Haleb üzerine teveccüh itdiklerinde yine kâfirden yigirmi otuz pare gemi gelüb bunların kenarda kodukları sefine alub yine kâfire diyarına getürdiklerin ashâb-ı Haleb semtinde haber alacak nâ-çâr dönüb Sultân Murâd’a karşı varduklarında Sultân Murâd cümlesini kırub mallarını alub Haleb’de bir ‘âli ‘imâret bünyad ide cediti Sultân Süleymân [6A] Hân Gâzî binası gibi ola Sultân Murâd zuhur edince Âl-i Osmân’dan yüzonbir şehzâde vücûda gele cümlesi Âl-i Osmân’dan ola bunlardan otuz yedi padişâh taht-ı Rûm’da cülûs ide amma sâbıkda zikr olunan padişâhın kızı oğlu tahta giçüb yine ref’ olunca on bir padişâh gele bunların birisi üç sene saltanat sürünce hile-i nisâ ile katl oluna ve biri hayatda dahi cüvan iken oğlu tahtını eliden ala deyü işaret vardır . Dahi Sultân Selîm Hân neslinden bir padişâh Acem vilâyeti Horasan’a varınca feth idüb fevt ola. Ba’dehû Acem beğleri ânın fevtinden sonra ‘âsi olalar zîrâ ânın hayatında kimi dağılub kimi barışık suretin göstereler. Ba’dehû üç padişâhı Acem Bağdad’ı alub harab ideler ve tekrar Rûm padişâhı alub ma’mûr ide ve bu şehir-i Bağdâd hicretin üç bin senesine varınca üç kerre Acem ve dört kerre ‘Arab ve dokuz kerre padişâh-ı Rûm zabt ide bi-izn-illâh [6B]. Ba’dehû bir devir gele ki Rûm’dan Mısır’a gönderilen kimesne varıla ‘âsi olub dokuz sene şerîf olmaya ‘âkibet bir kulu tıraş iderken helâk ide ve altun veznesi ‘ûd ağacı ide ve bir zaman Acem beğleri Rûm beğleriyle barışık ola ve padişâh-ı Rûm fevt olub yerine oğlu gecdük de Acem beğleri kenarda olan Rûm beğlerini alub Karaman’a varınca zabt ideler. Ba’dehû bir taze padişâh karşı varub ‘azîm cenk idüb Acem beğlerini soyub târ u mâr idüb Acem diyarın alub Tebriz’e gelüb beğlerbeği diküb tahta gele. Ba’dehû bir devirde Acem beğleri Karaamid’i alub zabt ideler. Ba’dehû İslâmdan Tebriz sınır ola ve bir zaman Tatar beğleri Acem beğlerine tâbi’ olub Rûm

sınurında hayli memleket talan ideler amma âhir Acem beğleri tâbi' olmuş iken yine 'âsi olub dönüb ahir sınırında dahi nice ma'mûr vilâyetleri harab ide. Ba'dehû bir devirde bir 'azîm padişâh gele isminin âhirinde dal ola ânın vezîrleri yahud oğulları bir iki ola [7A] ola yahud isminin ahirinde olan harfinin biri nûn ve biri elif ola mesela Osmân gibi Nu'mân gibi Orhân gibi Süleymân gibi İmran gibi ve Hazret-i İdrîs nebî 'aleyh-is selâm remzi üzre bunların devri padişâh ola her birisi devrin padişâhı ola .Amma Hazret-i 'Ali "Kerrem-allâhu vecheh" remzi üzre bunların âhirinde ن olan padişâhın evladı bir devirde gelüb vüzâret ideler bunlar gerek Âl-i Osmân'dan olsun gerek olmasın Âl-i Osmân'ın ibtidâsından intihâsına değin gelüb kıyâmet 'alametleri zuhûr edince altı padişâhın ismi Süleymân ve Murâd ola ve dört padişâhı isimlerinin biri Ahmed biri Bâyezid biri Selîm ola halk ândan havf üzre olub selâhiyetde olalar ve ânın devrinde harami ve hırsız olmaya padişâh olub tahta gecdüki gibi bir vezîr 'ikâb ide ve iki ağâya gadab ide "Allâhu 'a'lem" zîrâ bu cedvel de böyle işâret ve remz iderler . ve dahi Âl-i Osmân'dan mübhem padişâhın ismi Mehmed [7B] ve üç padişâhın ismi Mustafâ ola ma'adasının isimleri olduĝunu işbu hurûf-ı seb'a da bildirir beyân ider ل ve م ل ب ve ba'zısı dahi bu hurûf-ı erba'ada zuhur idüb bildirir ل س خ ي ve dahi bir padişâh ki Âl-i Osmân'dan sahî ola ve 'atiyye bahşi ola kıyâmete dek nâm-ı şerîfi dillerde dâsitân ola vüzerâsını senede bir kerre teftiş ide ve re'âyâ'ya nidâ itdüre ve kadî'askerleri üç yılda bir teftiş ide ve sipâhîlere sefer olmadıĝı senelerde onda bir 'öşr emr ide ve sefer olduĝu senede sâlariyye emr idüb sekizde bir 'öşr aldura ve 'ulemâyâ mansıb virdükde kemâline göre vire her hususda takayyüd itmekle devrinde zulüm olmaya zîrâ "En-nâsü 'alâ dînî mülûkîhim"(H) padişâh 'adl idecek tâbi'leri bi'z-zarurî 'adil olur "Allâhu 'âlem ve Resuluhu".

FASL-I SÂNÎ

Vüzerâyı beyân ider. Halâ taht-ı Rûm'da olan Süleymân Hân Gâzî devri târîh-i kitâba irdükde dört vezîr-i a'zam var idi ism-i Rüstem Paşa idi re'yi tedbîr sâhib'i idi ve tahtında [8A] Ali Paşa ve ânın tahtında Mehmed Paşa yer ü bâr ve ânın tahtında Pertev Paşa yi ihtiyar idi bunların biri kavî metîn ve biri sâhibi sahî ve aferin ve biri halîmü'n- nefis ve biri selimü'l- kalbdür fi-zamanına re'âyâ bunlardan şâkirdür

ammâ birilerinde ikisi bir semt de ve ikisi bir semt de hilâf-ı kavî kavî semtinde ğayreti var ve bunlardan sonra beş vezîrin fevkında a'zam olan 'ulemâya ve meşâyıhden himmet ola amma vezîrin oğlu 'azim 'ilm-i tahsil idüb pederi devrinde meşâyıha ve 'ulemâya i'tibâr ide amma ferağat 'âlemine düşe ve oğlu tarîki 'ulemâya gelüb şeyhü'l 'ulemâ olmak var gibi ve kendünün isminde harf-i 'illet den ve pederi isminde mim olmak işareti vardır İdris nebi "aleyh-is selâm" kavli üzre. Amma Hazret-i 'Ali "Kerrem-allâhu vecheh" remzi üzre işaret de pederleri isminden ve kendünün isminden yahud yahud lâ bu bir ka'ide dür ki cedvel de ki bir harfe işaret oluna ol harfin fevkinde olan harfe i'tibâr olunur ebced tertîbi üzre niye ۶ fevkinde ۷ vardır [8B] fe'fhem diğeri bir harf ki cedvelde zuhûr ide kahi tahtında olan harf-i nişân virür ve ekseri cedvel işaret olan harfi zuhûr ider. Ba'dehû bir vezîr gele isminde mübhem ola vezîr-i a'zam oldukda sa'ir vüzerâ dahi a'zam ola cem'i umurda meşâyıh anın devrinde 'izzet bula ve nice kemâl zuhûr ide şeyhler dervişânda rağbet ola ve 'ilm-i kemâl izhâr ideler şöyle târîh-i kitâbda vâki' olan şeyhler gibi kemâlin setir itmiyeler ve bir vezîr-i a'zam gele ki isminde ۸ ola bir töhmet idüb 'azl oluna gibi mübhemde ve bir sâhib ۹ gelüb vezîr-i a'zam ola halimü'n- nefis iken zulüm ve cevir göstere ve kethüdâsı münâfık olub ânın devrinde nice yerler pâ-y-mâl ola 'âkibet padişâh ânın ef'aline vâkîf olub Acem tarafına göndere ânda kala ۱۰ isminde ola. ve bir vezîr dahi ola ânın dahi isminde ۱۱ ola. ve bir Vezîr gele 'âkil ve kâmil ve fasîh lisân ola sâhib-i râye ola [9A] Meşâyıh 'ulemanın makbûlî ve padişâhın mahbubî ola lâkin avam hasedlerinden nice töhmet isnad ideler mübhem mütecâviz vezîr-i a'zam ola fevt olunca 'azl ve ikab olunmaya ve bir dahi vezîr ola isminde ۱۲ ola ânı padişâh sevmeye kabul-i halkı seveler 'azl ve nasb berâber ola ve bir vezîr-i a'zam ki isminde ۱۳ ola bir tarikle gelmeyüb makbul-i padişâh olmağla a'zam ola ve padişâhın kızın ala ândan sonra makbul-i halkı ola kân-ı sehâ ve ehl-i vefâ ve mühibb-i 'irfân ola fevtinden ehl-i İslam cemî'an mâtem idüb nice yıllar hayırla yâd ideler. Ve bir vezîr-i a'zam gele ki gâh ağa gâh mîr-i livâ gâh vezîr-i a'zam ola on dokuz sene erkâna hıdmet ide çok mal idine on beş sene yerlerde defn ide ve sultânlardan birin alub em-lâ ğazab olunmaya ve dahi târîh-i kitâbdan sonra Âl-i Osmân erkân-ı sa'adetleri hıdmetinde ve yigirmi dokuz vezîr-i a'zam ola ve bunlardan yigirmi altı sâhib-i [9B] kerem ola ve sâ'ir hasis ola ve meşhur mütearif olalar ve bunlardan dört sâlih üç zalim üç ehl-i hayır ola alî binâlar ide "İnşaallâh" ve bunlardan ikisini Hin'de göndereler biri ânda kala ve biri gelürken

fevt ola ve bunlardan üç kişi ğazâda fevt ola ve biri Mısr'a gönderile ol 'adl üzere ola ânda fevt ola ve dördü padişâh elinde helâk ola ve biri Mağrib Padişâhı olub otuz sene erkân-ı hıdmetinde ola ve biri Ka'be'de kalub on dokuz sene yahud on dokuz ay Cidde'de dura her diyara 'asker gönderüb hayli vilâyet feth ide. Ba'dehû fevt olub Harem-i mühteremede yahud kenarında defn olunub 'adli için kabri ziyâret-ğâh ola "Allâhu a'lem" ve dahi bir padişâh fevt olub oğullarını tahta da'vet itmeğin vezîr-i a'zam ve ğayri vüzerâya muhâlefet idüb vezîr helâk olub sonra vezîr-i a'zam dahi helâk olan üç vezîrin biri ağalardan olmak var ve dahi bir [10A] vezîr-i a'zam gele isminde ب harfi ola musahib ve maslahatğüzâr ola ve kethüdâsının ismi Mustafâ ola ânın devrinde olan vüzerânın isminin birinde ev ve birinde harf-i illet ola. Ba'dehû padişâh fevt olub vüzerâ bir birine düşeler da'vetde muhalefet idüb ağalarda ihtilâf olmak ile yedi kişi helâk edince meşâyıhdan bir 'azizin şefâ'atıyla 'afv oluna. Ba'dehû bir padişâh sekiz sene mikdâr-ı saltanat sürüb sultân nitekim Sultân Bâyezid'in oğlu Sultân Selim Hân devrinde vâki' oldu eğer devr-i saltanat ve eğer katli vüzerâ bir birine müşâbih olalar "Allâhu a'lem". Bir devirde iki vezîrin ki birinin kızını bir vezîrin oğluna verub anları şöhretleri padişâha hoş gelmeyüb ikisin dahi azl ide yine birini müftî şefâ'atıyla 'afv ide ve bir mâldar vezîr İslâmbol iskelesinde kırk misafirhâne bünyad ide hân şeklinde padişâh-pesend ide ta'am için vakıflar ta'yîn ide [10B] 'azim ihsânlar oluna ol zamanda Galata tarafında bir vezîrin meyyiti buluna katili bulunmaya padişâh .....İbrahim Paşa nâm bir vezîr ser 'asker olub ğazalar idüb on sekiz sene vezâret ide 'ömri seksan ikiden ziyade olub bahâdır ola ve tavâşiden bir vezîr gele beyaz çuka giye salih ve derviş ve mütevâzi' ola amma 'ömri kısa ola lakin nâmı iyilikle söylene ve Mendillü oğlu gelüb harmânları yakub ve bilad-ı Rûm'u harab edince Kızıl Ahmed neslinden bir vezîr gele tama'kâr olub ğayet hasis olduğundan 'azl oluna târîh-i kitâbda işbu silsile-i cedvelin yedinci tarîkinden ve Âl-i Osmân'ın üçüncü tarîkindedür on bin hâne ve yigirmi sekiz tarîk tekmiline değin ruhsat vardır "İnşaallâh" on üçden yigirmi sekize varınca işbu devirden sonra on beş padişâh gelüb cedvel tarîkin tekmil ide ol zamandan sonra bir İsâ dahi bulunub eğer bulunmaz ise Yusuf yahud Ebu'l- Fazl gelüb ve cedvel dahi ziyâde idüb yaza "bi'izn-illâh" [11A] yekdür ve bir dört dahi Behram Bahadır vezîr ser 'asker olub anlar üstünde aşığı iki aylık küffar sıyub beşer altuna esir sâtalar ehl-i İslâma haraca mültefit olmayalar ve Behram Bahadır'ın fütühatı tafsîli sâbık üzere Haleb'de 'imâret binâ iden Sultân Murâd'ı 'adil zamanında "inşaallâh" fe'fhem ve-la

techel ve la-tendem ânın devrinde ‘Arab ve Acem ve Rus ve Tatar beğleri Rûm padişâhına tâbi’ ve mutî’ ola . ve dahi yek- çeşim bir vezîr-i zâlim gelüb otuz iki sene vilâyet-i Rûm’ı harab eyleye üç padişâh devrine erişe ‘urefa fevti üzre meşâyıha münkir olan yek çeşim dür zâhirmidür batınmıdır Allah bilür ve dahi bir padişâh Haleb’de dokuz vezîr idine üç vezîr-i lisanî ‘Arab üzre olub emirler verub ‘Arab vilâyeti ma’mûr ola üç dahi Türkî lisân üzre Rûm’a hükümler vireler ol padişâhın isminde iki harfî ola biri د ve biri ى [11B] ve yahud م ola ‘Arab vüzerâsının harfleri bunlardır م ve bu sekiz vezîrin üzerinde oturur bir vezîr-i a’zam ola üç lisân bile her âyda bir kerre divana gele isminde د ف ع م harfinden birkaç harf ola ve kadı’askerler dahi bu tertîb üzre ola ol vakit sâhib-i livâ beğlerbeği ola verub almak üzre “Allâhu a’lem” ve bu padişâhın devrinde bir sâhib-kırân ola isminde ط belki Sad dahi ola ekâlîm-i seb’a halkı ândan havf ideler ve bu pehlivan padişâhzâde olmak var yahud vezîr oğlu ola “Alahu a’lem” ve bir zaman ola ki bir padişâh vezîr ağzına baka vezîr zulmünden ve hucüm ümerâdan ehl-i Rûm fakre düşe bağ ve bağçe ve ekin kalmayub birbirine döne helâl haram fark olmaya ve ol vezîrin ve padişâhın ismindedir ve ى harfî ola eğer sual olunursa ki bir kişi doğmadan ismi nice ta’yîn olunur ki ismi cisminden sonra dür cevap budur ki [12A] zikr olunursa anda ateş düşmeğe işaretdür ve ol nâri harfleri mâyi harflerine dahil olsa kıyas ta’âmlara işaretdür ve ol hâki harfleri şehirlere ve kal’alara işaretdür ve mâyi harfleri nehirlere işaretdür heva harfleri ‘askere işaretdür ve ehl-i olana ma’lûm olunur ki Hazret-i İdris nebi “aleyh-isselâm” kuvvet-i nübüvvetle yedi bin seneye değin vâki’ olacak ahvâl-i beyân buyurdular ve Hazret-i Hızır nebi “Aleyh-isselâm” ol ‘amelî bilüb anınla ‘amel itdi Hazret-i Allâh ahkâm gönderüb mürsele bildürdi zîrâ bu ‘ilm-i şerîf mûktazâyı şer’-i şerîf üzre zâhir üzre dâim tatbîka kâil değıldir kimi emirdür işaretdür kimi keşf-i kerâmetdür nitekim Hazret-i Musâ “Aleyh-is selâm” şer’â çıkıdı Hızırardan irdi Hazret-i ‘Ali-il mürtaza “Kerrem-allahü vecheh” ümmü’l-kitâba gelince gördüğü bu ‘ilm-i şerîf ânda mündericidir pes ana feth u keşf oldu zati ahvâm içinde olan berr u bahri ve ekâlîm-i seb’a içinde [12B] ne denli mu’azzam şehirler var ise türâbî harflerinden her birine bir harfî kodı ol harfin ‘adedî ne mikdar olundu ikişer tarhdan bâkî kalan ‘adedi ol şehirlerin sâhibinin ‘ömrüne işaret ider eğer padişâh cedveline zâid bir harf-i nâri dahil olsa ol padişâh gadûb olur eğer turâbî dahil olsa hasîs olur eğer havayı dahil olsa dâim hareketden hali olmaz eğer musannif ol işarete hurûf hallini tafsîl iderse her kişi tahsîle sa’y idüb hata ider bu ‘ilm-i

mezmûm olur ve kavî-i münecim gibi i'tibar kalmaz ve hiç kimsede i'tibar itmez olur mestûr olmak yokdur bu denlû keşifden murâd ruh-i musannife bir du'adır "Allâhu a'lem" . Biz yine geldik vüzerânın faziletinin takrîrine ve İslâm padişâhı Rûm padişâhı olup Nu'mân ana vezîr ola bi-'aynihimâ mevcüddür padişâhı fevt olup on dokuz gün Nu'mân halka bildirmeyüb oğlu tahta geçüb fetret olmaya Nu'mân fevt olup yerine Rıdvan vezîr ola işbu zamanda Galata kâfirleri 'âsi [13A] 'âsi olmak isteyeler Rıdvan duyub gece ile Kilisatlarına vara padişâh bu nâdi benim atam dedem dîn-i müşterîk dînînüzdür benim dahi İsâ ya muhabbetim vardır deyüb küffarı inandıra anlar dahi Firengistan'a haber gönderüb vezîr-i a'zam bizdendür gelin İstanbul'u feth idelim didükleri vakit bu haber Firengistan'a varacak şâd olalar dört büyük Firengi beğleri cemi' olup sefinelere bi-nihâye mal koyub nice gemiler ile Gelibolu'dan geçerken ehl-i İslâma ihâta idüb cümlesini tutub malların zabt ideler 'azim tuyub olalar. Ba'dehû Galata kâfirlerin Üsküdar'a ve Üsküdar halkını Galata'ya geçireler amma paşanın dîninde asla halel fehim olunmaya medâr içün kıyas oluna ve dahi Rûm padişâhının vüzerâsının isimlerinde ekser bu harf-i 'aşre birer ikişer buluna deyü işaret vardır ل ع ذ ل ا م د ا işbu hurûf-ı cedvel taksimiyle ve sabîkan [13B] zikr olunan tebâyı' hurûf-i Şeyh Muhammed Endülüsi gelelden berü zuhûr eğerçi hurûfun tabi'atlarına göre Hazret-i İmâm Ca'fer-i Sâdık "Radiyallâhu 'anh" dahi i'tibar ider lâkin zuhûrî olan harfin fevkında ve tahtıda harfler var ise anların tabâyı'ine göre işaret ider amma şeyhi mezkûr fevki tahta i'tibarında değildir heman isminde mevcûd olan harfin tabi'atlarına göre işaret iken müsannif-i kitâb-ı ibtidâ itdikden sonra İstanbul'a vardıkda yeniçeri ağası bu mahalli inkâr idüb hayli münakaşa itdikde tâli'i görölüb meğer ismi Ferhâd imiş meselâ Ferhâd beş harfdür Şeyh Muhammed Endülüsi kavli üzere خ ا ف harfinde دا خ ر ف harf-i nâridür ر د turâbîdür harf-i nârinin 'adedi seksan altı oldu dokuz dokuz tarh olunub beş bâki kalur ki harfi ح dür yine خ harfi tevellüd itdi ve harf-i turâbî 'adedde iki yüz dördür dokuz dokuz tarhdan sonra altı bâki kalur ki tula itdiği hem harf-i 'illetdür ve hem hevâ harfidür türâbdan tula itdi [14A] harf-i mâidür amma nâri harflerinin sâhibleri bî rahim ola hatır-şikest ola hasis ola ve ğine cömerd ola padişâh anı sevmeye ve bir vezîr gele ki ismi Ebu'l- Kâsım ola anda aslâ tekebbürlük olmaya padişâh anı seve ve sâ'ir vüzerâyâ ri'ayetler ide amma vüzerâ içre Sinân Paşa ve Ahmed Paşa sevgüli ola ve ol vezîrin kethudâyı isminde iki harf ola mim kaf işbu harfler kangi kethudanın isminde buluna hûd-bîn ola ve halk anı efendisinden ziyâde

efzal göreler ve bunların gözüne halk sekeki görünmiye vezîri Ebu'l- Kasım devrinde ana bir tâze ve tıraş kethudâ tutmaya tenbih oluna hâliyen târîh-i kitâbda vâki' olan vüzerâ kethudâlarından biri tâze ve tıraşdur anın çün ehl-i kemâl kadrin bilmeyüb kapularına varamı cirâr tanüb müsannif-i imtihan idüb kıyas itdiği gibi buldı bir vezîrin isminde ن و ی ola ne harf olursa olsun şol kimesnenin isminde ola kethudası pirlerden gerekdür kendüye nâfi' ola [14B] eğer pir olmazsa devletine sür'at vire mezbûr isimli kethudadan sakınsun zîrâ ki bu harfler inanci olurlar nifak bilmezler ve dahi şöyle ma'lûm ola ki Hakk Te'âlâ her zamanın kavmine göre padişâh virür ve padişâhına göre vezîr virür vezîre göre kethudâsını virür ve her nesneye lâıyk ve mahal olanı virür zîrâ Hazrete bula ve Kur'ân-ı 'azimde buyurur "Yef'al-üllâhu yeşâ-ü ve yahkümü mâ yürid ve hüve 'alâ külli şey'in kadîr" deyü külli buyurmuşdur.

FASLU'S- SÂLİS

Sancağa çıkmış ve çıkacak şehzâdeleri beyân ider. Eğer Âl-i Osmân ve sâ'irlerden işbu kitâb târîhinde olan sâhib-i mim ve sâhib-i daldır bunların birisi harf-i nâridir ki م dür ve biri turâbîdür ki ب dır bu iki harf ba'd-et tarh mâ-dürüt gelmişdür ol hareket idene ahir hareket iden ğâlib amma harf-i nâri sâhib-i yâkut gül idüb turâbî dahi sâhib-i nâri soyundurmak [15A] ister ol devre onlar göreler matruh ve ğayr-i matruha niçün ğâlib olur zîrâ matruh sekünde kavidür lâkin bendelerinden sakınmak gerek hîn-i müzayakada hilâf semte çıkub halkı tahrîk iderler 'an karîb görüle zaman ile. Ba'dehû bir şehzâde gele sâhib-i 'atâ ve mühibb-i 'ulemâ ve mu'în-i fukarâ ve mahbub-i şu'arâ ve makbul-i evliyâ olub çok yıllar 'ömür süre ve anın evladından biri hacc idüb biri derya seferin idüb Firengistan'ı harab ide ve Geylan'ı dahi feth ide "İnşâallâh". Ba'dehû üç biraderler gelüb biri şaraba biri nisâyâ ve biri mahbuba meyl ola ol hamra meyl iden esrar dahi yayub takriza mübtelâ olub 'amelden kala ve nisâyâ meyl iden kimesnenin hali nice olur Allah bilür amma mahbub olan şâ'ir ve ehl-i kâlem ve musâhib ve 'âdil ola "İnşâallâh". Ba'dehû bir devirde üç birader cem' olub pederleri hayatında çok ğazalar ideler ve bir biriyle kavlı 'ide pederleri fevtinde sonra bir birine 'adâvet itmeyeler hem pederleri fevtide [15B] büyükleri pederi tahtına çıkub biri Bağdad'a vara Acem vilâyetin feth ide. Ba'dehû vefât ide evladı

kalmıya Acem Rûm'a mülhak ola ve Mısır'da sâkin olan fevt oldukda oğlu Rûm padişâhına 'asi olub hüccâc tâ'ife rencide ide Rûm'dan tebdîl-i sûretile bir padişâh-zâde varub Mısır'da anı katl idüb yerine padişâh olub Mısır'ı zabt ide. Ba'dehû bu şehzâdenin babası Rûm padişâhı iken fevt oldukda bu şehzâde Mısır'dan gelüb pederi tahtına geçüb 'Arab, Acem, Hind ve Yemen ve Mağrib vilâyetlerin feth idüb zabt ide "bi-'avn-illâh" bir devirde bir padişâhın on dört oğlu olub her birin bir vilâyete göndere. Ba'dehû kendi fevt olacak bu biraderler birbirine kız verub kız alalar ve bir zaman bir padişâh-zâde pederinin üzerine 'asker çıkub babasını helâk idüb ba'dehû cülus ide mukaddemen zikr olunan on vilâyete padişâh olan on dört biraderin [16A] ve lağar u leng olub pederinden altı bin atlu beş bin yayak 'asker alub sekiz yüz pâre tob ve tüfenk ile Acem diyarına düşüb üç sene ânda kışlaya pederi nâmına hutbe okuda ve seke yüzünde Horasan'a dek zabt ide vakti seherde ve yaz baharda Geylan üzerine varub bir dereden geçerken üzerine taş dökeler ayağı kırılıb nâ-çâr Geylan'ı feth itmeden dönüb Karaman'a gelince pederinin fevti ve karındaşının tahtına geçdiğin haber alınca ömri ahîr olunca Karaman'da kala tahta giçen biraderi mâh be mâh hazîneden iki yüz altun vazife idüb göndere tâ olunca kanâ'at ide saltanata tâlib olmaya İdris nebi lisanî üzre padişâh tahta hâm dirler Tatar lisanı üzre ve İdris nebi lisanı üzre hâm dirler Yunan dilince mehâr gelür zîrâ Hazret-i 'Ali "Kerem-allâhu vecheh" cedvelinde emere ki dildür pes asah kavli budur ki [16B] lisanı İdris nebi hâm yunânda mehâr ve dahi Hazret-i 'Ali lisanında emera gelür amma bir kavilde ol şehzâde Karaman'da karar itmeyüb sonra Acem vilâyetine varub evvelden feth itdiği yerleri kılıç darbiyle zabt ide ba'dehû vefât ide evladı zükürü kalmayınca Acem bi'l-cümle Rûm'a katıla ba'de'l-fenâ ve bir rivâyetde bu ifnâyı vücûd idicek ol diyârlara evvel ki sahibleri gelüb her biri padişâhlığını zabt ide ve bir birlerine kılıç çekmeyeler ve bir şehzâde pederini hîle ile tutub bir kal'ada haps idüb kendüsü tahta geçe ömri âhir olunca yılda bir kerre gelüb pederin ziyâret idüb özürler dileye sebab bu ola ki ol haps olan padişâh vasiyyet-nâme yâzub "fevtimde yerime falân oğlum padişâh olsun" diye bu vasiyyet olmayan oğlu ânın çün bunu hapis ide ide ve bir şehzâde dahi dervişlik ihtiyar ide 'âli hâne-gâhlar binâ ide meşihat [17A] ide köşe-i vâhdetde ef'âl-i zemîmesin ahlâk-i hamideye tebdîl tasfiye-i kalb ide "mûtû kable en temûtû" ile 'ârifi bi'l-lâh olmağla mazhar-ı altâf-i ilâhiyye olub vilâyete kadem basa ve pederleri vefâtında saltanata da'vet olundukda kabul itmeye ve biraderinin dahi in'âmını kabul itmeyub fenâdan bekâyâ irince fakir libasından çıkmaya ol zaman

meşâyih i'tibâr bula. Ba'dehû bir şehzâde gele hevâya müte'allik sâz âlâtı ve harb âlâtı gibi ve nice dürli ma'âcîn ve nice mükeyyifât ve hamr ve eşribe ve müferrec mukavva ğıdalar peydâ ide bir zaman Rûm halkı harabâtı ola bu zikr olunan şehzâde bu kadar havada iken yine bir vakit namazın terk itmeye ve ânın devrinde re'âyâ zulm görmiye amma güne güne şarâblar peydâ idüb her birine bir isim koya meselâ [17B] bu uslûb üzre fi güleş fi gülzâr fi dil-rubâ fi zânkeş fi sâre fi dil-nüvâz bu uslub üzere tamam bir karn böyle yürüye. Ba'dehû bir şehzâde gele mezkûrâtı def' idüb hamr idenlerin boğazlarına kaynar katran akıdalar anınla helâk ideler. Namaz kılmayanların çoğunu haps ideler ve zekât virmiyen müm'inlerin cümlesin teftîş idüb mallarını alub ğazaya göndereler ve hacc-ı şerîfe gitmiyenleri gücü yeterse cebren ve kahren hacca göndereler ve cümle oğlancuklar babalarından gördükleri gibi salâh üzre olalar zîrâ her kese salâh tazelikde kârdür niteki Hakk Te'âlâ buyurdu **"Ya eyyühel-lezine âmenü ittaku-llâhe ve-btağû ileyh-il vesile"** (K.K:5/30) pes bu âyeti kerime şâhid-i 'addür ki cennet hakka îmân getüren kullara Allâhu Te'âlâdan yana vesîle taleb itmek vâcibdür îmân-ı hakîki ve şems-i ma'nevi mü'minin kalbinde tulû' itmekle Kur'ân vesîle-i burhândır [18A] ve ânın zâhir bâtin ma'nâsına muttali' olan insân-i kâ mildür zîrâ fahr-i 'âlem Muhammed "sallâ'llâhü 'aleyhi vesellem" buyurdu ki **"Men lâ şeyha lehü lâ dine leh"** (H) imdi mürşidi kâmile irmeyen îmânı hakîki bulmaz ya'ni 'ilm-el yakîn hakk-el yakîn olmaz pes imdi padişâh-zâdelere lâ yık ve münâsib olan gâhi insân-i kâmil ile müsâhabe idüb 'ilm-i zâhir ve bâtin tahsîl idüb insân-i kâmil ola kavlı müneccimine i'tibâr olmaya ve ahkâm-ı rehale mültefit olmaya zîrâ bunlar hâm hayâldır keşf-i kerâmet ve tasarruf bunlardan zuhûr itmez Rumûz-ı künûz ve esrâr-ı ilâhiye i'tibâr idüb ehlinden dür olmaya fi-zemanına keşf-i kerâmet meşâyihda dür 'ârif-i bi'l-lâhi bulub müsâhabet itmekden halî olmayalar bunlar taklid itmekle bu 'ilim bulunmaz ve bu 'ilimden ahz olundu demek keşf-i kerâmeti olmayanın suâlî değildir Hakk sübhânehu bir kuluna bildürdüğünü birine bildürmek lâzım [18B] değildir cümle 'ulum 'ibadet Hakk Te'âlânın ihsanıyle inâyet ve hidâyetiyle dür ve insân Hakk Te'âlânın kemâlâtı mazharıdır ba'zı 'ibâdına 'ilm-i zâhirî ve ba'zı 'ilm-i bâtinı virmişdür. İmdi eğer ehl-i bâtından bulur bu 'ilmi var ise eğer noksanını bulursa şerh ve îzâh eylesün ve meleke-i ma'mûrda kâzmın tâ ki zikr olunub tevârih kendisi bâ'is ve tezekkür ola.

FASL-I RÂBİ'

Şehzâde Lalaları kava'idüdür. Halâ erkan-ı kibârda olan lalalar vüzerâ gibi ahkâm-ı 'adaletde dür ve istikamet üzre olan lalalar şehzâdeyi halkın bedduâsından sakınurlar ve sakınmayanlar istikametde değildir ve dahi lalaların ğayet eyüsi dâim şehzâdeleri salâh hâle meyl itdürüb sulehâyla ülfet etdürür du'aları ile ef'âl-i zemimesini ref' idüb nasihatlarını ve du'alarını aldurub ahlâk-i hamide sâhibi olub ve tedbîr-i saltanatda lalaya suâl olundukda hayra sevk idüb fukaraya enfa' [19A] olan nesneyi eyidendür ve şehzâdelerin dostu 'aksine olan değildir 'adüvvisidür zîrâ ahire sevk iden fukarâyâ enfa' nesneye delâlet ânın içündür ki senden sudur ider ki lâbud takdire müvâfık gelmeğe tarafeyne nef'i mukarrerdir pes şehzâdelere hakikat sözün tahtında fukarâyâ zarar ola ol zaman ğurur virecek nesneye sevk itmeyeler zîrâ dünyâyâ ve dîne hususan saltanata zarar virür nesne sevk itmek dosluk olmaz belki mahzan düşmanlık olur dosluk oldur ki şehzâde mizacına göre söylemeye hakikat-i hâl ne ise anı söyleye ve baldan ziyâde sakına meğer ki te'vilâti ma'kûle ile cevap vireler ve dâima huzurunda enbiyâ ve evliyâ menâkıbları zikr oluna ve padişâhlardan selef ola 'adâletle meşhur olanların itdikleri 'adâletleri hikâyet idüb şehzâdeyi 'adâlete meyl itdürmeğe sa'y ideler tâ ki şehzâdenin kendilerinin [19B] ve kendilerin ahiri ve 'âkibetî hayır ola ahvâl budur ki Hazret-i Ebu'l- Beşer Âdem safi ""aleyh-is selâm"" cennetde kala idi cinden azazîl ifsâd idüb buĝdây yedürdi âhir nüzüllerine bâ'is oldu özür ile cennetden dür olub sonra nice tazarru' ve niyâz ile daim girya ve zâri ile cürmi 'afv buyurulub yer yüzünde hilâfet virildi nitekim Kur'an-ı 'azîmde buyurdu "**İnnâ ce'alnâke halîf'eten fi-l ard**" (K.K:38/26) mefhumu ile teselli buldı. Sanîyen Nemrud la'in Özür ile Hazret-i İbrahim ""aleyh-is selâm-i"" ateşe atdı cenâbı Hakka tazarru' ve niyaz itdi nâr ana berden ve selâmen oldu imdi Nemrud'a düşen tekebbürlük sebebiyle helâk oldu Hakk Te'âlâ ahir Nemrud'u bir za'îf mekes ile helâk itdi. Sâlisen Fir'avun la'in enâniyet ile da'vâyı uluhiyyet itdi Mısr'da sultân idi saltanatı kendüye fayda itmeyüb Hazret-i Musa ""aleyh-is selâm"" du'asıyla Nil'e ğark oldu nice kimseler dahi anın [20A] da'vetine inandılar anlar dahi ğark oldu dâim a'da üzre mansur-ı muzaffer olanlar Hak ile insanlık tahsîl idenler dür tazarru'

niyâzdan hâli olan ber murâd olmak olmaz katî nâdir vâki' olur imdi lâzım olan şehzâdeyi hisâl-i enbiyâ evliyâyâ delâlet ideler fi-zemanına Rûm şehzâdeleri kanûn üzre muhâtara ve tehlikededür muhkem tedârik gerekdür ğaflet mahalli değildir zîrâ heman kendi nefislerine değil belki evlad içündür dünyada münkarız olmayub 'ibâd-ullah âsüde hâl ola pes bu ma'nâ 'ibâd-ullâh du'asıyla olur 'aksinden el-'iyâz-ü bi'l-lâh niye 'ibâd-ullâh bed du'asıyla olur fe'fhem meşihat iden sultân ri'âyetler idüb dâim du'aların aldurmağa sa'y ideler tâ ki dîn ü devlete ğâlib olalar meşâyih du'alarında ve evrâd ed'iyelerinde muvâfik evradlarında 'azîm te'sîr [20B] vardır işaretleriyle Hakk Te'âlâ düşmanların ğâlib ide "himmət-ur ricâl takla'u-l cibâl" mefhûmu üzre Kur'an tilâvetini kendilere mu'tâd ideler ve kendilerin dahi meşğul ideler ehl-i sünnet ve cemâ'at mezhebi üzre sülük ideler budur ki **"Fe-ülâike yübeddil-ullâhu seyyiâtihim hasanâtin"** (K.K:25/70) 'ibaresinde İmâm-ı A'zâm "Radyallâhu 'anh" mezhebi üzre olub talebi ahiret itmek gerekdür tâki Allâhu Te'âlâ seyyiâtini hasanata tebdîl ile **"Ve la-tülkü bi-eydî'küm ile-t tehlike"** (K.K:31/195) mazmun-i şerîfiyle 'âmil ola kendüsini ceberiyeden halas ide zîrâ anların delilleri **"Es- sa'idü sa'idün fi-batn-i ümmihi eş-şakiyyü şakiyyün fi-batn-i ümmihi"** (H) kelâmıdır sa'âdet ve şakâvet kişiye anası karnında mukarrerdir sonra tebdîl olmaz bunlar ceberiyedür bu söz ise bâtıldır i'tibâr olmaz. Zîrâ hadîs-i [21A] şerîfde me'muldur ki ama adamın kalbidir 'anâsır hasebiyle bundan sudur iden kalbden doğan ma'nâdur imdi öyle olacak musâhibler şehzâdeleri cebre düşürmeyüb salâha meyl itdürelers tâki anaları karnında ehl-i sa'âdet olub saltanata lâyıq olmağa bâ'is olalar fe'fhem tebdîr-i saltanatda şehzâdelere lalalar itmeyüb küstahâne vaz' itmeyeler ba'zı vakitte lalalarında özür idüb keşf-i râz itmeyeler amma 'adle müta'alik umurda lalalara nasihat itmek lâzımdır belki vâcibdir dünyevî umurde ve ührevîde dahi nasihat hacelere vâcibdür fi-zamanına şehzâdeyi tebdîr saltanatda hayra delâlet ve guş-mâl enfa'dür zîrâ haceler saltanat müyesser oldukda cümle mevâliye tasaddur ütmek olur ve dahi erkân-ı saltanata vâcibdür ki şehzâdelere hasit ile mal cem' itdürmeyeler zîrâ mala ne hacet ve ne i'tibâr ancak mal nuhuset [21B] ve belâ def'ine bir aletdür **"Es-sadaketü terüdd-ül belâe ve tezîd-ül 'ümra"** (H)müktezasınca imdi biz yine sadede gelelim padişâh-ı Rûm'un ismi Ahmed oğlu ismi Sultan Murâd ola sâlih ve 'âdil olmağla saltanatı hayatında teslîm idüb Sultân Ahmed bir oğlun Mısır'a ve bir oğlun Tebriz'e ve bir oğlun Mağrib'e irsal ide ve bir zaman gele ki Muhammedde dil-güşâ şehzâde ola lalasını 'adl sahasın ve kendiye

meyl muhabbetini görüb saltanat umurunda ve tedbîrinde ana keşf-i râz idüb müşâvereye idhâl ide ba'dehû biraderine mahfi mektublar göndere karşudan gelürken ok ile urub helâk ide ve dahi mekanında nâ ma'kûl mektublar buluna hiyâneti zâhir ola ve dahi bir padişâhın fevtinde iki oğlu cenk itmek için bir sahraya çıkalar ol gice şehzâdenın biri hasta olub lâlası ânı gizleyüb kendisi tebdîl-i suret îrtesi 'asker çeküb biraderini sayub beş konak yer gidüb [22A] tahta irdükde şehzâdenin 'aklı başına gelecek kendisini taht-ı saltanat üzre bulub lalasını vezîr-i a'zam idine ve dahi bir şehzâde lalasını urub helâk ide amma saltanatda kimsenin kalbine dokunmaya lala ruh nâmına bir câriye padişâhdan suâl ide padişâh cevab vire ki şimdi ahar kimesneden padişâh olmak yokdur vüzerâyâ ihtilâl vire amma lalalarda havf vardır zîrâ padişâh olan şehzâdenin kulları rif'at bulub biraderinin kulları ibtizalda kalur ânın çün lalalar tarafından müşâvereyi kesmezler işde bu maslahat için katl itdim deye ve bir zaman ola ki bir şehzâde lalalardan biri diye ki sultânım biraderiniz var ahir nice olur tedbîr-i saltanatda hîc bu kulunuza bir hıdmet buyurmayasız didikde şehzâde dahi cevabında diye ki birâderimden sana mahfi mektub [22B] geldi gibi ki bana saltanat suâl idersin râz çekmek terki edeb değıl midür bu ma'küle suâl feth-i kelâm idersün deyüb sâkit oldu.Târîh-i kitâbdan sonra şehzâdenin katında ancak hacesiyle meşâyıh i'tibâr bulub şehzâdeyi guş-mâl ider tedbîr-i saltanatda ve 'adâlet kasdına re'yi tedbîre ve bi'l-cümle müşâvere bunlar ile olub musâhibleri ve sâ'irden aslâ bir ferdin sözüne iltifât itmeyeler zîrâ keşf-i râz iden musâhiblerdür ve setr iden hace ve meşâyıhdır deyu tenbîh olundu.

FASL-I HÂMİS

Müftileri beyân ider. Halâ târîh-i kitâbda Rûm padişâhı kâtında olan Şeyhzâde olmak ile zâhirî ve bâtını ma'mûr ve hem ser-i serî' dür ba'dehû serî' olmaya ve bir dahi gele a'lem geçine isminde harf-i 'illet nâri harflerinden ğayri harf buluna padişâh tâze ola hamra müte'allik olan hususda müfti incine ve dahi bir müfti gele 'âlim [23A] ve şâ'ir ola ve ehl-i heva ola ve bir müfti gele mecidlerde namaz sünnet iken ânın devrinde kılınmaya herkes namazı evinde kılsun deye borcu edâ olunur 'inş-allâh suâl olmaz edâyı farz itsünler diye ve müfti gele sarhoş tutulub meclisine geldükde ziyâde ta'zîr emr ide ba'dehû kırk gün haps ide padişâh müşâvere itmekle ve bir müfti gele cahilin namazın şerâitin bilmeden câiz değıldir

diye ve sūfilerin raksına tövbe itmedin salatın ve şehâdetlerin câiz değildir deye ve dahi müfti gele Acem ola dersihânelerde fârisi okuna ve bir müfti ‘ârif ola asla küfre müte’allik fetvâ vîrmeye kat’â telef-i nefse râzı olmaya ve müfti gele ehl-i hâl ola zamanında nekadar meşâyih var ise yoklaya ehl-i hâl olanları padişâha ‘arz idüb halife idine vazifeler itdüre ve bir câhil müfti [23B] fetvâsını kasaba ve kasaba dūndereler padişâh musâhibi ola ve bir müfti gele ehl-i İslâma kıtâl itdüre fetvâ vire ve bir tâze padişâh olub iki vezîr ile ol müfti bir gece helâk itdüre ve bir müfti gele ol tâze padişâh anınlâ musâhib ola hamr iden sipâhinin ‘ulufesin kese tövbe idene yine mukarrer ide işbu padişâh mezkûrün isminde bu harflerden harf buluna ن ي م ل ‘âdil ve sahî ola vezîri kâsım harflarından ola bir müfti ânın devrinde emîn alına vârub mühürlene yalnız müfti imzasıyla mühürsüz ‘amel olunmaya ve bir müfti ‘azl olunub Mağribe sürülürken mevâli ğuluv idüb men’ ideler bir müfti gele ‘azlinde Mağrib’e vara şehzâdelerden biri Mağrib’e inüb anı hace idene ba’dehû zamanın Rûm’a gelüb müfti ola ve bir müfti vezîr ola kadı’asker ola fetva virurken fevt ola ve bir zaman gele ki bir kanûn bilen kimse nasb olunub müfti kapusu gibi kapusu işleye [24A] kâtibler suret yazub cevâb-ı şâfi çıkarub anınlâ ‘amel oluna işbu işaret yakın zamanında zâhir ola Hazret-i Muhammed Mehdi ve Hazret-i ‘İsa ‘‘aley-i selâm’’ın zaman-ı şerîflerinden müfti olmaya bunlar her umuru kendiler göreler zîrâ cem’i umur kendilerinin re’yi şerîflerine müfavazdır “Allâhu a’lem” .

FASL-I SÂDİS

Kadı’askerler beyânındadır. Târîh-i kitâbda vâki’ olanların biri cerî bir sahî ve biri ğanîdür amma biri fakirü’l hâldür ba’dehû bir ‘âlim fâzil şer’-i mûhkem dostluğu kavi kimse olub hayli zaman karâr ide ve bir mūneccim kimse gelmek ihtimali vardır amma zuhûru yok ne dâhil ne hâric amma fetvâya liyâkati vardır ve bir kadı’askeri gele ne zâhid ne fâsık ne ‘âlim ve ne câhil ve ne sahî ve ne hasîs bunun yerine bir ta’amkâr kimse gelüb mütelevvin ola sekiz sene sekiz sene karar idüb nice câriyeler idine cimâ’a meyl ola ana câriyeler [24B] virenlere dahi mansıb virile ve bir ‘ârif fâzıl gelüb ‘ilm-i kemâl ma’rifete göre mansıb vire vūzerânın şefâ’atıyla virmeye müstahakkına vire ol vakit İstanbul’a Kara Mūhyiddin kadı ola ve bir müfti gele anınlâ dūğür ola ve bir teryâ semen zâr ve nizâr ve dirâz ve lâğır ve hurus göz kadı’asker gele ehl-i ‘ilm olmağ ile ‘azl olmaya bir kadı’asker müftinin

kızın ala sonra beş sene mikdârı müfti olmak var böyle işaret vardır ve Mısır'dan kadı'asker olan ziyâde makbul-i padişâh ola çok iyilikler göre ve Edirne şehrinden gelen ğalîz olub menfür-i 'ulemâ ola ahır 'alevi 'ulemâ ile ve 'alevi 'am ile şikâyet olunub 'azl oluna ve Ahmed ile Mahmud iyi ki gele amma yine bir günde gideler gibi "Allâhu a'lem" halâ târîh-i kitâbda olan Ahmed ve Mahmud gibi bülend olmaya sükûnetde 'ömür süreler ve sinân az zamanda gidüb yerine Kadri geçüb [25A] hayli devrân süre ve Kasım gelüb hilm-i hasebiyle ile hem asır olub hayli i'tibâr bulalar ehil ola lâkin ğalîz ola ve hõd-bîn ola amma vüzerâdan i'tibâr bula ve sonra utrak olub kâla İbrahim bilâd-ı erba'aya kâdı oldukdan sonra her kangisinden ma'zûl ol diyârın halkı ardınca mâtem ideler hoş-şud olduklar için sülûkünde dahi takvâ ve zühd ve 'ilm-i ma'ârifde kavi olub ahır kadı'asker ola amma müfti olmağa 'ömür vefa itmeye Burusa'dan ma'zûl oldukda âteş düşe ardından gitdükde 'azîm kahit ola Mısır'dan gitdükde 'azîm tâûn ola İstanbul'da 'azl olundukda zelzele ola ol vakit 'ulemâ târîh koyalar kadı'asker olunca böyle 'alâmet zuhûr ide makbul-i padişâh ola 'ulemanın dahi makbuli ola yedi sene kadı'asker olmasına cedvelde işaret [25B] vardır zirâ 'ayn gelür seksan sene 'ömri olub 'öşri ki yedir yedi sene zaman mansıbı olub öyle gire "bi-izn-illâh" ve dahi Mısır kadısı ânda iken ziyâde 'âdil olub kadı'asker oldukda mürteşi olub 'azl oluna د ح ج ve bir kadı'asker gele terkibât bile hamr ider deyü töhmet olunub 'azl oluna yerine gelen zâlim olub ma'zûl olundukda ol terkibât ile ekl iden teftîş olunub fakra düşe erkânda ba'id yerde mekan tutub karar ide ba'dehû Kadı'asker üç olub biri Rûm'a biri 'Arab'a biri Acem'e nasb oluna Nişancı dahi üç olub vüzerâ ola padişâh ne vilâyete kadem bastırsa eğer nasb olunan tasaddür ide ol vakit berat üzre mühür vurur bir emîn nasb ola Kadı'asker ve kadılar hüccetlerine mühür vuralar ve bir Kadı'asker mevâlinin dülbendin kücülde bir kât ide padişâh dahi küçük ve sivri sarına ve halk dahi taklîd idüb kücüldeler. Ba'dehû hünkâr kulları katıra binmeye 'ulemâya [26A] destur sâyire yesâk ola kadı'asker katıra bineler ve bir zaman padişâhlar iğardan ğayri ata binmeyeler bundan sonra nizâm bozulub padişâhın sekiz oğlu kalub birbiriyle cenk ideler yedi sene kadı'asker 'azl olunmayub dahi mansıbdan olan kudâtın cümlesi yedi sene 'azl olunmaya ve ol sekiz şehzâdenin büyüğü ve ândan küçüğü fevt olub üçüncüleri padişâh ola sâ'irleri dağılub gideler on bir seneden sonra Rûm kanûnu âşikâr ola bu Rumûz-ı Künûz telifinde târîh-i hicretin dokuz yüz altmış beş Recebin evâili idi bu seneden tâ iki yüz yetmiş beş seneye irince olacak kadı'askerlerin isminde işbu

hurûf-ı ‘aşere harfleri buluna باء ر ف ل ی م د ج ا ba’dehû üç yüz geçince olanların isminde bu hurûf-ı seb’a buluna باء ز ش ای د س م ba’dehû üç yüz yetmiş beş seneye varınca işbu hurûf-ı semâniye zuhûr ide باء ط ظ د خ ن bu hurûf cedvelde [26B] yedişer د خ ve sekiz olduğunu لا iki hurûf i’tibâr olmağladur ve bir padişâh gele ki kadı’askersuz çıkub seyirde gezerken dinleye makamına gelmedin emirler vire şöyle ola ki günde bin emir virilmek lâzım gelürse irteye koysa işbu devirde ‘ulemâya ‘ilmine göre mansıb ola mülâzım olmak tertîbi ref’ ola zîrâ ki kadı’asker yok ki ya câize ya şefâ’atiyle yahud vusûlü zaman mülâzemetine ve fakire merhamet en cehline bakmayub mansıb vire padişâh önünde imtihân olmağa muhtâc olur pes herkes okumağa bâ’is olub ‘ilm-i ‘adâlet intişârına sebep olur. Ba’dehû kadı’asker gelüb tertîbi padişâha ‘arz itmekle mukarrer kıla on yedi sene mikdârından sonra Mansur ‘adil ve bu amudeye üç kere ihtimâli vardır ikisi Al-i Osmân’dan ola ol Mansur da ihtilâf vardır vezîr ola veyahud padişâh ola yahud müfti ola yahud kadı’asker ola ‘adâletle iştihâr bula باء خ م lar Âl-i Osmân’dan gibi amma kadı [27A] ‘askerler cedvelinde gelür hikmet-ullâh zuhûrunda görüle görenler ola ol zaman ma’lûm idiniyor ziyâde keşf mümkün değildir Ebû’l-fazl Âl-i Osmân kanûnu üzre otuz üç sene kadı’asker ola bu dahi ne kişidir ma’lûm değildir sâhib-i tedbîr erkânlarındandır “Allâhu a’lem”.

FASL-I SÂBİ’

Kadıları beyân ider. Târîh-i kitâbda vâki’ olan kadılardür ki beyân olunur amma nâib-i harâmidür fi-zamanına mürteşi olan dügelilerden hakka indürmek azcuk azcuk kâbildür amma nâib yaramaz dür ekser hilâf-i şer’-i hüküm iderler ve bu mahsulümüz deyu medh ideler ri’ayet idüb niyâbet virürler amma bir ‘âdil padişâh gele ki cümle kadıları üçer sene sicil idüb yazdıklarını müftiye göre deyü emir ide kabul yine kadı ola ve illâ medrese vireler liyâkatına göre bu kanûna çok zaman kalmadı “inşaallâhu Te’âlâ” ve dahi bir ‘âdil elli beş sene yedi ay ve bir kavilde elli bir sene iki ay saltanat süre isminde harf-i ‘illet ola ondan sonra [27B] kudâtın berâtlarına ta’yîn olunan vazifeden ziyâdesin cem’ itmeğe emin nasb idüb bile mahkemede oturub yüz elli ise yevmi yüz elli akçasını beş yüz ise yevmi beş yüz akçasını kuzâta verub ziyâdesini cemi’ hazinede beytü’l-mâl-i ide ve dahi bir zaman gele ki zavâidi mülâzemeye vireler ve dahi gele ki mülâzım olanlar mansıb olunca

üçer sene berâtiyla niyâbet ide ve dahi bir zaman gele ki kadılar i'tibar bulub her karyeye bir naib koyalar ve niyâbeti iltizâm ile vireler şimdi dahi iltizâm vardır lâkin kenar yereddür ve dahi bir padişâh gele şekvâ ile kudâtı ma'zûl ide ve naibe siyaset ide Menlâ Ahmed kebîr-i muhtasar yazub padişâha suna bununla 'amel oluna kadılar bunu istimâ' ideler deyü emir oluna her kadı mahkemesinde hazır olub anınla 'amel ideler ol muhtasar kitâb yüz fasl otuz bab on bir bin mesele sureti ola ekser işaret-i hurûf ola ve dahi 'âleme bir [28A] sâhib-i kemâl gelüb nâmı hurûf-ı firûz ola bir kânûnnâme peyda idüb ânıda Menla Ahmed kebîrin muhtasar kitâbının yanına koyalar öyle şer'-i şerîf icrâ oluna kanûn üzre yürüye yedi yüz sene tertîb bozulmayub "Allâhu a'lem" ve dahi bir padişâh gele ismi Ahmed-i Tavîl ola yahud Ahmed tavîl vezîr ola yahud müfti ola yahud Mısır hâkimi ola kudâtı teftîş ide şark kudâtını ğarba ğarb kudâtını şarka süre ehl-i 'ilme cefâ ve hakaret idecek fevt ola sonra Murâd Hân gelüb mürteşilere siyaset ide yerine medrese vire amma yine miran kudâta ri'ayetler ide bu zikr olunan az zaman içinde bir ğayân ve şâ'ir ve musâhib kadı gelüb padişâh musâhibi ola amma ğururundan mürteşi dimağ olub şer'a muhâlif vazî'lar idüb fetvâları kabul itmeyüb 'ulemâya ihanet üzre olucak 'ulemâ cem' olub padişâha rık'a sunalar padişâh [28B] dahi bir gice evine adem günderüb var gör zarâfetle kadı ne haldedür vâkıf olub bana haber ver dedikde ol kimesne dahi varub kadının kapusını açık bulub içerü girüb görür ki hamr meclisi kurmuş ve ol meclisde alây yahudiler görür içlerinde bir müslüman bu kul dahi تنها köşede kendini pinhân idüb seyr iderken görse ki kadı olcak mel'un bir sâri 'örfiye ile salını salını gelüb meclise oturub diye ki bu Türkleri görün ki bizim halimizi bilürler mi eğer bunların 'ulemâsında ve meşâyihinde ve padişâhlarında idrâk olaydı beni bilürlerdi amma ben yarın varın padişâha yahudi sadâkı nice idüğün zikr idüb padişâhı kendi dîninden usandıran deyü kerem olub urduğı lafları ol kul gelüb padişâha haber vire sabah oldukda kadı gelüb yahudi dîninin medhin iderken padişâh hançer ile urub [29A] helâk ide . İmdi tahkîk bilin ki yahudi imâna gelmez müsannif-i kitâb Şeyh İbn İsâ fakirhânesine bir yahudi-zâde gelüb vâkı'a gördüm bana İslâm telkin eyle deyü müslüman oldukda Akhisar'dan Karahisar'a varınca yine yahudi olmuşdur sürati İslâmda olmaları ta'rizidür sahîh değil dür ve dahi Nasirüddin halife gelüb vilâyeti Rûm'da ve Arab'da ve Acem'de şöret bulub 'Arab ve Acem ve Hibkan ve Nasara ve Yahudi ve Ermeniler kendi üzerlerine hüccetlerine verub ve kimse okumağa kâdir olmaya kâh üç dört lisân üzre yazub mahlut ide her kavm andan râzı ve şâkir olalar

nice zaman böyle kalub hükmü yürüye ba'dehû 'Arab kadıları mürteşi olub padişâh zâde hacc-ı şerîfe ve padişâh dahi cevab ide ki 'Arab kudâtı ve dahi oğlum ile bile hacca gitsün deyü emir idecek anlar dahi şehzâde [29B] ile hacca giderken bir gece beriyyede şehzâde cümlesini helâk ide bunlardan iki kadı kaçub Hin'de varub anda karar idemeyüb Semarkand'a varacak Rûm kâ'idesi üzre ânda vezîr olub kalalar ve bir zaman ola kudâtı gice ile evinde yatarken helâk ideler demek kadı eceliyle ölmeye ekser şehid ola ve bir zaman ekser bu hal naibe vâki' ola demek bir ehl-i 'ilm nâib olmaya tâze mülâzımlar idüb sonra mansıb olalar Kara Ahmed paşa niyâbetde iştihâr bulub kala ol zaman bir kadıdan şikâyet itseler yerine kendiden ehl-i 'ilm bir kadı göndereler üç sene anda niyâbet ide ol kadının yanında öğrendi deyu dîvanda kadı ideler tekrar şikâyet ideler bu kez medrese vireler ol devirde kudâta ğayri hakaret olmaya ba'dehû Nurullah Efendi [30A] istikametiyle iştihar bulub on bir 'aded mu'azzam şehre kadı olub sonra müfti ola Bahr-i mühît nâmına bir kitâb te'lîf idüb kıyâmete dek nâmı kala anın zamanında 'ulemâ i'tibar bula ve cemâ'at-i müslimin her sabah imamları ile görüşüb salâta hâlel virmeyeler ve bu müfti fetvâlar verub padişâh her tarafa emirler göndere Selîm Hân elli bir sene padişâhlık ide zamanında dört kişi kadıdan şikâyet itse kudâtı emir ide teftîş ideler birinin hilâf-i şer' vaz' bulunursa 'azl olunub Cezayir'e süreler. Ba'dehû yine götürüb mansıbın misli bir mansıb vireler tekrar şikâyet iderse ebedi 'azl oluna ve bir zaman bir kişi ide 'umumen naiblere teftîş emir oluna yahud katl ideler ve bir zaman ola her bir kadıdan sulehâ dan bir kimesne mansıb oluna miriden vazife ta'yîn [30B] ideler kadı ve nâib ve sipâhiden her kim zülm iderse ol 'aziza 'arz iderler ol zalimin hakkında ol zaman üç yüz sene bu tertîb yürüye beğleri bir zaman gele ki asla kudât olmaya zîrâ ahir beğlikler olub her padişâhın 'ilmi olub 'ilmine göre kendisi da'vâ dinleye 'adl ide ol zaman padişâh-ı Rûm bir zaman Mısır tahtına bir kulun nasb idüb i'timâd ide zabt itdüre. Ba'dehû bir padişâh gele ekâlim-i seb'aya el urub kimini kendiye muti' ide isminde hurûf-i 'aşereden haf buluna ا ف ر ا ا işaret budur ki bu hurûf üç padişâh ismi ola biri 'Ali ve biri Ahmed ve biri Süleymân م kırk senesine Ahmed kırk dört sene Ali elli beş sene padişâhlık ideler ve bunların biri oğlu ve biri babası ve biri dedesi olmak var pes pederden [31A] 'azîm ola hâlâ devirde vâki' olan gibi fe'fhem işbu işaret ahir zamana karîb olmak var bu ahir zamana karîb olmağı sâhib tevîldür kasden te'lîf iderler bizim ahir zamanımız 'ömrümüz âhir olduğu zaman dür zîrâ fahr-i 'âlem buyurur ki "Men mâte fe-kad mâte kıyâmetühü" (H)

mefhumu üzre ‘an karîb bir ulu himmetlü ve ‘ali heybetlü ve şecâ’atlü vasatü’l kâme bir server gele pederinden altmış sene ya elli sene ya elli bir sene ziyâdesinden itdügü pederi itmemiş ola “inşâallah” bunun isminde zikr olunan hurûf-i ‘aşereden harf ola işbu ‘alâmete dek erkân-ı kebîrden iki kişiden şekvâcı gelüb ‘azl ide târîhi yetmiş senede tedâhül ide ve devr-i ‘ali zuhûr geldükce bu devirde Ahmed zuhûri dahi görüle kim bilür Allâh bilür bu rumûzduz tamam fehm olunmaz müsannif Şeyh ibn Îsâ te’vîli budur ki ahvâl-i kudâtdan bi’l-cümle bi’l-fi’il vücûdumda [31B] mevcuddür ilmi kadı gibidür nefsim ânın nâibidür ruhum padişâhdur bu cedvele nazar idüb ve hâtıra keşf-i dârât ilkâ ile tafsîlen bu kitâb tahlil olundu nazar ideler ve imtihân ideler mefhumu zuhûr idüb sâhib-i kitâb hayr du’a ile yâd ideler eğer mirât kalbin âfâkdan mün’akis süveri nüküşden nahil bağılu ise nola nefsi mirât dür sebez siz görünmez tadrîc ile gelür zuhûr ider ne keyfiyet ile nişân gösterürse göstürsün iltihâm ve iltikâmdan dür lâbud gelür zuhûr ider bu cedvel bununla dahi bast olmuş dür “Allâhu a’lem”.

FASL-I SÂMİN

Beğlerbeğleri ve Sancâkbeğlerini beyân ider. Vilâyet-i Engürüs sancâğında nasb olunan perverde on iki kâfir padişâhını helâk idüb vilâyetleri ehl-i zabt ide fatih padişâh ismi mîredni yahud münirden yahud minü harfi ola ba’dehû ismi şems-i hurûfindan olan ğazalar ide [32A] Rûmun ekseri esire mâlik olalar Ferhâd Paşa bu aralıkda ‘âsî olub Belğrad’ı zabt ide dahi padişâh-ı Rûm Budin varub Ferhâd’ı kaçurub kâfir ‘askerin basub on yedi padişâhlık yeri ehl-i İslâm ide on yedi yıldan sonra bu padişâh gidüb yine kâfir ğalebe ide ve bir zaman gele ki Mağrib karşısına varınca Efrenc diyarı ve Efrikiyye vilâyeti padişâh-ı Rûm’a tâbi’ ola ve yigirmi bir kâfir padişâh-ı ehl-i İslâma harac vire derya kenarından Mağrib’e varınca üzerine iki beğlerbeği nasb oluna ve bir zaman derya kenarı Selanik’e gelince Firengistan olub küffar zabt ide ve bir zaman Edirne’ye gelince Rûm ile harab ola amma yine ma’mûr ola. Ba’dehû Kostantiniyye harab olmaya ol zamanda taht Haleb ola Acem, Haleb üzre düşüb üç sene ‘azîm cenk ideler anlar cenkde iken [32B] Rûm ili yine ma’mûr ola. Ba’dehû taht yine İslâmbol ola İskender yigirmi dört yıl Haleb’i bekleye ol zaman padişâh-ı Rûm sene peçide kılışlaya fe’fhem İskender Paşa ser ‘asker olub çok vilâyetler feth ide ol zaman ol kadar esîr çıka ki ehl-i İslâmın esar süz âdemi

kalmaya at ve koyun ve cebe ve sâ'iri âlâtı harb dikilüb kala alur bulunmaya ve bir zaman gele ki padişâh-ı Rûm Horasan'da kala ânda kışlaya Kâsım Paşa ser 'asker olub Firengi 'askeri yâylaka çıka çok şehirler yıkub harab ideler behman hurûfide isminde harfler buluna bir padişâh harfinde yahudi vârise katla emir ide. Ba'dehû diyârı Filistin Yemen'den yine geleler Selîm Gâzî oğullarından yasâğ idüb kal'alara süreler Behrâm Engürüs diyârına beğlerbeği olub Yahuda mu'avenet ide her yerdeki [33A] buluna padişâhdan icâzet almağla halâs ide. Ba'dehû yahudilere tâûn 'ârız olub kırıla. Ba'dehû isminde س yahud ق olan beğlerbeğiler Nasâra'ya tâbi' olub mürtedd yürür padişâh fevt olub oğlu tâze bulunub ol mürteddler baş kaldurub Rûm ilin harab ide heman Üsküb kala sonra ol taze padişâh mürteddleri tutub helâk ide derisin yüze envâ'i siyâset ide ve Mısır'da bir beğlerbeği 'âsi olub hutbe okudub sine yürüde ve Edhân oğlu üzerine varmadın tutub Âli Fir'avun gibi Nile ğark ideler Ebu'l- Kasım ol vakit Mısır'da beğlerbeği nasb ide 'azîm 'adl ide. Ba'dehû Rûm padişâhının bir oğlu Mısır'da sâkin olub oğul oğluna nice zaman devir süre amma yine sonra Rûma gele katıla ve Mısır iki [33B] kere harab olub yine ma'mûr ola. Ba'dehû Bağdad zabiti bir zaman 'âsi olub Acem'e tâbi' ola sonra padişâh-ı Rûm Acem ile sulh ola ol 'âsi taleb ide Şah dahi tutub teslim ide derisi yüzile amma bir kavilde bu mel'ûnı yine Acem Şâhı katl ide ana ne hayr itdiki bana hayr idesin diye ve bir zaman Mısır beğlerbeğisi olan kimse padişâhın elin öperken hancer ile urub helâk ide anı dahi ol mahalde katl ideler hikmeti bilinmeye ba'dehû Belğrad beğlerinin birisi az zamanda buzula ve Tatar diyarını kâfir olub haraca keseler bu 'alamet târîh-i kitâbda ibtidâ itmişdür ahir Gürcistan beğleri Aceme tâbi' olub Van kurbunda olan ulus ile 'azîm cenk ideler Karabağ'da oturan Şah oğlu ulusu basub Rûm beğleri ğani ola ve üçde olan beğlerbeği ile padişâh-ı Rûm fevtinde tahta geçen şehzâdeyi koyub âhir [34A] den da'vet idüb vâfir 'asker ile Burusa üzerine 'azim cenk idüb tahta geçen şehzâdeyi sıyub kendilerle olan şehzâdeyi tahta cülus itdürelere ol beğlerbeği vezîr olub eski beğlerbeği ide. Ba'dehû ol kaçan Sinân şehzâde Mısır'a varub sultân ola ve hacc ide ba'dehû gelüb Mısır'ı zapt edince Rûma kadem basmaya "Allâhu a'lem".

FASL-I TÂSÎ'

Padişâhan bendelerin tabâyı-ı hurûf ve خ cedvel ve 'ilm-i kıyas ve rumûz- ı künûz işaret ve beşaret olunur ümiddür ki kıssadan hisse anlanur toprak sipahilerinin re'ayâ içinde itdiklerini ref' itmekle izhâr-ı 'adâlet olunub 'âlemde nâmı hayır ile yâd oluna târîh-i kitâbda padişâh-ı 'âdil devrinde toprak sipâhîleri tımarlarından birer şedide satub yahud kethudâ idüb tımarlarında olan [34B] derdmendileri yuğalar halâ bu sipâhiden vüzerâyâ nakl itmişdür. Zîrâ sipâhîler dahi tımarımdür deyü re'âyâsını eğer çok eğer az gözetmek esirgemek olur meğer gâyet sefih ola amma vüzerâ her sene birkaç akça her kim virür ise hasların ana virür on akçada bir akça dahi kethüdâyâ ister bu kadar hazînedara ve böyle âdem bir vezîrin voyvodası olsa gerekdür ve bir iki katar katır ve bir iki yedek ile otuz kırk adam ile kimisi yetmiş seksan atlu ile gezer imdi ol derdmend re'âyâdan ne kadar çıkmak gerekdür ve hem vezîre ve hem kethüdâyâ ve sâ'ir kapu masrafına virdiği sermaye çıka ve hem zikr olunan at ve katır ve hüddâm gelecek güne dek yemse ve ednâ hıdmetkârı üç bin kazansa ağasına küsüb irilür ma'a haza ağa dahi fâide itmek ister intifâ' için almışdur bunları hisâb idecek [35A] ma'lûm amma bu zulmü ref' idüb her karyeye bir kulun günderüb 'âidesin ta'yîn idüb re'âyâyâ defter gönderse re'âyâ dahi anınla 'âmil olub zulüm mürtefi'olub hem kendînin nice kavî hıdmetleri olur hem re'âyâ ayıklanub iki üç seneden sonra olmazsa bir buçuk sene maziye mahsûlü alınurdi amma bu tarîk kethüdâlara bu dahi enfa'dür evvela günde bunların peşkeşlerin alub her biri geldükde halince hedâyâsuz gelmez çok hedâyâ cem' olur "Allâhu a'lem" cümle hâsı bir büyük zâlime verub alduğundan dahi ziyâde müntefi' olub biri cânibde halk içinde 'adl ile ekilür hem Hak huzurunda re'âyâdan yakâsın kurtarır ve hayr du'aların alur imdi geldük müsannifin kelâmına ki ol târîhin sipâhîleri [35B] için buyurur sekiz sekizde bir alurlar ba'dehû yemlik ba'dehû hıdmetkâr yemekliği ba'dehû kile için ba'dehû kira için deyüb alurlar bilmezem ol fakir çizmen sâhibine ne kalur toprak sipâhîlerinin itdükleri zulmü 'adâlet sâhibinin sem'ine irmedi bunların hakkında gelünürdi ve kadılar 'arz iderdi padişâh vâil olsa re'âyâ yine şikâyet itmeke havf iderler bu kadar cevri çekerler bunlardan zâlim tâ'ife yoktur meğer suhte tâ'ifesi ola amma bir devirde şerri her taraftan barışmayalar ol vakit her 'amelden kalalar bin otuz bir sene şimdilik nâibler anlara şâkird dahi olmaz itdükce delâletdür kıyâmet işra üzerine kobsa gerekdür amma zamanı âtiyede 'âdil ve gâzi ve

sahî padişâhlar çok gele lâkin bendeleri zabt olunmaya zîrâ ekseri ‘ibâd ‘ademi zabtı mültezimdür padişâhlardan onda bir ‘öşr alunurken sekizde bir aldura [36A] işbu kanûn Selîm Hânın ola ki zehi ‘adâlet ve resm-i zemîn yedi padişâh zamanında alınmaya ğaliba Kabakulak isimlü bir kimesne kânûn-ı kadîmdür deyü resm-i çift alınmağı mukarrer ide ‘öşri kezalik ve dahi cedvelde kebîr kafında otuz birinci hânesinde işaret vardır ki ahir zamanda padişâh ‘askeri kâfi ‘adedi mikdârı ola ‘adedi kâfi cümel-i kebîrde altı yüz otuz beş ‘adeddür ve ‘aded merâtibiyle erba’a ve ‘anâsır i’tibârında altmış yedi bin altı yüz yetmiş iki ‘aded ol şehzâdelerin ‘askeri ola “Allâhu a’lem”. Târîh-i kitâbda mevcud olan Sultân Selim Hân Gâzî gibi üç dört bin askere mâlik olmaya nihâyet târîh-i hicret-i nebevî üç bin seneye varınca üç ‘azîm-uş-şân padişâh zuhûr ide üçer yüz bin ‘askere mâlik olalar ânın dahi ikisi belki bir rivayetde üçü [36B] dahi Âl-i Osmân’dan ola zîrâ cedvel-i yunanide ve cedvel-i kebîrde Âl-i Osmân’ın zuhûru ibtidâsı tufân-ı Nuh “aleyh-is selâm” ve intihalârı zelzele ola nitekim Hakk Te’âlâ buyurur “İnne zelzeletes-sâ’ati şeyün ‘azîm” (K.K:99/1) ve bir zaman ola ki sipâhîler oğlanları baliğ oldukda iletüb beğlerbeği defterine ğulamân kayd ideler üç sene ânda puhte olub tımar vireler eğer mülâzım kayd oldukdan sonra beş seneye dek sefer olmazsa tımar vireler mülâzemet beş sene ola ve bu nişân ki zikr olundu elli bir sene padişâhlık iden ‘âdilîn kanûnu ola ki isminde harf-i ‘illet ola ve bu nişânın zuhûrına zaman çok deĝil gibi “Allâhu a’lem”. İşbu devrin âhirinde Mahmud Paşa hayli bid’atlar ihdâs bu zikr olunan nişânı ref’ ide amma kendi dahi ref’ oluna “bi’avni-llâhi Te’âlâ” eğer sual olunursa ki müsannif bu efsânelere tafsîl virmek nesneye işaret hurûfiyle cevâb [37A] budur ki sâhib tıfl iken Kur’an okurdu ma’nâsı feth olub her bir harfinden bir sadâ çıkârdı ne murâd olunursa haber virürdi ve ne söylenirse keşf olurdu bu ahvâl üzre kırk sene mürür edince ferâĝat ayağın kana’ata çeküb bu ‘ilme olundu cedvel-i kebîre ve saĝire nazar idüb rumûz-ı künûz hurûfi rüsûh bulunca tahrîr iden ve kuvvet-i keşf-i sâbık biz ki halâ kâle gelüb tahrîr olundu imtihan ideler eğer sahîh olursa bu İbn İsâ derdmendi hayırla yâd ideler eğer sahîh deĝilse murâdları üzre yâd ideler eğer padişâhlar katında makbul merĝub olursa olan şeyhi za’iflerinin kuvvetlendirmesine ‘inâyet oluna murâd izhâr-ı kemâl deĝildir ve ĝayri murâd dahi yokdur geldük yine mefhumu kitâba bir padişâh gele ki ba’de’l- vefat iki oĝlu kala biri tahta geçüb biri ‘asker çeküb biraderi ile cenk idecek [37B] mehalde iken vezîri ve ‘asker ve livâ beğleri ve beğler beğiler tahta geçeni biraĝub ol birine tâbi’ olacak padişâh olan heman bir vezîr

ile kalmış iken ‘askerine iki fırka olub ‘azîm cek olub “bi-emri-llâh” sâhib taht-ı ğâlib olucak biri Gürcistan’a düşüb Senkistan’da karar ide sekiz yahud on sekiz seneden sonra ânda fevt olub ‘askeri dağılub gide birbirlerine zararları dokunmaya “Allâhu a’lem”

FASL-I ‘ÂŞİR

Târîh-i Hicret-i Nebevî üç bin seneye varınca ‘âlemi şehâdetde vâki’ olan afâkî ‘alâmetler beyânındadır zaman-ı kalilde Firengistan’da yağmur yağmayub ziyâde kıtlık ola bir mikdâr Rûm iline dahi geçe Anadolu değil adalara yedi sene kıtlık olub çok kâfir kırıla ve dâğıla Acem ol vakit ucuzluk ola amma Bahr-i Külzem ve Tatar kıtlık ola Urus Bosna Maskavo Engürüs vilâyeti yic ve Alamana dek derya kenarı tâ Mağrib yakınına dek ola [38A] amma Basra ve Bağdad ve Serendib muhassal şark cânibi Bengale şehirlerine varınca vilâyet-i Çin dahi ucuzluk ola. Ba’dehû yigirmi bir sene yahud yigirmi sekiz sene bazarlarında satılmayan buğdayı bırakub gideler fukarâya kalub herkes ala.... alur bulunmaya nice kal’a ve bikâ’ harab ola Firengi gelüb ol harab olan yerlerden müslümanları esir ideler ve bir def’a dahi Rûm’da iki sene zelzele olub İstanbul’dan bir mahalle deryaya sürçe içinden bir bükâr çıkub nice yerlere bahş ideler ve Anadolu tarafından iki sene ya altı ay ya beş ay kader zelzele ola amma Karaman’a değil otuz beş sene geçdikde tekrar İslâmbol’da zelzele ola yine bir yer yarılub su çıka üzerine ’âli binâ ideler amma çıkan su kati olmaya “Allahu a’lem” ve Ayasofya üç yerden çatlaya garbe meyl olan kible köşesinde fevkânî iken derk sürçe mermat ideler. Ba’dehû Karadeniz kenarında zelzele ola ve hem kıtlık ola [38B] ve Geylan’da bir habbe bitmeye ve Tatar’da tâûn gire Gürcistan bozulub sülüsü Acem sülüsü Rûm ola bu kitâb tahrîrinin târîhinden iki yüz otuz beş sene varınca yigirmi dokuz kerre kahit ola ve otuz kerre ucuzluk ola amma kahit iki yahud üç nihâyet dört sene süre amma ucuzluk yigirmi sene gâh otuz sene gâh kırk seneye süre “Allahu a’lem”. Devr-i zühal tamam olunca hüsündar kimesne doğmaya ekser doğân bârr tab’ ola ve gendûm gûn ve lâğar ola ’izzet ve hürmet az ola padişâh kulları halkı rencide ide padişâhlar bilmeye ve ‘ulemâ dahi bildürmeyeler rüşvet hatır için ‘azîm seferler ola ve ‘avâriz ve nüzül virmekden Rûm halkı fakra düşe emvâl ve erzâk ol zaman nehredür gele “Allahu a’lem” . Amma müşteri devrinde doğan erkek Yusuf Cemâl olub ve nisvanı hürî likâ ola hürmet ve

‘izzet ve ucuzluk ve ‘adl ve dad ve tendür sülük ola ve bu müşteri devrinde sular zîyâde olub dağlar oynaya dereler sürçe [39A] bir meyit buluna başı ucunda ‘imran dili üzre bür târîh buluna okuyalar beni İsrâilden bir peygamber meyyiti ola ol zamanın padişâhı üzerine türbe ve ‘imâret yapa bu târîh-i kitâbdan sonra Rûm ilinde dokuz yağı belüre kimi el ardıdan ve kimi boy beğlerinden ola ve Malatya tarafından bir celâli zuhûr ide sekiz sene yürüye sonra def’ ola nasuh tâ minberi celâli feth idüb vezîr-i a’zam ola ve Sivas kurbunda zuhûr celâli hurucunda İsfendiyar neslinden Murâd Beğ varub feth idüb vezîr iken fevt ola amma bunlar kebîrde eksik olunub lâ yedurru ve lâ yenfe’ kabilinden olalar dâima kendi hallerinde olalar amma fenâriker müfid ola ve Ayas Paşa neslinden sahib-i liva iken bi- günâh ‘azl idüb ol dahi Acem şâhine varub Rûm kâ’idesi üzre vezîr olub [39B] hayli ‘adalet ide “inşâallah” ve Mahmud Paşa beğler beği olub sonra ser ‘asker olub küffâr beğleri ile ğaza idüb hayli vilâyet feth idüb makbul ola. Târîh-i Hicret-i Nebevî dokuz yüz kırk senesinde kahve nâmına bir kara su peyda olub ğâh helâl ğâh harâm deyüb dokuz yüz seksanda helâl deyü fetvâ vireler bin târîh geçdikden sonra bir duhan zuhûr idüb halkı ‘âlem mübtelâ ola padişâh yasak idüb nice ademleri helâk ideler asla ferağatı mümkün olmaya bin altmışı geçdikde bir müfti helâl deyü fetva vire ve dahi duhan kühür alduğı zaman ol zamanın mahubları sivri ‘örfiye giyeler ismini finhân takya koyalar ve ihtiyar hatunlar yassı takye giyeler ve bir zaman mürür etdikden sonra gençler koca hatunlar giydiğı yassı ve kısa takyeleri yükseldüb depesini yassı ve ağzını dar ideler ihdâsını mevâliye isnâd itdükleri kadızâde [40A] namına bir vâ’iz padişâha yasağ itdüre lâkin tutulmaya görüne evlerde hususan taşra yerlerde ve kasabalarda ve şehirlerde nice yerlerde giyeler ve bir zaman ola ki şehzâde bir şehirli kızını sevüb nikahlana nice veledi zuhûr idüb padişâh ola ba’dehû padişâh fevt olub şehirli kızından doğan padişâh olub kul tâ’ifesi câriyeden doğanı padişâh ideler amma bir kavilde şehirli kızından olan şehzâdeler hiç cûlus itmeyeler babaları fevt oldukda vüzerâ bunların anaları tarafın tutub büyüğünü tahta geçürmek murâd etdiklerini kul tuyub ğuluv idüb câriyeden olan şehzâdeyi padişâh ideler ve şehirli kızının küçük oğlu Mağribe varub evlâd evlâdına ânda padişâh olub kala sonra büyük oğlunu vâlidesi hile ile Mısır sultânı ide olunca zabt ide asahhi kavil budur “Allâhu a’lem” [40B] ve bir zaman ola ki Kelüs ibn Ken’an ibn Şetât ibn Ad ‘Arab olub Rûm’ı zabt-ı Acem’e dâhil ide bunların devrinde târîh-i hicret-i nebevî üç bin seneye irince iki kerre ‘Arab, Rûm, Acem üzerine ğâlib olmak var fe’fhem zaman-ı

kalilde ola “Allahu a’lem” ve bir zaman ola ki Ka’be-i mükerreremeye üç senede bir varılıb örtü örtüle Şâm’ı ‘Arab basub harab ideler yine ma’mûr ideler ve iki kerre Acem Şam üzerine düşüb ‘azîm cenkler ola aher Acem mağlub olub Şam’ı harab idemeyüb dönüb gide ve bir zaman ola ki Filistin diyarında kavm-i yahud beni İsrâilden berü hareket idemeyen çıblak tâ’ife berâyiteye çıkub gelüb etrafı Şam’ı harab idüb amma şehre girmeyüb döneler ve ‘Arab karyelerinde halk gitdikce az kala kasabaları harab olub hali olub Rûm ma’mûr olub Acem az kala ve ve bir zaman ola ki Mısır’ı [41A] bir gice ileri basub nısfını ihrak ve nısfını harab ideler ve yağma ola ve bir zaman ola ki Yemen kahitdan dağıla ve Yemen’de bir dağ yanub duhanından ol diyarı harab ola kırk sene mikdârı yana ve Cidde’yi iki def’a kâfir ala tekrar iki kerre ‘Arab ala ve Yemen’den bir mezhebsiz kavm gelüb Cidde’yi ve Ka’be’yi sıyub yine amma Ka’be’yi Allâhu Te’âlâ hıfz ide harab olmaya bir târîhde Mekke’ye bir yeşil örtü örtüle ve Ka’be-i mükerrreme târîh-i kitâbdan sonra iki kerre yeniden bina oluna zîrâ bir kerre seyl harab ide ve bir kerre il harab ide gâhı Acem gâhı Rûm padişâhı örte ve bir zaman ola ki Beriyye halkı tâûndan kırılı Beriyye harab ola aysız kala karyeleri ve şehirleri harab ola hüccac konaklarından bölkeler için ileri süreler ve bir zaman ola ki Haleb harab ola [41B] ve yine ma’mûr ola. Bir zaman İslambol binâ olub yine harab üzerine yedi kerre ‘asker düşe dört sene mikdârı Haleb padişâh tahtı ola ahir Bağdad Acem tarafından bir mülhid tâ’ife gelüb Haleb’i harab ide ol vakit taht-ı Burusa ola ve Şam’a üç kerre ‘askerden düşe ve bir zaman Haleb ve Mısır ve Şam başka başka padişâhlık ola ve Geylan padişâhı Tebriz’e gelüb iki kerre harab ide ve Tebriz Şâhı Geylan üzerine varırken bir vadide hayli zahmet çeküb geri dönüb Horasan’a düşe ânda mağlub olub helâk ola ol Tebriz Rûm sınırı ola gâh Acem zabt ide gâh Rûm zabt ide ahir Şâh Tebriz’e Rûm padişâhı vire bir zaman barışıklık ola ol zaman Tatar kâfire harac vire Safahân beğleri üç karındaşlar olub birbirleriyle ‘adâvet idüb biri Tatara düşe [42A] Tatarı kâfirlerden halâs idüb hân ola biri Hin’de düşe mecüsileri dine da’vet idüb ekserin imâna gettüre haraca kâil olmayalar ahir mecüsi kalmaya bin sene mikdârı “Allahu a’lem” ve bir zaman ol sınıurda Hilal şehri kıtlıktan harab ola yedi sene yağmur yağmaya ol diyarın cümlesi imâna gelüb bir yere cem’ du’a ideler du’aları makbul olub yağmur yağa “bi-izn-illâhi Te’âlâ” ve dahi Mensek diyarına varınca ol diyarlar ehl-i İslâm ola “bi-izn-illâh Te’âlâ” amma Mensek vilâyeti İslâma kâil olmaya zîrâ anlar ben-i âdem değillerdür ve ol kavmin arasında bir tâ’ife vardır İskender zü’l-karneyn dînî üzredür ahir dîn-i İslâm da’veti

ahir zamanda yetiŒe ve ol tâ'ifenin boyu minare gibidür amma kuvvetde ben-i âdem anları yine ve libâsları yokdur bedenleri tüylüdür ve biŒmiş Œey [42B] yemezler ve ye'cücden ve me'cücden İskendere Œikâyet itdilerler ki bunlardır cünübiden Serendib üzerine havaleden zatü'l- ehvâm didikleri yüce dağdür bir tâ'ife vardır anlar Œistâsi dirler hünsalardır her biri doğurur hem cimâ' iderler yeŒil tüylüdür ve hem yüzleri maymun yüzlidir kuvvetleri vardır bir fili yerler doymazlar ve anlarda hastalık yokdur ve çok yemekden imtilâ olub helâk olurlar ve bunlar söz anlarlar değıldir da'vet iŒidür değıllerdir bunların kurbunda seksarlar vardır iki yüzlüdür dört gözlüdür bir yüzü adem ve bir yüzü kelb bir ağızıyla et ve bir ağızıyla kemük yer ve tüylüdür iki ayak üzre gezerler adem gibi amma çik yerler asla İslâma kâil değıllerdür zîrâ dil bilmezler ve bunların kurbunda ve cünübiden nice ademler vardır ve nice tâ'ifeler vardır ne dîn [43A] üzredir kimse bilmez tâ Hind sınırunda dolanur Bahr-i mühite varınca ol diyarda Mecüsilerden ğayri yokdur on iki dürlü mecüsi vardır cümlesi ol taraflardadır ve bunlarda arba buğday olmaz lâkin isi otlar çokdur ğidâ idinirler ve dahi bahr-i mühitden bahr-i 'amike varınca ahir zamanda ehl-i İslâm ola amma hiç birinde Rûm padiŒâhı gibi kuvvetlü askerlü padiŒâh olmaya za'if beğler olalar ol ahir kal'a Faluniye hakimi olan padiŒâh-ı İslâm dînine ğirüb Rûm padiŒâhına elçi irsâl idüb kânûn namına ve müfti ve kadı ve hutbe okunmağâ icâzet namına taleb ide ve Âl-i Osmân'dan Sultân Bâyezidi veliden bir müfti ve bir kadı asker vire hatib olmağâ lâyük bir kimesne irsâl oluna ve kânûn namına tahrîr ide ândan sonra bir padiŒâh ki müslüman ola Rûm padiŒâhından icâzet [43B] alub böyle kanûn olub kala ve Hind padiŒâhı bir zaman Basra'yı alub Rûm kanûnu üzre tertîbe bağlaya Basra'yı ğâh Rûm zabt ide ğâh Acem zabt ide ğâh Hin'de tâbi' ola amma Hind 'Arab'dan ğayri ve 'Arab az zaman zabt ide ve Haleb taht ola madam ki taht oldukca Rûm'a tâbi' ola gitdükce Rûm padiŒâhı cümle padiŒâhlara ser- çeŒme ola ve dahi deryayı muhît kenarı kurbunda ve Œimâlında yahudi'ye tâûn görüb Rûm'a döküle on iki sene yağmur yağmaya Bahr-i mühîtden sınır ki Mağrib'e varınca Medine ve NecaŒ isuz kala niçe mu'azzam Œehirler üç aylık yola dek harab ola ba'dehû yağmur yağa kavmi yine yerine gele Medine ve NecaŒ ve bahr kerker varınca halkı dola cümle ehl-i İslâm ola ve taht-ı Kelüs bin Ken'an içil ola ve ehl-ullâh ol diyara düŒe ve târîh-i hicret-i nebevî altı yüz [44A] seneye varınca ehl-ullâh Acem'de idi Acem Rafizi oldukda ğâlib ve kavi sâhibi tasarruf olan ehl-ullâh Rûm'a gelmiş idi. Târîh-i kitâba gelince Rûm velileri Aceme ğâlib olub tasarruf-ı Rûm'da

idi amma bu târîhden sonra sâhib-i tasarruf ğarbe teveccüh ğarba düşdüler Rûm'da meşâyıha i'tibâr kalmadı İslâmbol fethinden beri meşâyıha ve 'ulemâya i'tibâr olunmaya ulema bari i'tibâr itmez ki 'avâm-ün nas meyl idüb 'ilm-i heclin keşf ide ânın çün ehl-i kemâl bilinmez oldu olanı dahi padişâh havfından cem'iyet idüb izhâr-ı kemâl itmez oldular amma bir zaman 'Arab diyarında Tâif nam Mensek'e varınca ehl-i İslâm olub veliler zuhûr ide hala beni Âdem ile Mensek sınırına varınca kırk senelik yol beyabandür maymunlar ve karıncalar ve yılanlar olur lâkin meyveleri [44B] çokdur Akdeniz mağribinde nihâyet bulduğunu bundan eyledi ve bizim senemiz ile bir buçuk senelik yoldur ehl-i İslâm bi-emr'illâhi beher sene on iki ay olmak üzere bu zikr olunan bu bir buçuk senelik yolu elli üç padişâh zabt ide amma bir kavilde elli yedi padişâhlık ola ve dahi bahr-i münîrdür giru ve afâk saġirin kurbunda olan Zeberced daġına varınca ben-i âdem ehl-i İslâm ola ve etraftı tâûn olub halkı ilhâda düşüb vilâyeti Acem gibi harab ola ya'ni din za'if ola ve Yemen'den beşyüz yıllık yol yerler harab ola cümle yılanlık ola ol vakit dîn-i İslâm Firenk vilâyetlerinde kuvvet bula ve Nesâra tâ'ifesi yahudiler gibi perişan daġıla ve ehl-i İslâma harac vire. Târîh-i Hicret-i Nebevî üç bin seneyi tamam edince ekâlim-i seb'a ehl-i İslâm ile dola ba'dehû 'aksine [45A] dönüb kıyâmet 'alametleri zuhûr edince fe'fhem târîh-i kitâbdan sonra altı yüz sene geçdikden Nesara'dan cümle otuz sekiz padişâhlık vilâyet ehl-i İslâm ola Menül vilâyetden ehl-i İslâm harac ala ve Semmür vilâyetleri dahi sonra ehl-i İslâm ola ve ba'zı yerlerin haracı gele amma te'vîl-i âdem değiller dirler amma namın Mensek alundura bi'at idüb yine döneler bir mikdâr silaha kabillerdür te'vili kavmine karîb yecüc ve mecüc ben-i âdemdir yâfte evladındandır bunlar üç kısımdır birinin kaddi balâdür ikisi kısadır tâ büyünce iki kulaġı vardır yatdukda birini döşenüb ve birini örtür bunların boyu kırk günlük oġlancık kaddi kadardır ziyâde değildir. Târîh-i Hicret-i Nebevî üç bin sene tamam itdükde huruc [45B] idüb bi-emr'illâh suyu yüzüb çıkalar Serendib karîb olan zâtü'l-ehvâm daġlarından inen ırmakları içeler ve dahş Hayber deryasını içüb suladalar ol ki Şam'a varub Horasan'a çıka vilâyet-i Rûma gelüb harab itmeyeler yine dönüb mekânlarına güdeler ben-i âdem sınırından çıkdıktan sonra kavm-i Havile cem' olub cümlesini kırılar asla 'âlemde bunlardan kimse kalmaya ve bunların ba'zı yerlerde hurucu duyulmıya ve bu kavm-i Havile ben-i âdeme yakın değillerdir Serendib daġının şarkısında ve şimâlinde olan Nesas tâ'ife yakındır derler bunların şimâlisi kavm-i Hâvile gelince cümle yılanlıktır ve iki yerde zulümât vardır ve Semmür

olduğu yer zulümâtdan ğayri yerde olmaz ruusun diyarlarına karîb iki yüce dağın arasında bir gün dokunmaz deredür [46A] sahîh zulümât değıldir bu zulümâtdan taşra ben-i âdem varub irişe amma eh-i İslâm olunmaya ki âhiri zaman olub nizâm bozula İslâm za'if üzre ola zîrâ ekâlim-i seb'adan hâric olan yerlerde olan kavm-i Hâvil ve Nisas ve Mensek gibi tâ'ife da'vet-i İslâma kâil değıllerdür lâkin bunlardan cin tâ'ifesi inse yakındır ve da'vete kabildür niteki Hazret-i Süleymân Nebi ""aleyhis-selâm" cinden Tamriyât üç bin 'askeriyle gelüb müslümân oldu 'ankür nam 'İfriti tutub Süleymân huzuruna getürdi ba'dehû fâhr-i 'âlem Hazret-i Muhammed (a.s) mi'râc-ı şerîfden gelürken kâfin ğarb canibinde kadem-i mübârekleri müşerref oldukda tâ'ife-i cinden kayğu nam devletmend gelüb cemi'i askeriyle mübarek kademlerini yüzler ve gözler sürüb müslüman olmuşdur Kâfin fevkında olur [46B] ve anlardan ilerü Kaf dağının ardından bir kavim vardır dîn-i İslâm üzerinedir dirler 'idü'l-mü'min iklimi didükleri oldur Mağrib'in Kaf'dan tarafı ehl-i İslâm olduğı ecilden ahir zamanda Mağrib'de kavi olub velilerden kimseler zuhûr ide mefhum-ı kitâb budur ki kuvveti diniyye şarkdan gelüb Rûm'a uğraya Mağrib'e gide şöyle ki Rûm'da veliler i'tibâr bula ahvâl-i ma'nevî bir zaman anlanub kala vilâyet-i Rûm ma'mûr ola bir vilâyetde ki padişâh evliyâyâ i'tibâr ve i'tikâd itdi ol vilâyet-i sahib-i kemâl ile dolu oldu şol padişâh ki evliyâyâ i'tibâr itmedi ânın vilâyetde ehl-ullâh anlamaz dahi karar tutmaz asla şübhe yokdur bu kadarca zikr olundu "Allâhu a'lem ve Resuluhu".

FASL-I HÂDİ 'ÂŞER

Meşâyih ahvâlin beyân ider. Târîh-i kitâbdan iki bin otuzbeş seneye dek her tarîkin telkîn [47A] ve tevhîdin ve zühd ü 'irfânın ve tahkîkin ve seyr ü sülûkün ve telvîn ve temkînin ve rumûz-ı künûzın ve keşf-i kerâmetin vilâyetin ve ahlâkî evsafın beyân ider sırr-ı hafîden ve sırr-ı celîden merâtib i'tibâr elvân-ı 'anâsırdan kesâfet letâfet bulub 'ücüb ve ğurur nefsânı ref' olunca ve ruh-i hayvanî ruh-i insâniyyeye müzâf olunca ve tarîkat ehl-ullâh ruh-ı ihyâyâla zinde olub hayât-ı câvidânı bulunca hâl-i kemâl ve kâl ve bi'l-cümle 'ala kader-it take kitâb ahirinde tahrîr olundu zîrâ meşâyih müteahhirindür mütekaddimin enbiyâ-i rusuldür ahirin 'ulum-i bâtînîdir "Hüvel-evvelü ve-l âhiru ve-z zâhiru ve-l bâtinü"(K.K:13/33) evvel âhirin zâhir

bâtînîn ğayri deĝildir evvel âhir i'tibâri sıfât-ı mahluka ve zuhûra ve ğüyûra göre bir fehim için beyân olunur. Eĝerçi mukayyedin âfitab veş tulu' ve ğurub tertîbine evvel ve âhir [47B] olan bi-haseb-iz zâhir mutlakdır lâkin her evvelin evveli ve her ahirin ahiri vardır mukayyidin nazarında amma mutlak i'tibârında ana ibtidâ ve intihâ yokdur ezel ve ebed i'tibâri ref' olsa mutlak kema kân bâki ve dâim ve mühit ve câmi' sıfât ve zatında münderic evvel ahir olmakdan münezzeħ zâtü'l- bahis dür işbu tertîb 'âlem ve sûret-i âdem müzâhirdür kemalât mutlak zuhûruna delâlet olmaĝa mukayyed i'tibâri olunsa nice olsun ki mukarrer hal deĝildir müzâhir sıfâta ĝâh bâtînîn ĝâh her heykelin ki mazlumları ola bâtında zuhûra gelüb âlet-i zâhir olub evvelinin 'ilmin ve kemâlin bilür kâmil ve 'âlim her heykelin ki zâhirden bâtına irüb esrâr-ı ilâhî ve 'ulûmuna mütenâhî zurûna âlet olub fenâdan bekâyada likâ gösterüb evvelinin âhirinin kemalâtıyla mükemmel [48A] olub keşf-i esrâr idüb tevilât-ı mahalle-i mezbûre 'ârif söylemeĝe başlar ĝâhî zühd ü takva ve ĝâhî seyr ü sülûk bir de 'âlem-i bâtından elvân-ı 'anâsırdan geçüb ğayr-i mükeyyef ruhâniyeye irer ĝâhî dâire-i sırdan 'âlem-i zâhir tahsîl idüb reîs-i 'ulemâ olub ve ĝâhî sırr-ı hafide me'ârif hakîkatü'l- hakâyik zuhûrunda fenâ fi'z-zat idüb vâhidiyyet haymesin bahr-i ehadiyyet üzre cenab veş kurub sultânî 'aşkî kibriyâya hakim idüb himmeti şeyh ile "Men 'arefe nefsehü fekad 'arefe rabbeh" (H) mefhumu üzre kalbi mukayyedde tecelli-i mutlak idüb vaki'ât ve vâridât teveccüh ve tasarruf-ı câzime ve ilkâ cem'iyeti ile kendi dahi mürşid-i kâmil olub seccâde-i işaret ve irşâda oturub mürde diller ihyâsına sebep olur ve her 'aziz bir tarîk ihtiyar itmişdür ba'zısı ism-i zat ve ba'zısı esmâ-i sıfata meşĝul olurlar kimi risâle görmüşdür [48B] ma'arif söyler kimi ebyât-ı eş'âr ile ĝönlün eĝler kimi zühd ü takvâ ile 'ibâdete başlar kimi fâniyatdan el çeküb ef'âl-i zemimesinden müberra olub ahlâk-i hamide birle müttasif olub yevmen fe-yevmen tahsîl-i kemâl idüb insân-ı kâmil kemalâtın 'âşıklar ve sâdıklar ve tâliblere sâiklere bu 'âlem dili ile keşf-i rumûz-ı künûz idüb kal-i hale dunderüb 'ârif-i bi'l-lâh ider ve dahi mühibb-i 'inâyet nazarıyla felek-i kalbe nazar idüb şems-i ma'nevî yüzünden ebr-i zülmet ve saħab ref' olub 'âlem kalb-i mücella ve müsaffa olub süver-i nüküşdan eser kalmayub tecelliyât-ı mirât olub îmân-ı hakîki telvîn sözetmeĝin bulduktan sonra kendüye akran kılub yerine halîfe nasb ider tertîb-i meşâyih böyle ola gelmişdür âyini vechân ve 'âdeti zaman tâ kıyâmet kopunca bu silsile bâki olub ibtida ola intihâ ya varınca böyle ola zîrâ ibtidâ-yi İslâmıdan nice [49A] ola geldi ise tâ kıyâmete dek öyle olmak var bi-emri'llâhi Te'âlâ zîrâ İslâmın

ibtidâsından meşâyihın her biri bir tâc ve bir hırka ihtiyar ide gelmişlerdir ba'dehû hem geleceklerdir dahi öyle olmakdur amma evvel tâc yoğ idi Hazret-i 'Ali "Radiyahellâhü 'anh ve kerrem'allâh-u vecheh" tâc giymedi ahir mehdi dahi giymiye dirler ve dahi Hasan Basri Habibi Acemi ve Davüd Tai ve Ma'ruf Kerhi ve Seriu's-Sakati hazretleri yerine olan Şeyh Cüneydi Bağdadî hazretleri altı terik üzerine kubbe ve 'aseli renkli tâc idüb giydi ve geydürdi kâtib 'Ali ve 'Ali Davud Bari Cüneydin tâcın giydiler Ebu'l-Kasım Gurmânî beyaz altı terikli tâc idindi ba'dehû Ebû Bekr tâcın terikin giydirdi Ahmed Gazalî örkü tâc idindi ba'dehu Ebû'n-necib-i Suhreverdî Ğazâlî halîfesi olub ve ânın dahi Şahabeddin olub bunlar Ğazâlî tâcıyla geldiler amma [49B] Şahâbeddin bir vaz' dahi idüb halîfesi Muhammed-i Tebrizî hazretlerine giydürdi ânın halîfesi Muhammed-i Tebrizî'dür ve ânın halîfesi Şeyh İbrahim-i Zâhid Geylânî'dür bunlar Şehâbeddine vaz' tâcı giydiler işbu Geylan'dan tarîk bulundu Halife Şeyh Sâfi halîfesi Sadrüddin hazretlerinin tarîk-i Rûm'a düşüb Şeyh Hamidüddin Sultânı halîfesi idüb ol dahi Hâcî Bayrâm Sultânı halife idüb yerine nasb itmişdür amma Geylanî hazrelerinin oğuları esmâ-i seb'a tarîki üzere merâtibi halvet-i tarîkini peyda idüb yassı ve yekta tâc geydiler raks ihtiyar itdiler eğerçi esmâ-i sifata meşğul olanlar ism-i zâtı mertebesine irer lâkin fakre düşüb cehd ihtiyâr iderler ve ebhâs olurlar zîrâ harâret esmâ bâ'is olur yubuset virür tîz tab' ider amma teveccüh ve tasarrufda kaviler dür pes harâretlerinin tahayyürde tesîrde nazîrleri [50A] ğayri tarîkde yokdur "Allahu a'lem" bu halvetilerde üç kısımdır biri dâli biri hâli biri yekta tâc giyerler geldik yine kelâm-ı evvele ya'ni Hâcî Bayrâm Sultâna yerine Şemseddin Sultân halife nasb idüb beyaz tâc giydi bunun yerine halîfe olan Seyyid İbrahim Kayserî Âli Taha olmağın beyaz tâc giymeyüb nefi tâc giydi yerine oğlu Seyyid Kasım-i halîfe idüb Seyyid Kasım dahi Saruhân-i Akhisâr-î Mecdüddin halife idüb ve bu Şeyh Mecdüddin dahi yerine bu İbn Îsâ bendesin halîfe itmişdür kitâbın müsannifi dür hânegâh tevâhidin ider raks itmez gerçi halvet eyler merhûm Cemâl Efendiden mecâzdür lâkin raks ihtiyar itmedi zîrâ raks harâret kesbine aletdür zikri harbi ana bedel olur amma esmâ şüglunda harâret kesbine lâzımdır ğâhı lâzım gelür olmaz [50B] kuvây-i hiyâliye harekete gelür efkâr-ı fâside hareket idüb ğalebe ider ayak zikri anları ref' idüb men' ider kesâfetleri letâfete dödürür "Allahu a'lem" mahlutilerden bir 'azîz gele tâcının nisf-ı yekta ola halvetine girenler halvet dâiresin bulalar ve her biri ehl'ullâh olalar mübtedîler katında raks ideler hiç tanımaya amma tarîk görenler men ideler asla kendüsü raks itmeye amma

şüride tab' olub keşf-i esrar ide amma ehibbâsı hazâbata düşeler ol sebebden dillene lâkin vücûd-ı şerîflerine hâlel gelmeye Şeyh İbrahim Mısırî "İnşa-allahu Te'âlâ" ve bir 'aziz gele ki iki hatûnu olanları halvetine komaya münkir ilhâlidür kalbi tasfiye bulmaz altmış bir sene hilâfet ide "İnşaallâhu Te'âlâ bir vâ'iz gele ki hâfızı Kur'ân ola şeyh suretinde amma halkı halvet itmekden [51A] ve nâfile salat kılmaktan men' idüb münkiri evliyâ ola ânın devrinde raks kesile ol vâ'izin ismi kadı-zâde ola "Allahu a'lem" amma sonra yine yürüye bunun zamanda ehl-i hâl az kala 'ulemâ ânın küfrüne fetva virürlerdi amma padişâhdan havf ideler zîrâ padişâh mukarreblerinin birini tashîr idüb ânın vasıtasıyla padişâha duhul idüb üç halkı muhabbet ide yine sûret-i zühd ü tava görtermek ile padişâh bendeleri muhabbet itmeğin fırsat bulub bu hususda padişâhın sözüne uydurub ahir 'ulemâ meşâyih ve padişâh bendelerinin padişâhdan nefretlerine bâ'is olalar ol zaman erişilmez göreler zîrâ tasrîhi ğayri mümkündür ve dahi bir 'ârif gele ki halkı 'alim ona tabi' ola yüzünde büşrâ kübrâ dirler şöyle ki [51B] bir nur ola görenler ardına düşüb mürid olalar 'âkibet padişâhı zamana anı da'vet itdükde padişâh katına varub yine dönünce yüzünden ol nür ğaib ola ehibbâsı anı görüb dağılalar yalnız kalub bir köşede geçine koynunda bir manzum divanı çıka makbul-i 'ulemâ ola ve makbul-i füzela olub anınla iştihâr bulub öylece geçine ve bir zaman ola ki ayak zikri olmaya bir 'Arab zuhûr ide ki zâhirî ve bâtinî ma'mûr olub Hazret-i Osmân "Radiyallahu 'anh" gibi edebli ola ve 'irfânda Hazret-i 'Ali "Kerrem-allâhu vecheh" gibi kuvvetli ola ve ğayretde ve akvây-i şeri'atda ve nefis ıslahında Hazret-i Ömer "Radiyellâhü ânh" gibi olub seyr ü sülûkde ve tasarrufda ve sabır kana'atda ve pire hürmet itmekte ve sükûnde Hazret-i Ebû Bekr "Radiyallahu 'anh" gibi ola "Rıdvânu'llâhi Te'âlâ 'aleyhim ecma'in" [52A] Hazret-i Fahr-i 'âlemin 'anâsırları tertîbini zâde mahluk dirler Hazret-i Ebû Bekr-is Sıddık "Radiyallahu 'anh" havasında ve Hazret-i Ömer "Radiyallâhu 'anh" âyımında halk olunmuşdur ol 'azizde bu hisâl-i erba'a bulunub dahi meclisinde dervişân ardına düşüb geleler lâkin şeyh huzurunda istima' itmeyüb tenhada ideler ve dahi bir gele ki kubbe tâcıyla hayli iştihâr bula devrinde ana tâbi' olan 'ilme başlaya katında hiç cahil olmaya ve dahi 'aziz gele ki yedi terikli nuhudi renkli tâc giye kunbe yeni ola üç yüz sene mikdârı giyeler yektâce müvahhidiye deyu ad koyalar ve bir 'aziz gele ki yekta tâc yassı idinüb tepesine hilâl ay gibi siyah üzerine bir yeşil idüb giye ve giydüre kırk sene mikdâri yürüye ve dahi bu şeyh zuhûr

idüb 'Arab sınırında ehıbbâsı [52B] melâhide makûle ola yigirmi sekiz sene mikdâr-ı hilâfet ide amma kendisi pâk ve Sünnî mezheb ola ba'de-hû bir şeyhi rakkâs gele ki ânın devrinde müftiler raks idenlere dehil idenlere on sekiz ne mikdârı yürüye ve dahi ândan bir adı belli ve edebli ve hayâli ve yüzü sulu ehl-i vera' bir kimse zuhûr ide ki sofular takvâya başlayalar ba'dehû bir zâhid gele sâhib-i takva ola padişâh-ı zaman ve müfti-i 'irfâna kadem basub meşâyih risâleleri şöret bula divan-ı Hâfiz ve Câmi ve Leme'a ve Leme'at(?) ve Mesnevî ve zübde-i fusûs ve nusûs ve fütûhât-ı Mekkiyye ve Vâridât ve müsânnif-i kitâb-ı dilgüşâsı makbul-i 'ulemâ ve sulahâ olub zâhir bâtin tefsîr tevîli cem' idüb halkı 'âlem 'irfâna kadem basa herkes zamanında mehdi veş hidâyet bulub zühd ü takva ol vakitte bula Rûm'da 'ârif [53A] olmadık kimse kalmaya fârisî 'ilm-i makbul ola ve dahi bir şeyh gele 'örfiyet üzerine dülbend sârına iki uzun sünnet sarıkda üç gün hıdmetinde olan 'ârif-i bi'l-lâh ve meczub ola amma tiz gele tiz gide ve vilâyetinde de hilâl şehrinde bir mecûsi oğlu şeyh olub Acem vilâyetine gele Rûm'dan ânın ziyaretine varalar ve bir zamanlar Acemlerden ve Rûmîlerden kırk nefer kimse dervişândan cem' olub Serendib kurbunda Kuh ve Huda varub ânda Hazret-i Âdem Nebînin cennetden nüzül idüb ibtidâ mübârek paya basduğı yerde bir hâne-gâh peyda idüb ve binalar 'âli ocaklar ideler dervişler ol zamanda Kerbela'ya ve Küh ve Hude zikr olunan hâne-gâha varub ziyâret ideler ziyâret itmesini hilâfete komayalar bu Küh ve Huda bina olunan hâne-gâhda düvâl paler ya'ni kayış baldırlar ola gelüb mühib ola [53B] ba'de-hû seyahat idüb Rûm'a geleler Selîm Hânın çok in'am ihsânın göreler sonra kalkub tekrâr haridesine varub ânda iki ayak üzre yürür seksâr tutub 'Arab Acem'i gezdürüb Rûm'a gelüb çok mal cem' ideler işbu seksarlar kelb başlu ve kelb ağızlu ve keçi kulaklu ekseri keçi killu ve fil kulaklu ve Hıncır azülü bir yüzü adem ve bir yüzü kelb olanlardan değıldir ba'de-hû Karalar vilâyeti ki siyah puşan dirler bir sâhib-i kemâl gelüb bu 'ilm-i bile vilâyet-i Rûm'ı seyr idüb yine diyarına gideler Karalar didükleri vilâyetde erkek ve dişi cümle siyahlar giyerler ğayr-i renk olmaz. İşbu târih-i kitâbda ol siyah puşlarda İslâm rayıhası yokdur ve Karalardan gelenler 'üryân gelürler abdallar şeklinde ve ferhâd ki 'Arab ve Acem ve Rûm sözlerinde ve Türkistan içinde bir harab [54A] şehrin ismidir ânda bir 'aziz zuhûr idüb altı aylık yoldan ânın ziyaretine varub hıdmetinde bulunalar bu 'aziz halveti olmak var Allahu a'lem ve dahi bir 'aziz seyâhat idüb gâh şehrinde mütemekkin ola kâfirleri müslüman ide ve müslümanları ehl-i hâl ide ekâlim-i seb'â da şöret bula bu şehir gâh didükleri Maveraünnehr

iklimindedür gâh Hindi didükleri darunun ğayet i'lâsı ândan gelür ve Hindistân'da Dahhak neslinden 'asri 'âc padişâh olmuş iken İbrahim Belhi hazretleri taht-ı birağub derviş olub Rûm'a gele hayli i'tibâr bula şu kim zaman-i mâzide Mihrânın tahtına geçüb padişâh olmuş iken yine dönüb 'irfâna kadem basmışdur diyar-ı Rûm'da yine ol usluba tekrar bir kimse zuhûr ide ve devir döne Allahu a'lem [54B] ve dahi diyar-ı 'Arab'da bir şeyh zuhûr ide örüklü bülend tâcıyla iştiyhâr bula ehıbbâsı ana mehdi diyeler padişâh katl ide ve tarîki Bayrâmiden bir sâhib-i kemâl zuhûr ide tâcı dülbend ile beraber olub ekâlimi seb'a içinde iştiyhâr bula bir 'arifâna risâle diye meşâyih ve fukara- pesend ide bi -ceht ve ehl-i kanaât olub sâbır ola şimdiki halde ve gelecek zamanda ekser Bayrâmda bulunur halvetilerde ceht ihtiyar itmeyeni ziyâde kavi olur amma ceht ihtiyâr itdükleri hakikatda ma'ışet için değıldir belki ehl-i 'iyâl oldukları için yahud ehıbbâ gelüb gitmege bâ'is olur mücâvir izrâb çekmesünler deyü ihtiyâr olunmuşdur Allahu 'âlem.

FASLU'S-SÂNÎ 'ÂŞER

Ehl-i İslâm içinde olan gûna gûn tarîklerde olanların itikadı tevciden ma'rifetlerin beyan ider. İmdi meşâyihın her biri bir semti ihtiyâr idüb [55A] ba'zısı killetde ve zilletde ve ba'zısı kesretde ve 'izzetde ve ref'atda amma ba'zı tarîk erbâbı kuvvet bulub kesret ihtiyar itdi ve ba'zı meşâyih her biri bir yerde olmayub her birinin bir devri vardır kiminin devranı gelmiş tarakkîde ve kiminin devrânı geçmiş tenezzülde murâd bunları beyândür suâl olunursa cevâb budur ki ehl-i kemâl gelmiş bilinmemiş ve ta'rifi bi-nefsi-hi ğayri câizdür kendi hûd kendü bi beyân idüb fülânım dimez ol sebebden her bir tarîk ehlinin kadirleri ve mertebeleri beyân olunub nice seyr ü sülûk ve kat'i merâtib etmişler kali hale döndürüb tarîki hak zâhir olub i'tibâr oluna ve mâzide olanlardan dahi halleri nicedür ve âhir zaman olub kıyâmet 'alametleri gelüb zuhûr edince her biri nice ola ehl-i tarîk kankisi kuvvet [55B] bula işbu kitâba nazar iden ihvan tarîki hakki tutub hakka mühtedi olalar deyü beyân olunur zîrâ ehl-i kemâla tebe'ıyyet vâcibdir nitekim "Künü me'a-s sâdikin" (K.K:9/119) mefhumu anlara işaretdir bunun mefhumu şerîfine ve bu emri münife imtisâl bu ehl-i kemâla tab'ıyyet ile olur ehl-i kemâl ehl-üllâhdür hususan Kur'ân-ı 'azimde buyurur ki "Vebteğü ileyh-il vesile" (K.K:5/35) nass-ı şerîfi ana işaretdir

ba'zı ehl-i hâla işaretdir zîrâ ehl-i hal ehl-i sülûkdür fe'fhem ve lâ techel ve lâ tendem zîrâ her tarîkin bir yüzden sülûkü vardır ve her biri bir dâirede kalmışdır kimisi kesretde vahdetde ve kimisi vahdetde kesretde bulmuşdur ol sebeb den tâliblere tefhîm için ferden ferden her birinin ya'ni her tarîkin ehl-i 'ala't- tafsîl beyân olunur inşaallah imdi bilesinkim onsekizbin 'âlem seyrine [56A] onsekiz tarîk içinde anlar vardır ba'zı merteb tahsîl-i kemâl idüb vilâyet ve keremine mazhar olduğunu halkı 'âlem bilmezler kendüsü bilür ve ba'zı meşâyih kendisi bilmez halkı bilür ve ba'zı meşâyih mertebesini kendi bilür halkda bilür ve ba'zı ne halk bilür ne kendi bilür ancak Huda bilür imdi şol sıfat ki kendi bilür halk bilmez ol kimse ehl-ullâdür her tarîkde bulunur illâ kendilerini izhâr itmezler bunlar ehl-i bâtın dür ve şol sıfât ki kendi bilmez halkı bilür ol ehl-i zâhirdir 'ilm-i ile 'amil 'ulemâ ve sulehâdır bunların du'alarında olan tesîrâtı kendiler bilmez amma halkı imtihan itmişlerdür bilürler ve şol sıfât ki kemâlin kendide bilmez halkda bilmez bunlar büdelâ-i mecâziyindürler hallerini halka ta'lime kudretleri yokdur lâkin hâli değıllerdür asla bunların külübüne dokutmak olmaz zîrâ [56B] bunlar celâldür lütûf ve recâ bunlarda olmaz heman ğazab itmeyeler evlâsi bunlara görünmemekdir ve şol sıfât ki kemâlin kendide halkı dahi bilür bunlar mürşid-i kâmillerdür tâlibleri irşâd iderler. Beşinci sınıf padişâh-ı İslâmıdır. Amma Padişâh-ı İslâm dahi zikr olunan gibi dört türdür zîrâ padişâhlarda hisâl-i hamîde vardır ba'zı merteb sâ'iri nasda dahi bulunur imdi bunlar dahi vardır ki kemâlin kendi bilmez halkı bilür ve kimi halkı bilür halkı bilür ve kimi kendi bilür halkı bilmez ve kimi kendide bilmez halkıde bilmez ekser bu kısımdan olur ve ba'zı ğazüb padişâhları zâlim sanurlar bilmezler ki zâlim kendileridir bu padişâh taraf-ı hakdan anlara 'azab gönderilmişdür nitekim Hazret-i akderü'l- kâdirin Allâh 'azze ve cell hazretleri nassı kâti'inde buyurur **"Ve kezâlike nüvelli ba'de-z [57A] zâlimin"** (K.K:6/129) bazen padişâh dahi bilmez zulüm iderin sanır amma bunla tasarruf-ı hak üzredir hak iledür. Altıncı sınıf 'irfândür. Bunlar ehl-i 'irfândür dört nevi'dür biri divandır risâle görmek ile tahsîl ma'rifet ider ve biri dahi seyr ü sülûk ile dâim hallene ve bir nev'i dahi kalbine keşf ve ilkâ tulû' itmekle ilhâda düşüb yoldan çıkmışlardır işbu dört kısım 'ârif geçinenlerde ehl-i sülûk ve ehl-i tasarruf ğâyetiyle azdur ve nâdirdür zîrâ ma'rifet haldür kal değıldir meğer sem'ine ma'rifet isabet idüb seyr ü sülûk birle kat'i merâtib idüb telvîn ve temkîn bulub 'ilm-el yakîn ola şübühâti 'ayn-el- yakîn müşâhede idüb hakk-el- yakîn Hazret-i [57B] Hızır "Aleyh-is selâm" gibi evvelinin ahirinin 'ilmin ve murâdın bilüb 'ârifi bi'l-lâh ola. Yedinci sınıf

Kalenderidir. Bunlar ‘âriflerdir irşâdları kâl iledir mazhar-ı celâldir kimseye incinseler ol kimsenin nuhusuna sebep olurlar bunlara dokunmak olmaz heman hulk ile görünmek gerekdür. Sekizinci sınıf Abdallardür. Pirleri büdelâdan olur mükellef olduklari sebebden pirlere taklîd idüb ‘üryân yürür ve iken salata dahi müdâvemet itmezler amma meşâyih evrâdı bunlarla olaydı bu din içinde bunlardan kavi olmaydı zîrâ bunlarda olan terki tecrîd ve sabr-ı kana’at ve teslîmi hakikat ve saha ve hürmet ğayrilerden nice mertebeye erdükdür. Dokuzuncu sınıf Semâvilerdir. Bunların pirleri Şeyh Bedreddin-i Rûmî’dir ki Siroz’da medfündür bunlar dört nevi’dir bi’l- cümle temâmen sahilerdir [58A] bir kısmı nesh ve bir kısmı fesh ve bir kısmı mesîh ve biri rasih ihtiyâr idüb bâtil hakkındur bilmemişlerdür şeyh-i mezkûrün evrâdına nazar idüb fehm idemeyüb hilâf-i semte düştüler. Onuncu sınıf Rafizilerdir. Bunlarda ma’rifet bulur vardır lâkin şer’-i şerîf ve mezheb bilir yokdur hâlâ ‘ürefâ-i Acem bunlarla mahlutdur bunlardan ‘ilm-i olanlar hâle kâbillerdir câhili felâ. On birinci sınıf İshâkilerdir. Bunlar evvel zamanda meczüb idiler ve sâhibi tasarruf idiler bunlarda tesiri du’a kalmamışdır bunlar giderek az kalırlar. On ikinci sınıf Nakşibendîlerdir. Bunlar bekrilerdir ‘alevilere buğz iderler lâkin zühd ü vera’ takvâya mayillerdir her birisi ehl-i vera’dür dahi nefislerin islâh idüb dinlerin [58B] hıfz itmekde kavilerdir az yerler ve az söylerler evrâd ü ezkâr ile ‘ibâdet-i zâhire üzre fâniyatdan kalblerini çekmişlerdir her birisin du’asın almalıdır lâkin kendilerde olan kemâlâtın ve a’mâl-i sâlihâtın semerâtın ‘ayn-el-yakîn müşâhede tahsîlleri ahire virür ve-l hasıl edebde cemi’i tarikin âbi ruyidür. On üçüncü sınıf Zâhidlerdir. Bunlar mürâyilerdür ve sâhib-i ‘ücübdür makbul ana birdür hele ‘ilm-i bâtinî inkâr itmezler irşâda kabillerdür bunlar ‘amellerine dayanıb ğurura düşenlerdir böyle ğurura düşenler ıslâh olmak mümkün değildir ve bunlar ahir zamanda az kalurlar zîrâ halkın ekseri ‘ârif-i bi’l-lâh olurlar bunlar târîh-i kitâbdan sonra kesret bağlaya Mağrib’de bir zaman [59A] devirler onların ola amma bunlar şer’de Rafizilerden ve Abdallardan kavilerdir eğer sahih zâhid olurlarsa ve az nesneye kanâ’at iderlerse sâdıklardır ve illa mürâyilerdir bunlardan ihtirâz lazımdır. On dördüncü sınıf Emirlerdir. Bunlar şehzâdede mûhkem ve ‘ibâdet-i zâhirede müstakimlerdir ve kavilerdir ve kâyimlerdir gerçi müteşerri’lerdir lâkin Emir “kuddise sırruha” tahsîl etdiki merâtibi her biri tahsîl idüb vilâyete kadem basub seccâde-i irşâda geçüb mürde dilleri ihyâ itmeke sebep olmazlar ve hem binkirkaltı sene oldukda ba’zı vâ’iz namında Emir Sultân ziyâretine varurlarsa kâfir olur deyu nice halkı men’ ideler amma cem’iyetleri hâli

değildir ve du'aları müstecâbdür târîh-i kitâbdan sonra bir kerre [59B] kesret bağlayub ba'dehû killet üzre olalar. On beşinci sınıf Zeynilerdir. Bunlar mükâşiflerdir ğayetle pâk tarîkdür ehl-i zâhir ve bâtındır dirler bunlarda vilâyet-i kerâmete olmak câizdir lâkin zühde mâillerdir 'ârif-i bi'l-lâh olmazlar tahsîlleri kesbi ve keşfidir keşf-i lisânî meşâyihden hayzi ricâldür dirler câize olmayan hâtundan veled gelmez merdi ma'nevi tevellüd itmege keşf-i gerekdir şöyle ki gerçek mükârin olalar ma'ni doğurmak mukarrerdir keşf-i kemâlâtı bâtine elyâkdür. On altıncı sınıf Mevlevilerdür. Bunlar sâhib-i ma'rifetlerdür bâtınları ma'mûrdur **"La havfün 'aleyhim"** (K.K:2/62) bizim fehm etdiğimizize göre Allahu a'lem bunlardır ve-l hasıl bunlar meşâyih dilini bilüb ve hâl nedir anlayub ve divanlar görüb kedilere teselli virür ma'ni uğzileridür mezhepleri pâk [60A] ve fehimleri kavilerdir ve ğayri müdreke eylemezler ve mestilerdür bunların rakısları ma'nevîdir ihtiyar ile değildir celâl şevkının pertevi ile dönerler ve Hazret-i Mevlânânın "kuddise sirruha" el-'aziz hazretlerinin tasarrufi bunlardan tâ kıyâmete dek ehîbbâsından tâ dünyanın âhirine dek kesilmez ahir bunlar ğayr-i tarîk ashâbından çok olurlar zîrâ târîh-i kitâbdan sonra padişâh-ı Rûm Şâh-ı Acem 'irfâna kadem basub 'ârif-i bi'l-lâh olalar ve ehl-i tahkîk olub sekizyüz sene mikdârı padişâhlar arasında cenk ve ğavğa olmayub barışık ola bir biriyle 'ârifâne geçineler re'ayâ ve berâyâ huzur ide ol sebebden ashâb-ı ma'rifet i'tibâr bulmaĝa kesret bağlaya. On yedinci sınıf Halvetilerdir. Bunlar târîh-i kitâbdan sonra otuzbeş seneye varınca târîh-i hicretten [60B] üç bin sene tamamına olur dâim kesret üzere ola rakısları ĝâh men' ola ĝâh olmaya nitekim beyân olunmuşdur. Bunlar gitdükçe sâhib-i ma'rifet olub fesâhat belâĝat üzre olalar amma bunlar esmâ-i sîfâta meşĝul oldukça fakre düşüb ma'işet darlığından 'arzu hâl idüb cehd kabul ideler eĝer bunları bi-cehd olsalardı harâreti rabbâniye ihâta idüb gölgeleri yere düşmeye İsâ gibi latâfet kesb idüb mürde dilleri ihyâ idelerdi cehd manı' olur ehl-i sülûke rehber nedür amma 'ifâna kadem basdukdan sonra terakki ve tenezzül olmaz tahkîki ma'lûm dür fe'fhem ve bunlarda olan raks harâret kesbine mübtedilere aletdür zira esmâ harâret virür tiz gelür tiz gider şuglu dimâĝa sefâd verub sefâhet getirür zikri darbi ve hareket mevzûneden hâsıl [61A] olan harâret yübüset virmez harâreti kalbe ma'ni verub tasfiye hâsıl olur tahsîli harâret için raks iderler ğayrî murâdları yokdur dahşi itmek câiz değildir fe'fhem ve bunlardan zuhûr iden ma'rifet heviyyetden ve ahadiyyetden lâhi müttasile ve lâhi münfasile mefhûmu üzredür mutlak değildir zîrâ ahadiyyete irende esmâdan eser kalmaz ve esmâda ol

vakit mefhûm olmaz zâhirî mezkûrûn ğayri bir şey olmak gerekdür ki sıfâtlandura ahadiyyete ihâta ide kesret mücmel olur mühaddis kalmaz pes şugul yine müfid olur kıyâmeti kübrâ zuhûrunda ki ânda zatdan ğayri kalmaz zâtı sual eyler yine yine kendi cevâbın verir nitekim buyurur “**Li-men-il milk’ü el-yevm**” (K.K:40/16) ve yine Hakk Te’âlâ cevâb-ı müstetâb buyurur “**Li-llâh-il vâhid-il kabhâr**” (K.K:12/39) ya’ni zâtıdan ğayr-i tasarrufunda kalır esmâ sâhibi şugul itdikce taşraya iletmez lâkin karar [61B] itmez kesb olduğu cihetden ol haysiyyetden dâim ittisâl göstermez yine esmâya başlar ne ile buldu ise anımla ‘ibâdet ider “**Ve’büd rabbeke hattâ ye’tiyek-el yakin**” (K.K:15/99) mefhûmu üzre olur ğâh kesret ğâh vahdet ğâh vuslat ğâh ğurbet ğâh bü’diyet gösterür tâ mevti irince esmeyleme şugul lâzımdır harâretleri ‘ârizi olmaĝla yekîne irdükde istiĝrâk üzre ber karar olmaz ve olamazlar dahi irşâda reddi olunur burda ‘avâm kıyâsı üzre deĝildir bir padişâh bir vilâyet halkına lütüf idüb kendüye hayr du’a murâd idinse katında makbul olub tamam i’tikâdı kavi olanlar dahi ecrini gönderür bu gün yanından gidüb dür olmaĝ ile merdüd olmaz belki ânın reddi olunması evvel ki kürbetten ziyâde terakkisi olur ve bunlar [62A] bu’diyyet göstermekde ma’nâda ana karîb vuslat olur ve bunlar mazharı celâl olurlar kahriyede tesirde kavilerdir amma lütfâ müte’allik recâlarda Bayrâmilerin tevecühleri kavidür anlar esmâ-i sıfatdan geçüb esmâ-i zâta irişmişlerdür ism-i zâta ve cemâla ve esmâ-i sıfâtı celâla döşürür görmez misin bir Halveti bir Bayrâmi ile cem’ olsa Halveti Bayrâmi üzre ğalebe idüb suâla başlar tehevvue gelür müktezâsınca dür esmânın tesîridür amma Bayrâmi bahr-i ‘amîkdür temevvüc idüb katraları taşra dökmez ve etrâfa sıçratmaz mevcini içeriye alur ğâlib ve maĝlub olmak i’tibârında deĝildir her biri vâsi’ü’l- kalbdür halîm ve selîmdir ve fânî ‘adımdır yokdan ne haber gele öyle olsa bir kimesne def’ine veya kahrına esmâya yahud havâsa meşĝul olmak dilese Halvetiden mecâz ola amma ekser teshîr için ya’ni matlûb [62B] eĝer getürmek için veya ğazab def’ine ve mansıb ve nüsrata ve firsata ve merâtibe ve belâ def’ine ve ğam ğüssa def’ine bunlar emsâline şürü’ olsa Bayrâmilerden mecâz olalar ve dahi Halvetilere bu mezkûrât recâsında Bayrâmilerden mecâz olmak lâzım dür ve dahi Bayramilere kahriye recasına suhul iderse Halvetiden mecâz olmak lazımdır eĝer bir tâlib murâdım rüyâ ile bana ma’lûm olunsun dirse Zeynilerden mecâz olmak gerekdür tâ ki bu makûle mürâdât rü’yâsında işâret ve beşâret olmaĝa ma’lûmı olub ana göre ‘amel kıla “bi-izn-illâhi Te’âlâ fi’l-cümle her bir tarîk ehlinin Allahu sübhân ve taâlânın kemâlâtına mazhar düşmesi

vardır Hakk Te'âlânın cümle kemâline bir kişi mazhar düşmek olmaz bir ânda ve bir demde müyesser olur değildir meğer bir zaman birine ve bir zaman birine mazhar düşmeğ ile kudret gele yohsa [63A] bir ânda bir kişi kahra mazhar düşüb ağlarken gülmek olmaz ol kahr sıfâtı ref' olub lütfa mazhar düşmek gerekdir ki kula hâlikin kahri ve lütfi cem' olmaz biri zuhûr itse biri 'übür ider eğer cemi' olaydı mahlûk hâlikdan fark olunmaya idi hâliki biran içinde cümle kudrette câmi'dür amma mahluk 'ömri âhir olunca bir bir zuhûr itmekle ancak mazhar düşer ve bu zikri olunan mahluk dediğümüz 'avâmü'n-nâsa göre değildir belki binde bir şeyh-i kâmil kendi zamanında dâim neye mazhar düşdüğünü ve her ânda ne hâle mazhar olduğuni fehm idemez zîrâ gün olur ki on dürlü sıfâtıyla sıfâtlanır gâh güler gâh ağlar gâh şâd gâh ğamgin olur gâh halîm gâh ğadûb olur bu makule ahvâl gâh olur ki bir günde zuhu ve 'übür ider insân-ı kâmil olur ki her ânda neye mazhar olduğuni bilüb icâzet murâd [63B] idindükleri zaman ana göre icâzet vire kahra mazhar iken kahra vire lütfa virmeye ya lütfa mazhar iken kahra icâzet virmeye tâlib dahi heman her kişi insân sanıb icâzet almaya halin bilmez şeyhden mecâz olmakdan hâli olmakdan emirilere du'a itdürmek enfa'dür zîrâ şeyh-i kâmil oldur ki ferâğat ayağını kanâ'at damına çeküb tevekkülde olan her ne tarîkde olursa olsun çok zikir ve çok tilâvet ve çok 'ibâdet itmek zühd ü takva ve savmi ferağ ve uzlet birle kişi insân-ı kâmil olmaz meğer insân-ı kâmil hizmetinde tertîb olub tertîb üzre sülûk idüb kat'i merâtib itmiş ola yoğsa cem'iyet ile ve makâmat ile dürlü dürlü zikrler ve suâller ve sözler itmek gerçi mubahdır lâkin gönül eglencesidir ve nefis arzularındandır ve bu makule cem'iyetden nefis haz ider nefis [64A] istediği nesneye meyl olur riya ve şöhetden hâli değildir Hakk sûbhâneh ve Te'âlâ katında makbul olan 'ibâdetden nefis-i haz itmez 'ibâdeti tahkîkadan nefis-i safâ ider değildir fe'fhem nitekim vâridâtda gelür **"El-mürâdü mün vaz'-il 'ibâdâti 'an-il fâniyât incizâb-ül külûb"**(H) pes 'ibâdetlerden murâd olan fâniyâtdan kalbi çekmekdür fâniyâtdan bâkiyâta tebdîl olmakdan nefis-i darılır zîrâ nefis-i kendisi fâniyâtdır bâkiyâta meyl yokdur asla rucû' ider tertîb i'tibârında arzusu kesilmez şeyh olana müridi çok oldukca nefis-i ruc safâlar sürer zîrâ bu hâne-gâh idinmek çok derviş itmek cem'ri ri'yâsetdir tâc harca ve şemle ve tesbîh ve 'asâ ve teylesân sarkıtmak gerçi sünnet dür bunlar sünnet-i enbiyâ-i evliyâdır lâkin şimdiki zamanda şöhetre mükârrin olur pes ehl-i kemâl bu suretde olsun 'avâm i'tikâdlarına göre [64B] gelüb inkâra düşüb tâliblere kâbiller mah Rûm olmasun deyü iderlerse latîf sünnetlere ri'âyet itmiş olurlar ve illâ bu tertîb

üzre dahi i'tibâr için giyerlerse anların taşları ma'mûr olur içleri harabdur zâhiren
ma'mûr olmağla kişi derûnun pâk idemez fe'fhem.

Nazm

Dışı zıvâlu sankim bir mezârdür ** İçine bakana heb mürmardür
Kişiler don ile âdem olaydı ** gerek kim âdemi 'âlem dolaydı

Nice pâlâs içinde âdemi var ** ulu dirlide ânın bir demi var
Kemâl ehl-i bu tertîbâta kalmaz ** bu tertîbât ânın cismine gelmez

Şeyh-i kâmil sahî ve fakir ve hakir ** ve zâkir ve şâkir ve sâbir ve kâni'
Ve 'âlim ve 'âbid ve mu'abbir** ve 'ârif ve sâlik ve ehl-i fena gerekdir

[65A] her ne tarîkde olursa olsun “Et-tarîkü ile-llâh bi-'adedi enfâs-il halâik”(H) deyü buyurmuşdır ya'ni demek olur ki Hakk Te'âlâya vâsıl olan yollar halkın nefesleri sâysıncadır öyle olsa hiçbir tarîk ehlini zem eylemek câiz değildir zararı vardır fâyidesi yoktur. On sekizinci kısım Bayrâmilerdir. Bunlar sâf-i tevhîd iderler meğer ki vakti hacetde esmâ sürürler ve bunlar mu'abbirlerdür tevîlât bilürler her biri sâlikdir sülûk idüb elvân-ı 'anâsırdan 'âlem-i nâsüti ve 'âlem-i melekûti seyrân idüb daire-i nefsi seyirlerinden olan nûkvâş ve süverinden aslını bilüb kesâfet latâfet bulub âfâkda olan elvân ı mirât-ı kalbide seyr idüb 'âlemi ceberûta irüb âlem-i melekût seyirlerinden kalan bâkiyâtı ceberutda tekâmîl idüb [65B] celâle düşüb fena fi's-sıfât idüb tecelli-i cemâldan 'ayn-el-yakîn irüb elvandan geçüb süveri nüküş kalmayub kahra ve lütfâ mazhar düşüb tasfiye-i kalb ile ruh-i kûdüs sebebiyle ruh ile çift olub kalbden emerdi ma'nevi tevellüd idüb nefsi 'amiye adem-i mükerrerem olub bâtinî mutlakdan hilâfete liyâkat bulub hüvviyete irüb vâhidiyyet sahrasında ahadiyyet haymesin kurub sultânı 'aşk zuhûr idüb hükm-i ihtiyârî gidüb heykelden tamam ünsiyet götürülüb kendide mutasarrıf olan sultân-ı 'aşk olub 'aşkı sıfatı ma'suki bilüb dürri meknün söylemeğe başlar can Yusufi cahi bedende yatarken kûvây-i rûhâni ki ana bâriz kanı 'ışki dirler can-ı Yusufuni [66A] câhi bedenden çıkarub mısri kalbide gezdürüb sultân-i akla verub bir zaman yine beden zindanında şer'-i şerif tahsîl idüb te'vîl ta'bîr eğer nevâb sekiz sene vilâyet-i kalbde olan rutubeti sekiz sene yübûseti bilüb ana göre tedbîr kılub dâire-i sırdan geçüb sultânı 'akl

zuhûra getürüb kuvâyı ruhânileri kendilerine muti' idüb deccâl-i nefsi a'veri helâk idüb beni asfer gibi hilm ile sıfatı [66B] ğazabiyyeden hâsıl olan 'asker kuvâyı sindirub târ û mâr idüb yecüc ve mecüc 'askeri gibi vücûdu 'âlemden yubuset ve rutübetden hasıl olan kıvâları dağidub bir zaman 'âlemi heykele nizâm verub sahrâyı kalbde ve kühi bedende medfun olan ma'rifet hazînelerin çıkarub kıvâları fakrden kurtarub ğına vire ve padişâh-ı 'âlem olub cihânı 'ârifâna seyr idüb ne ğavğa var ne da'va var her biri nefsin bilüb her sâ'at yerden göke nazar eyler kavi himmet olur nitekim **"Himmet-ur ricâl takla'u-l cibâl"** (H) mefhumu üzre kayillerdir kâni'lerdür ve ma'işet için darılmazlar [67A] **"El-kena'atü kenzün la yefna"** (H) müktezasınca 'âlimlerdir bu 'ilm-i hafiyi bilürlar ve keşf-i kerâmetle mânus olmuşdur. Târîh-i Hicret-i Nebevî dokuz yüz otuz yedi senesine irdükde bunlardan Şeyh Mecdüddin Akhisârî "'aleyh-i ramet-ül bâri" fenâdan bekaya rihlet 'alâmetleri zâhir oldukda vasiyetlerden bu İbn İsâ bendelerine buyurdılar ki: "Ey benim oğlum evvel şehâdetden geç bi-keder ol benden sonra yerime geç er ol bir kitâb te'lif eyleyüb keşf-i Rumûz-ı künûz eyle ve her fasılda sözün uzatma bundan murâd izhâr-ı kemal değildir belki heman du'ayı hayırdır var imdi ayrılma 'ilm-i ledünden çok haber virme ve ma'rifetden [67B] çok söyleme ve 'ilm-i eşyâyı Türkî lisân üzre şerh eyleme bildiĝin bildim dime ve bulduĝun dahi buldum dime el üstüne el olur ve Hakk Te'âlânın kemâlâtına mazhar olanlar nihâyet yokdur her kişi hâli deĝildir 'âlemde senden edna kimse görme yerde ki yün basılmaz hâk ol ve rif'at özürler bast eyle makbul-i hak ol deyüb dâr-ı bekâya rihlet itdiler "rahmet-ülâhi 'aleyhim ecma'in" merhûm pirden sonra kâmil yigirmi sekiz sene şuĝul idüb bu Şeyh İbn İsâ hurûf birle terkîb bağlayub ve tabâyı-ı eş'al bağlayub ve adedî hurûf birle müddet-i zaman olduĝu yigirmi bâb üzre terkîb [68A] idüb bu kitâbı hicret-i nebevîden dokuz yüz altmış beş Receb irdikde Saruhân Akhisar'ında yazub zuhûra getürdi nazar iden ihvan Şeyh Mecdüddin ruhuna ve musannife ve kâtibine du'alarından irsâl ideler "Allahu a'lem ve resuluh". Kâtibü haze-l kitâb Muslihüddin İbn Sa'di "Ĝafer-ellâhü lehüm ve ahsün ileyhima ya mücîb" Seyyid Şeyh Ahmed.

SONUÇ

Rumûzü'l-Künûz, kapsamı itibariyle gelecekte olacak öngörülere dayanmaktadır. Eserin birkaç bölümünde siyasetnâmelerin bazı özelliklerini görmek mümkündür. Ayrıca eserin tasavvufî bir yönü de vardır.

Rumûzü'l-Künûz'da 965'ten hicri 3000 yılına kadar Osmanlı Devletinde ve alemde olacak gelişmelere yer verilmiştir. Başka bir ifadeyle müellif eserde kehanet diyebileceğimiz öngürülerini ağırlıklı olarak ortaya koymuştur. Bu yönüyle eseri cifer literatüründe yer alan eserler arasında göstermek mümkündür.

Rumûzü'l-Künûz'u siyasetnâme türü eserler arasında göstermek ise oldukça zordur. Çünkü bu tür eserlere (Mesela; Lütfi Paşa'nın Asafnâme'si, Müellifi bilinmeyen Kitâb-ı Müstetâb'ı, Koçibey Risalesi, Kâtip Çelebi'nin Dusturü'l- Amel li Islahil-Halel vb...) baktığımızda, siyasetnâmelerin özellikle hükümdarlara ve devlet adamlarına yönelik tavsiyeleri ihtiva ettiğini ve verilen örneklerinde genellikle uzak geçmişe ait olduğunu görürüz. Aynı zamanda siyasetnâmelerin hareket noktasını kanûn-ı kadim, daire-i adliye, erkan-ı erbaa ve nizam-ı alem gibi temel kavramlar oluşturmaktadır. Genellikle, ele alınan sorunlar ve bunlara yönelik getirilen çözüm önerileri daha rasyonel ve gerçekçidir. Ayrıca siyasetnâmelerde tasavvufî bir yöne rastlanmaz. *Rumûzü'l-Künûz*'un ise siyasetnâmelerde görülen bu temel özellikleri büyük ölçüde taşımadığını görmekteyiz. Ancak eserde çok geniş yer tutmasa da kadınlara, kadiaskerlere, şehzade hocası olan lalalara idarî açıdan tavsiyeler yanında tımar sisteminin bozulması karşısında tahrir sisteminin yeniden işler duruma getirilmesi yönünde tavsiyeler bulunmaktadır.

Müellif, XVI. yüzyıl Osmanlı devri tasavvuf hayatını kendi bakış açısıyla değerlendirmiştir. Aynı zamanda eserde rüşvet-iltimas ve adalet-liyakat üzerinde durulmuştur.

B- METİN

منقول با

عليه ايه كرا و تو حركت ايد كرا فو كريك اسمنه مفرجه
 هر فكري او نه و اهل اسكرو باد نشا هزل اسكرو اوله
 همي ان هر فكري او نه ديوجه و نه اشكارت و لا بلسوا
 باد نشا هزلت او غلر تختي مكنه ان قانده و فرستادنك
 كنده بسطاطا سطلما خان نازينك او غلر خم ايد بركسني
 كلجه جهلعي كفار لك الين الوب بود بنده بركسني
 او نه يدي در كسنه سلطنت سوره اني نيا الله
 و در حق اولي وقت بر انا دن بريادان يدي نفس هزل
 ده كوستيانه چيقه كرا ايد و كراي فو بنده هر روي
 عسكرو حكومت عظم جنگ ايد كره بگه در يادن فهزل
 كرا كروي كالوب عسك كراي جيقوت خلك او زونك
 فو ميه ايد كرا نيمه كرا فون بكون او غلر بركه كرا كروب
 بون كرا فو كرا سه فون فكري سفت نه الوب بيه كرا فوه
 كرا يادن كنده كرا كراي اصحاب حلب بنده خنك
 اليقنا جار و نه بسلطاطا مراده فو نشي وار و فاده
 مستلمان سراده چي كراي قروي كرا كراي الوب
 حليب فو بناي عمارت بنياد ايد بهدي سستل ايد ساطا

خان غازي نيا سي كراي او لا سلاطه مراد ظاهر ايد
 الينمانه ديوزا و ن بوشم مراد هه و در وجه كله
 جمل كراي الينمانه اونه بون كرا و نوز نيمه ايد
 خنك ره و مهده معلوس ايه اما ساسا فقه كرا اولان ايد
 قروي او غلر تختي كروب نيمه رفيع او ليجه اولان ايد
 كرا يدي نكراي بريستويج سخته سلطنت سوتوكرا
 حيله نسا طله قتل و نيه و بري جيو نيه و در حق
 اكنان او غلر تختي كرا كرا كرا ديغا اشكارت وار و نه
 در حق ساسان ساسا خان كسنلدين بون اوستا بجه
 و لا يسي خراسانه وار بجه فتح ايد و به سخته خنك
 بجه عجم بگراي اناك فو بندين صكر عا كراي او نه
 كرا زيرا اناك خلع بندين كرا غلر فو نيه كرا ارسنق
 صور ايق كوستق كرا بدين اوج باد نشا عجم
 بعد ادي اوقب خرب ايد كرا و كرا در فو نيه
 الوب مهور ايه و بوشم هر بنده چي نك ايد
 سخته سخته فو بنده او مكره عجم و نه كرا كرا
 و در حق كرا باد نشاه در سر و نه صطفا ايد ايد

ویر بگویم و شیخ شریف و سید ابوالخیر عارف فاضل کربلا
 علم کامل الهمی گفته کرده منصفی و قدیر است و گفته
 و ختمه مستقیمه و برادر اول وقت است
 و شیخ ابوالدین فاضل او کما و بر صفتی کما کما
 در کما و نه و بر یا سمنان و نیز از فاضل کربلا
 عی و خیر کوی لوی فاضل کما کما
 او گفته علی او کما کما کما کما
 قریب آنکه شکوه بقیه منصفی در صفت اولی
 و ادبی کما کما کما و اردوی منصفی کما
 عی کما کما اولان زیاد منصفی با دست اول
 جوق ای کما کما و ادبی منصفی کما
 اولی منصفی عی او کما کما کما
 و عارف غلام اکبر منصفی او منصفی کما
 و عی کما کما کما کما کما
 کیده قر کما کما کما کما کما
 کما کما کما کما کما کما کما
 و سنان از زمان ده کما و برینه کما

خلی و دوران مشهور و قاسم کما کما
 اید هم عصر و ثوب حسی اعظم کما کما
 اوله کما عظیم اوله و عی کما کما
 و در کما کما کما کما کما
 فالبر اجم کما کما کما کما کما
 عی کما کما کما کما کما کما
 کما کما کما کما کما کما کما
 و شیخ عی و رهد و علم صحران کما کما
 الخ و صی عی کما کما کما کما کما
 و فال کما کما کما کما کما کما
 کما کما کما کما کما کما کما
 مسمی کما کما کما کما کما کما
 استنوی کما کما کما کما کما کما
 اول وقت کما کما کما کما کما
 او لیخته کما کما کما کما کما
 یاد نشاء اوله کما کما کما کما
 کما کما کما کما کما کما کما

- دَوْمَرُ الْجَمْعِ مَعْنَى مَا لَمْ يَجْعَلْ كَتَبَ بِتَهْلُوتِ
 اَوَّلِهِ اِسْمُ كِتَابِهِ كَمَا فِي دَوْمَرِ بْنِ جَعْلٍ وَكَانَ
 اَقْرَبُ صَانِئِهَا شَاهِدًا وَهُوَ مَرْسُومَةٌ بِجَمْعٍ فَلَمَّا شَهِدَ
 فَانْفِذَ اِسْمًا كَثِيرًا سَمِيَ عَسْكَرًا اَوَّلُ وَصْفٍ
 وَيَلَا يُتَلَفُّ فِيهِ اِيضًا اَوْ لَمْ يَمُنَّ اَوَّلًا قَدَّمَ اِسْمًا
 جَعْلَهُ كَمَا اَهْتَلَى اِسْمًا هَيْئَتًا سَمِيَ رَسْمًا فِي قَلْبِهِ
 اَكْبَرُ وَفِيهِ نِيَّةٌ وَجَبَتْ وَنَسِيًا اِلَى اَلَّتِ اَرْوَعًا وَنَسِيًا
 فَلَمَّا اَلُوهُ بِوَجْهِهِ وَنَسِيًا كَثُرَ كَرَامًا اَبَادَ اِسْمًا وَنَسِيًا
 خَلَّ اِسْمًا ذَمًّا فَالَّذِي اَبَادَهُ فَهَسَبَ اِسْمًا اِسْمًا
 اَوَّلُ وَنَسِيًا فِي نَسِيَتِهِ عَسْكَرِي يَا اِيْلًا قَرَّ جَعْلَهُ
 نَسِيًا اِسْمًا دَقِيقًا خَلَّ اِسْمًا اَبَادَ وَجَعْلَهُ دَقِيقًا
 فَجَعَلَ اِسْمًا قَتْلًا اِيْلًا كَمَا فِي نَسِيَتِهِ وَفِيهِ اِسْمًا
 حَقِيقًا وَنَسِيًا جَمْعُ اِسْمًا خَرَفَتُهُ هِيَ دِي وَ
 رَيْسُهُ قَتْلًا اِسْمًا اِيْلًا دَمًا وَفِيهِ اِسْمًا
 يَمِينًا كَمَا فِي نَسِيَتِهِ اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا
 فَلَمَّا اَسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا
 اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا

- يَوْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا
 اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا
 اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا
 اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا
 اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا
 اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا
 اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا
 اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا
 اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا
 اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا
 اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا اِسْمًا

صليب الجاهل و يشوب طابا لاله كالمعروف
 في ايدي و كونه لطيف مستغربه و عايت ايتش
 او تورد كرو و كونه من شيب او ذره و خفا عينا
 ايجري كيني كونه انزل و كمشكوكه معي
 ايجري على خور طاهر كصعورها او اعلمه كنعني
 و هي بني بايك ايدي عن فافهم **سليم**

طشفي في بين التي فضلكم من مثل
 ايجريه باقعه صوب من طار
 كينسكي و نيلر اوم اري ايد
 كونه كيم او كيم عالم طوي كيم
 محمد بالاسي ايجريه او هي و ان
 الود بين ليه انك برده في و ان

كونه كيم او كيم عالم طوي كيم
 محمد بالاسي ايجريه او هي و ان
 الود بين ليه انك برده في و ان
 كونه كيم او كيم عالم طوي كيم
 محمد بالاسي ايجريه او هي و ان
 الود بين ليه انك برده في و ان

كونه كيم او كيم عالم طوي كيم
 محمد بالاسي ايجريه او هي و ان
 الود بين ليه انك برده في و ان
 كونه كيم او كيم عالم طوي كيم
 محمد بالاسي ايجريه او هي و ان
 الود بين ليه انك برده في و ان

حور طوي تيمكه اى لود سما و لسوق
 بوجه و انفا كيم ايجريه كيم
 كونه كيم او كيم عالم طوي كيم
 محمد بالاسي ايجريه او هي و ان
 الود بين ليه انك برده في و ان
 كونه كيم او كيم عالم طوي كيم
 محمد بالاسي ايجريه او هي و ان
 الود بين ليه انك برده في و ان

كونه كيم او كيم عالم طوي كيم
 محمد بالاسي ايجريه او هي و ان
 الود بين ليه انك برده في و ان
 كونه كيم او كيم عالم طوي كيم
 محمد بالاسي ايجريه او هي و ان
 الود بين ليه انك برده في و ان

كونه كيم او كيم عالم طوي كيم
 محمد بالاسي ايجريه او هي و ان
 الود بين ليه انك برده في و ان
 كونه كيم او كيم عالم طوي كيم
 محمد بالاسي ايجريه او هي و ان
 الود بين ليه انك برده في و ان

جلازه و غیب فنا فی الصفات اید و سبحان
 حین الحقیقین اهریب الوائه که بجوب صوری
 فالسب فوسه و ایدند مظن کرد و نفوس تصفیه
 قلب اید روح قدس سبیه که روح اید
 اولوب قلبه فی ارضه عصبی بی
 ایدوب نفس اهری ادم و حکوم اولوب
 ایلان سلطان خدایه خدایه لیاقت
 بولی حقیقته ایدوب و اید
 صحنه اشکده ایدیت جهرین قهر و
 سلطان عتیقه فخر اید و مس
 حکم اختیار کیدوب عیقله نه کس
 انصاف کتبی فی ایدوب کتبی که متعرف
 اولان سلطان عتیقه اولوب سنی
 صفتی صفتی قی سلب دتر و کتبی
 سنی یاکه ایدانشان جانین سنی
 جادیده و کتبی قی ایدوب و خانیکه
 ایلان کتبی عتیقه ایدوب و کتبی

سواء

جادیده و کتبی عتیقه ایدوب و کتبی
 سلطان عتیقه ایدوب و کتبی
 سنی یاکه ایدانشان جانین سنی
 جادیده و کتبی قی ایدوب و خانیکه
 ایلان کتبی عتیقه ایدوب و کتبی
 سلطان عتیقه ایدوب و کتبی
 حکم اختیار کیدوب عیقله نه کس
 انصاف کتبی فی ایدوب کتبی که متعرف
 اولان سلطان عتیقه اولوب سنی
 صفتی صفتی قی سلب دتر و کتبی
 سنی یاکه ایدانشان جانین سنی
 جادیده و کتبی قی ایدوب و خانیکه
 ایلان کتبی عتیقه ایدوب و کتبی

BİBLİYOGRAFYA

- AKSU, Hüsamettin, “Hurûflük”, *DİA*, XVIII, İstanbul 1998.
- ATİK, Kayhan, “XVI. Yüzyıl Osmanlı Aydınlarına Göre İlmiye Teşkilatındaki Çözölmeye İlişkin Tespit ve Teklifler”, *Bilig*, s. 14, [Yaz-2002].
- ARAT, R. Rahmeti, *Kutadgu Bilig*, TDK Yay., Ankara 1991.
- AZAMAT, Nihat, “Hacı Bayram-ı Veli”, *DİA*, XIV, İstanbul 1999.
- BABİNGER, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çevr. Çoşkun Üçok, Ankara 2000.
- BAYRAMOĞLU, Fuat, *Hacı Bayram-ı Veli – Yaşamı, Soyü Vakfı, Belgeler*, TTK, I, Ankara 1983.
- B. Fuat – A. Nihat, “Bayrâmiyye”, *DİA*, I, İstanbul 1999.
- BAĞDATLI İSMAİL PAŞA, *Hediyetü'l- Ârifin, Esmâ'ü'l- Müellifin ve Âsârü'l- Musanifin*, İstanbul 1995.
- BİLGİN, Vejdi, *Fakih ve Toplum – Osmanlı Sosyal Yapı ve Fıkıh*, İstanbul 2003.
- BOSTAN, İdris, *Kahve*, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001.
- BOZHÜYÜK, M. Emin, “Hurûf”, *DİA*, XVIII, İstanbul 1998.
- BURSALI MEHMED TAHİR, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, İstanbul 1333.
————— *Siyasete Müteallik Âsar-ı İslâmiye*, İstanbul 1332.
- CEBECİOĞLU, Ethem, *Hacı Bayram Veli*, Ankara 1991.
————— “Osmanlı Kuruluş Dönemi Doğu Ucunda Sosyo-Kültürel Hareketi Başlatan Sufî Bir Önder: Hacı Bayram-ı Veli”, *Osmanlı* [Toplum], YTY, V, Ankara 1999.
- DEFTERDAR SARI MEHMED PAŞA, *Devlet Adamlarına Öğütler (Nesayihü'l-Cüzerâ Ve'l Ümerâ)*, H. Ragıb Uğurlu bs., Ankara 1969.
- DENİZ, Gürbüz, “Bir Osmanlı Aydını Bursalı Mehmet Tahir Bey ve Siyaset'e Müteallik Âsar-ı İslamiye Adlı Risalesi”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, XII., S. 1, Ankara 1999.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1999.
- DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara 1983.

- DOĞAN, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, (y.y), 1991.
- EBU'L – ALÂ el- Afifi, *Muhyiddin İbnü'l Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi*, çevr. Mehmet Dağ, Ankara 1975.
- ERGAN, N. Güngör, “Siyaset-nâmelerimizde Çizilen ‘Devlet Adamı’ Portresinin Temel Özellikleri, *Bilig*, s. 81. (Kış-1999).
- FLÜGEL, Gustav, *Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich –Königlichen Hofbibliothek zu wien*, II, Wie 1865.
- GÖKYAY, O. Şair, “Nasihatü's-Selâtin”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, İstanbul 1985.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, “Bayramiyye”, *İA*, İstanbul 1923.
————— *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, TTK, Ankara 1989.
- GUENON, Rene, *İslâm Manevîyatı ve Taoculuğa Toplubakış*, çevr. Mahmut Kanık, İstanbul 1989.
- GÜNAY, Ünver – ECER, A. Vehbi, *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*, Kayseri 1999.
- HAMMER, J. Von, *Geschichten des Osmanischen Resches*, IX, Pest 1833.
————— *Büyük Osmanlı Tarihi*, V., İstanbul 1990.
- HASAN KÂFÎ-İ AKHİSÂRÎ, *Usûlü'l - Hikem fi Nizami'l- Alem*, Esad Efendi Ktp. Nr. 1823.
- IŞIN, Ekrem, “Osmanlı Döneminde Tasavvufî Hayat”, *Osmanlı (Toplum)*, IV, YTY, Ankara 1999.
- İBN HALDUN, *Mukaddime*, II, III, İstanbul 1996.
————— *Tasavvufun Mahiyeti (Şifâü's- Sâil)*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul 1984.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin – KAÇAR, Mustafa, “Osmanlı İmparatorluğunda Klasik Bilim Geleneğinin Tarihçesi, (Genel Türk Tarihi), (Edit. H. Celal Güzel – Ali Birinci), VI, YTY, Ankara 2002.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, “Osmanlı Eğitim ve Bilim Kurumları”, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, I, İstanbul 1999.
- “İlyas, İbn İsâ” *TDEA*, IV., İstanbul 1981.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Kutadgu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri*, İstanbul 1980

- KÂTİP ÇELEBİ, *Keşfü 'z-Zünûn*, I, II, İstanbul 1973.
  - *Süllemü 'l-Vusûl ila Tabakatü 'l-Fuhûl*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa nr. 1877.
  - *Düstürü 'l- Amel li Islahi 'l- Halel*, Tasvir-i Efkav Gazetesi bs. İstanbul 1280/1863.
  - *Mizanü 'l- Hakk fi İhtiyari 'l- Ahakk*, İstanbul 1972.
- KOÇİBEY, *Risâle*, Sad. Zuhuri Danışman, İstanbul 1972.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1966.
- KURNAZ, Cemal – TATCI, Mustafa, “İbn İsâ”, *DİA*, XX. İstanbul 1999.
- LEVEND, Agâh Sırrı, “Siyaset-nâmeler”, *TDAY, Belleten*, Ankara 1962/1963.
- LÜTFİ PAŞA, *Asafnâme*, Sad. Ahmed Uğur, Ankara 1982.
- MACDONALD, D.B., “Cefr”, *İA*, I, İstanbul 1997.
- M. ÇOLAK, Orhan, “İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyaset-nâme Bibliyografyası”, *TALİD*, I, S. 2., İstanbul 2003.
- MÜHYİDDİN İBNU'L-ARABÎ, *İlm-i Cifir Şerhi ve Havası*, çevr. Uğur Bursalı, İstanbul (y.t.)
- NAHİFİ SÜLEYMAN EFENDİ, *Nasihatü 'l-Vüzerâ*, haz. Mehmed İpşirli, *TED*, İstanbul 1997.
- NİZAMÜLMÜLK, *Siyaset-nâme*, İstanbul 1995.
- OCAK, Ahmet Yaşar, “Düşünce Hayatı (XIV-XVII. Yüzyıllar)”, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, II, İstanbul 1998.
- *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*, haz. Ekmeleddin İhsanoğlu ve diğr., I, İstanbul 1997.
- ÖNGÖREN, Reşat, *Osmanlılarda Tasavvuf Anadolu da ki Sufiler, Devlet ve Ulemâ (XVI. yüzyıl)*, İstanbul 2000.
- ÖZ, Mehmet, *Osmanlı'da 'Çözülme' ve Gelenekçi Yorumlar*, İstanbul 1997.
- ÖZ, Mustafa, “Ca'fer es-Sâdık”, *DİA*, II, Eskişehir 1997.
- ÖZÇELİK, İsmail, *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler*, Ankara 1993.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Büyük Türkiye Tarihi*, XI, İstanbul 1983.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, I, II, III, İstanbul 1993.

- PEÇEVÎ, İBRAHİM EFENDÎ, *Peçevî Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, I, Ankara 1999.
- REŞİD, RIZÂ el-HÜSEYNÎ, *İslâm'da Birlik ve Fıkıh Mezhepleri*, çevr. Ahmed Hamdi Aksekî, Ankara 1974.
- ŞEMSEDDİN SAMÎ, *Kâmus-ı Türkî*, İstanbul 1989.
- SCHİMMEL, Annemarie, *Tasavvufun Boyutları*, (y.y), 1982.
- SEZER, Sennur, *Osmanlı'da Fal ve Falnameler*, İstanbul 1998.
- ŞEN, Adil, *İbrahim Müteferrika ve Usulü'l-Hikem fî Nizami'l-Ümem*, Ankara 1995.
- UĞUR, Ahmet, *Osmanlı Siyaset-nâmeleri*, İstanbul 2001.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III, TTK, Ankara 1983.
 ————— *Osmanlı Tarihi*, II, TTK, Ankara 1983.
- YILMAZ, Coşkun, “Osmanlı’larda Siyaset Düşüncesi (XVI-XVIII Asırlar)”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 4-5, 2000.
 ————— “Osmanlı Siyaset Düşüncesi Kaynakları ile İlgili Yeni Bir Karamsallaştırma: Islahatnâmeler”, *TALİD*, I, S.2., İstanbul 2003.
- YILMAZ, ALİ, *İbn İsâ-yı Saruhânî ve Şerh-i Esmâ-i Hüsnası*, AÜİF, (Yayınlanmamış profesörlük tezi, Ankara 2001).
 ————— “Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i İsâ-yı Sahunânî'nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı”, *CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2. Sivas 1998.
- YURDAGÜR, Metin, “Cefr”, *DİA*, XII, İstanbul 1997.
- YÜCEL YAŞAR, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar-Kitab-ı Müstetab Kitabu Mesalih'i-Müslimîn ve Menâfi'i'l-Müminîn-Hırzû'l-Mülûk*, Ankara 1988.
 ————— *Kitâb-ı Müstetâb*, Ankara 1974.

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Malatya – Hekimhan’da dünyaya geldi. Orta ve Lise öğrenimini Kırıkkale’de tamamladı. 1997 yılında Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne girdi. Aynı üniversiteden 2001 yılında mezun oldu. Aynı yılın bahar döneminde bitirdiği üniversiteye bağlı Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Yeniçağ Tarihi alanında Yüksek Lisans öğrenimine başladı.

Ayhan ÖZGÜL

